

ПОЗИЦІ
УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО
РУХУ

ПРО
ЛОГ

Sadiwnyk, Wasyl

ПОЗИЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

МАТЕРІЯЛИ
З РІДНИХ ЗЕМЕЛЬ ДО ПИТАНЬ БОРОТЬБИ
ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО «ПРОЛОГ»
МЮНХЕН 1948

Authorized by Headquarters European Command Civil Affairs Division APO 757,

A. G. 383. 7 GEC-AGO, from July 1947

Druck: R. Oldenbourg, Graphische Betriebe G. m. b. H., München

В С Т У П

про соціально-політичну концепцію української національно-визвольної боротьби

Три реферати, подані нижче в цьому збірнику, написані учасниками революційного національно-визвольного руху на Україні і були опубліковані в 1947 році у виданнях Української Повстанської Армії на Батьківщині.

Зміст їх торкається основних соціально-політичних проблем української визвольної боротьби. В них наведено критику ворожих і з самої своєї природи несприятливих для українського народу соціально-політичних концепцій та накреслено ту соціально-політичну платформу і концепцію української національно-визвольної боротьби, яку висунув український національно-визвольний рух на Батьківщині і яку виписала на своїх прапорах героїчна УПА.

Досить глибоко і фазово розроблені, ці реферати мають значний теоретичний інтерес, але найголовніше для нас те, що вони демонструють ті ідеї та політичні спрямовання, якими живе нині УПА та весь український нарід, що став до боротьби за своє визволення і що його соціально-політичні прагнення віддзеркалює УПА.

Безпосередній показ ідей та політичних тенденцій, які лежать сьогодні в основі українського визвольного руху в його боротьбі проти московсько-большевицьких гнобителів, дуже важливий так для зовнішнього світу, як і для нас самих тут, на еміграції.

Для зовнішнього світу він важливий тому, що наші вороги намагаються змалювати їх у фальшивому світлі, щоб дискредитувати український визвольний рух в очах світової opinio, отже, цей показ має спростувати вороже фальшування.

Для нас самих і для організації національно-визвольного руху за межами Батьківщини він важливий тому, що деякі кола і групи нашої політичної еміграції, відірвавшись від рідної землі та безпосереднього контакту з народом, що на ній

бореться (а деякі ніколи того контакту і не мали!) втрачають правильну орієнтацію щодо політичної природи і характеру визвольного руху на Батьківщині і, піддаючись фальшивим ворожим інформаціям, також непадежно оцінюють той рух та його заперечують або ж, не розуміючи природи і характеру рушійних сил української визвольної революції та історичних обставин його, хотіли б надати тому рухові інтенції, протилежних його природі. Нарешті, є й такі, що, йдучи за випадковою кон'юнктурою тут, на чужині, або за своїми вузько-груповими, партійними чи особистими інтересами, ворожими природному характерові нашого визвольного руху, самі свідомо фальшують його і приписують йому невластиві політичні інтенції з метою власної політичної спекуляції.

Демонстрація автентичних документів визвольної боротьби на Україні повинна покласти край цього роду непорозумінням, перекрученням і спекуляції.

Які ж ті політичні позиції, що їх займає сьогодні національно-визвольний рух на Україні і які репрезентує і пропагує у своїх виданнях органічно пов'язаний з народом авангард цього руху — Українська Повстанська Армія?

Ці позиції не нові. Це ті самі позиції, що містяться в соціально-політичній платформі Української Головної Визвольної Ради, прийнятій при заснуванні цієї Ради в 1944 р., так само, як і ця платформа УГВР не була нічим новим для українського народу, бо безпосередньо пов'язувалася з тими соціально-політичними ідеями, за які боролась Україна під час збройних визвольних змагань 1917—20 років під прапорами Української Народної Республіки, і пізніше під час політичних змагань під ворожими окупаціями, незалежно від того, які установи, партії, групи чи особи ту боротьбу очолювали або репрезентували. Це була й є боротьба за той поколіннями вимріяний українцями образ незалежної України »без холопа і pana«, що його так влучно окреслив Тарас Г. Шевченко.

В основному позиції української визвольної боротьби сьогодні, як і раніше, складаються з таких положень:

1. Боротьба за визволення українського народу з імперіалістичного поневолення та за створення Самостійної Соборної Української Держави в її національних етнографічних границях.

Цілковита незалежність національної держави цілої української нації є її натуральною потребою і натуральним правом, бо вона єдина може забезпечити її національне і біологічне

збереження та найкращий духовий і господарський розвиток. Тому український нарід ніколи не відмовиться від здійснення цього свого права.

Через те самостійна соборна державність є також вищою і основою ціллю української нації, і тій цілі повинні бути підпорядковані всякі інші цілі та завдання чи то загальнонаціонального, чи групового характеру.

2. Наша визвольна боротьба в сучасну пору звертається насамперед і безпосередньо проти московсько-більшевицького імперіялізму та його оплоту ССРСР, що фактично захопив майже цілу українську етнографічну територію, рабським способом поневолив український нарід і тотально його експлуатує та провадить національне, культурне і фізичне його винищення.

Цей сучасний тоталістичний надімперіялізм, що ставить своєю метою завоювання всього світу і створення сучасної світової безнаціональної тоталістичної держави, охопив уже в своїй експансії половину Європи і смертельно загрожує всім народам і державам світу.

Тому в нашій визвольній боротьбі ми солідаризуємося з усіми загроженими цим імперіялізмом народами, а насамперед об'єднуємо цю боротьбу з боротьбою тих народів Європи й Азії, що разом з нами поневолені в Советському Союзі.

Це зміцнює нашу боротьбу та збільшує її шанси на успіх.

3. Московсько-більшевицька імперія — ССРСР, виступаючи в ролі речника інтернаціонального комунізму і провадячи світову експансію комуністичного імперіялізму, фактично має за базу цієї експансії московський нарід, московську культуру і традиційний московський імперіялістичний націоналізм, за допомогою яких поневолила і винищує народи Східної Європи та загрожує поневоленням усьому світові.

Большевизм перебрав імперіялістичну спадщину буржуазно-капіталістичного московського націоналізму і в прямому ідейному, а частково і технічному союзі з ним продовжує його політику на ширшій, ніби інтернаціональній концепції.

В разі ідейного чи технічного падіння большевизму московська націоналістична реакція намагатиметься перевернути створену ним імперію і далі поневолювати народи.

Російська імперія, незалежно від того, хто її очолює, завжди була, є і буде найбільш дикунською тюрмою поневолених народів, оплотом деспотії та реакції і загрозою всього культурного людства. Для українського народу вона постійно є основним і найтяжчим ворогом, тим то ми боремося проти

існування російської імперії в будь-якій формі, за парцеляцію її на складові національні частини, цілковите визволення всіх поневолених нею народів та створення ними незалежних національних держав.

4. Одночасно ми провадимо боротьбу проти всякого імперіялізму за побудову неімперіялістичної форми міжнародного світового устрою, яка на основі співробітництва незалежних і рівноправних національних держав, що спільно діють на засадах міжнародної демократії та міжнародного законодавства, гарантувала б можливість національно-державного самовизначення кожного народу в світі («свободу народам»), міжнародний мир і правопорядок та можливість вільного розвитку кожного народу, а в тому числі і українського.

Такий порядок є коначною передумовою для найкращого культурного і господарського розвитку кожного народу і людства в цілому.

Ми боремося проти імперіялізму не лише тому, що є його жертвою, але й тому, що він завжди буде загрожувати нам, як і іншим народам поневоленням, екопомічним висиском та національно-культурним і навіть біологічним нищенням.

Разом з тим імперіялізм несе злидні і страждання навіть панівним націям, бо завжди базується на воєнному господарстві, що виснажує їх господарський організм, та на світових війнах, що нищать мільйони людей, руйнують господарство і культуру в цілому світі.

Ідучи за законом концентрації сил і поглинення більшою силою меншої, імперіялістична система міжнародних відносин неминуче прямує до створення мінімального числа велетенських імперій, що охоплюють світ, або навіть єдиної світової імперії, де всі другорядні народи тим тяжчим способом будуть поневолені, чим більшої державної концентрації досягне розвиток імперіялізму.

Отже, цей розвиток імперіялізму загрожує не лише нілі поневоленням народам, а й усім ще незалежним народам і тим, що здобудуть незалежність, але не зможуть конкурувати в силі з найбільшими імперіялістичними потугами.

В нашій боротьбі проти імперіялізму та за створення нового неімперіялістичного міжнародного світового порядку ми також солідаризуємося так з поневоленими і загроженими поневоленням народами, як і з усіма прогресивними силами у всьому світі, що прагнуть нового світового порядку і борються проти імперіялістичної системи в міжнародних відносинах.

5. Буржуазно-капіталістичний імперіялізм, що неподільно

панував у світі до першої світової війни, в останні часи занепадає на силі і втрачає свою владу над колоніальними народами або шукає інших форм співдії з ними на основі їхньої національної незалежності.

До цього спричинилася внутрішня криза ліберально-капіталістичної системи, тенденції самостійного господарчого і культурного розвитку колоніальних країн під владою цієї системи та посилення їхньої національно-визвольної боротьби, нарешті, послаблення метрополій у наслідок світових воєн.

Таким чином відбувається перебудова національних відносин у широкому масштабі. Тим часом на зміну буржуазно-капіталістичному імперіялізмові прийшли нові — тоталістичні імперіялізми з різним соціально-політичним підложжям або зафарбленням, але однаково характеристичні державною тоталізацією суспільного, господарчого і політичного устрою. Ці імперіялізми підкорюють народи брутальними і кардинальними способами, ніж це робив ліберальний капіталізм. Вони діють методами безпосереднього тотального пограбування поневолених народів, захоплення і тоталізації їхнього господарства, обернення їх у народи-раби, пляшового вичерпного визиску їх та регулювання етнічної сили тих народів шляхом безоглядної національно-нищівної, культурної і популяційної політики, масових депортацій і перемішувань населення та біологічного й фізичного вищипування як провідної верстви, так і самих народних мас. Ці заходи підтримується безнастанним масовим терором.

Тоталістичні імперіялізми смертельно загрожують не лише поневоленим і малим народам, але й панівним досі імперіям буржуазно-капіталістичного типу.

Перед лицем цієї спільної небезпеки відбувається певна консолідація малих і поневолених народів з народами досі імперіяльними на ґрунті певних поступок останніх на користь малих і поневолених народів. Так твориться єдиний фронт демократичного світу супроти світу тоталітарного. Ми стоїмо саме в процесі смертельної боротьби цих двох світів. Друга світова війна була першою генеральною сутичкою між цими двома світами. Тоталізм із своєї природи прагне бути єдиним у світі і не терпить інших тоталітарних конкурентів. Тому розбіжність інтересів поміж німецько-фашистівським та московсько-большевицьким тоталізми, що перед війною вступили були в союз, призвела до того, що в процесі війни вони стали воювати між собою, і московсько-большевицький тоталізм, як технічно слабший, став на сторону демократич-

ного світу, прикрившись при тому несуттєвими зовнішньо-демократичними декораціями.

Тепер, після поразки інших тоталістичних імперій, московсько-більшевицька імперія, колосально посилившись у наслідок виграної війни, стає знов супроти демократичного світу до смертельної боротьби з ним за світове панування.

В цій боротьбі український нарід, разом з іншими поневоленими і малими народами, боронячи своє існування перед небезпекою з боку свого основного ворога — московсько-більшевицького тоталістичного імперіялізму, твердо стає по стороні демократичного світу, вступаючи у співпрацю навіть з імперіяльними потугами цього світу, оскільки вони є менш для нього небезпечні і визнають право на його незалежне державне і економічне життя. Однак, рішуче стоячи по боці демократичного світу і солідаризуючи свою боротьбу з усіма силами цього світу, український нарід у спілці з іншими поневоленими та неімперіялістичними народами, а також прогресивними силами імперіяльними народів обстоює в межах демократичного табору неімперіялістичні цілі цієї боротьби світів та остаточну ліквідацію імперіялістичної системи міжнародних відносин.

Тому ми боремося проти різного роду імперських міжнаціональних формацій як, напр., концепція створення польсько-української держави чи різного роду федерацій, де поодинокі нації втрачають свою державну чи економічну незалежність. І навпаки — ми підтримуємо всякий розподіл існуючих багатонаціональних імперій на складові частини, національно незалежні, а також створення всякого роду міжнародних спілок на підставі незалежності національних держав для спільної оборони від імперіялістичної агресії.

6. З нашого антиімперіялістичного ставлення та боротьби з імперіялізмом усякого роду, а також з конечности солідаризувати свою національно-визвольну боротьбу з такою ж боротьбою інших народів і насамперед сусідніх нам народів Східної Європи, випливає неімперіялістичний характер і самого українського національно-визвольного руху.

Тому мусимо боритися з усякими намаганнями надавати цьому рухові будь-яких імперіялістичних концепцій, що в засаді порушували б право на самовизначення і свободу інших народів і тим руйнували б солідарність національно-визвольних змагань та послаблювали б їхню силу.

Ми стоїмо за розв'язання всіх спірних територіальних

питань між народами на основі етнографічного принципу та волі населення.

7. Боротьба за такий новий прогресивний соціально-економічний і політичний устрій у майбутній Самостійній Українській Державі, а також по змозі й у всьому світі, який гарантував би «свободу людині» та неможливість її експлуатації будь-ким і давав би вільні й рівні для кожної людини можливості найкращого індивідуального розвитку та свободної діяльності, при найбільш доцільному використанні на добро нації та одиниць народно-господарчих ресурсів країни.

Інакше кажучи — боротьба за одночасне національне і соціально-економічне визволення українських народних мас, за що вони завжди боролись протягом усього часу українського поневолення.

Суспільно-економічне визволення українських народних мас можливе лише при усуненні так приватно-капіталістичного, як і державно-капіталістичного способу народно-господарчого виробництва, сполученого з класовою або державною експлуатацією народних мас, що гальмує їхній вільний розвиток, а тим самим зріст і застосування творчих сил нації та її культурний і господарчий прогрес.

На місце цих форм суспільно-господарчого устрою мусить прийти усунілення засобів капіталістичного (понадтрудового) виробництва та плянова його побудова на основі господарчої демократії, при збереженні трудового індивідуально-приватного виробництва і свободи трудової приватної господарчої діяльності та ініціативи.

Плянність, гармонійність побудови та розвитку народного господарства, що неминуче вимагається сучасною його технікою, повинна здійснюватися через демократичне планування його усуніленого сектора та економічні впливи цього сектора на сектор приватно-трудоий. При такому народно-господарчому устроєві соціальні суперечності, а з ними і соціальні класи, що беруть непропорційну до своєї праці участь у розподілі народно-господарчого прибутку, зникають, натомість створюються суспільно-виробничі групи на ґрунті розподілу праці, які на підставі спільного демократичного планування і виробничого взаємозв'язку забезпечують справедливий розподіл народно-господарчого прибутку.

Збереження такого народно-господарчого і суспільного устрою та скерування його на користь народних мас і кожної одиниці зокрема, а також усунення економічних антагонізмів між виробничими групами в суспільстві — мусить бути

гарантоване політичною демократією в галузі політично-державних відносин, органічно пов'язаною з господарчою демократією в галузі відносин економічних, при усуненні всяких форм політичної чи господарчої диктатури меншості.

Основні положення такого соціально-економічного і політичного устрою Української Самостійної Держави були проклямовані державними актами Української Центральної Ради та Української Народньої Республіки в 1917—1919 роках і так само знайшли своє віддзеркалення в соціально-політичній платформі УГВР, складеній по згоді різних політичних течій Великим Збором УГВР 1944 року, де сказано: с

г) забезпечення справедливого соціального ладу в українській державі без класового визиску і гноблення;

з) усунування основних природних багатств країни: землі, лісу, вод і підземних скарбів з передачею рільних земель у постійне користування трудовим хліборобським господарствам;

и) удержавлення важкої індустрії і важкого транспорту, передача кооперативним об'єднанням легкої і харчової індустрії, право вільного кооперування дрібних продуцентів;

і) забезпечення вільного розвитку ремісничих варстатів і підприємств;

к) забезпечення права на вільну працю для фізичних та розумових працівників і забезпечення охорони інтересів робітництва соціальним законодавством;

й) забезпечення вільної торгівлі в унормованих законодавством межах;

є) забезпечення у трудовій господарській діяльності для всіх громадян вільної ініціативи, регульованої вимогами і потребами цілості нації;

а попередньо, в пункті а) читаємо:

Забезпечення народно-демократичного способу визначення політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва.

Так само, як і в актах 1917—1920 років, тут ясно проклямується скасування буржуазно-капіталістичної системи з більшим притиском на охорону трудового приватного господарства перед державним капіталізмом.

Щоправда, тут не визначено спосіб побудови дуже важливого удержавленого сектора державного господарства, але побудова його на засадах державного капіталізму (без участі працюючих сил у розпорядженні засобами і продукцією виробництва) виключена в наслідок історичного досвіду засто-

сування державного капіталізму. московсько-більшевицькою імперією, проти чого ми боремося. В такому разі, залишається єдиний спосіб некапіталістичної побудови господарства — господарча демократія.

Також не визначений тут політичний устрій в українській державі, проте, в плятформі УГВР зазначено демократичний спосіб його визначення та характер побудови суспільно-економічних відносин. Це заздалегідь усуває можливість будь-якої форми політичної диктатури, яка не в'яжеться ані з настроями українських народних мас, ані з виразно окресленим демократичним характером суспільно-економічного устрою. Боротьба за одночасне національне, соціально-економічне і політичне визволення українських визвольних змагань, зокрема добу українського державного відродження 1917—1920 років, пізнішої національно-визвольної боротьби під ворожими окупаціями та революційно-збройного визвольного руху під час останньої світової війни та після неї.

Ця одночасність національного і соціально-економічного та політичного визволення українських народних мас є основною концепцією української визвольної боротьби, порушення якої неминуче веде до неуспіху цієї боротьби.

Конечність цієї концепції української визвольної боротьби і сполученого з нею демократичного устрою майбутньої української самостійної держави впливає із сучасних історичних обставин, історичного шляху розвитку української нації та її традицій, характеру українського народу і його органічних потреб, а також з організаційних вимог нашої визвольної боротьби, зв'язаних з особливостями суспільної структури української нації.

Сучасні історичні обставини характеризуються кризою буржуазно-ліберальної капіталістичної системи народного господарства та шуканням нової системи, що могла б доцільно й гармонійно організувати його при сучасній техніці і розвитку продукційних сил.

Сучасна техніка і розвиток продукційних сил вимагають плянкової побудови народного господарства і плянового керівництва ним, що не в силі здійснити ліберально-капіталістична система з огляду на свою природу.

З другої сторони, розвиток продукційних сил вимагає якнайбільшого виявлення і включення до виробничо-творчого процесу всіх творчих сил і елементів з широким народним мас.

Тим часом, буржуазний капіталізм, ідучи необминальним законом концентрації капіталів, прямує до монополізації, а ця

монополізація, даючи деякі можливості часткового планування народного господарства, якраз зв'язує розгортання продукційно-творчих сил на широкій народній основі. Крім того, ця ж таки монополізація капіталу призводить до загострення класової боротьби, до свавільної деструкції народно-господарських процесів та до знищення вільної конкуренції, що є основним стимулом розвитку капіталістичного народного господарства. Нарешті, монополізований капіталізм породжує імперіялізм та світові тотальні війни, що нищать мільйони людей, народне господарство і всю людську культуру. Цим монополізований капіталізм спричиняється до гальмування і руйнації народного господарства і заперечення та саморуйнування самої буржуазно-капіталістичної системи.

У зв'язку з кінцевою потребою державного регулювання народного господарства під час тотальних воєн і підготовки до них виникла ідея побудови регульованого державою буржуазного капіталізму як самостійної системи, що й була застосована деякими державами як стала система.

Забезпечуючи плянний принцип, ця система в корені ламає основи приватно-ліберального капіталізму та його рушійні стимули. Через те при довшій дії такої системи приватно-правний характер капіталістичної системи неминуче втрачається і народне господарство удержавлюється. Це potwierджується практикою таких країн, як Советський Союз, де цей процес цілковито закінчений, або гітлерівська Німеччина, де він виразно виявився.

Отже, система регульованого і плянового державного приватного капіталізму не може існувати як стала система, а тільки як переходова до цілковитого удержавлення народного господарства.

Система тотального удержавлення народного господарства, що знайшла своє цілковите завершення в Советському Союзі і майже цілковите в гітлерівській Німеччині, є тією системою, що нині в основному претендує заступити буржуазно-капіталістичну систему в усьому світі і стала до смертельної боротьби з останньою.

Що ж вона собою являє?

Це, поперше, практичний наслідок застосування державної регуляції приватного капіталізму, подруге, це конкретизація марксієвських ідей побудови «соціалізму» на ґрунті централізованого керівництва народного господарства державою, побудовано на засадах «диктатури пролетаріату».

Ідея «диктатури пролетаріату» органічно пов'язувала його

з державою і давала підставу трактувати удержавлення народного господарства як передачу його в руки пролетаріату або, ширше — самих трудящих.

Ще до практичного здійснення цієї системи теоретики соціалізму розбилися на дві групи, з яких одна стала на ґрунті такого централізованого удержавлення народного господарства за Марксом, друга ж — на ґрунті децентралізованої передачі засобів виробництва безпосередньо в руки трудящих, що ті засоби використовують. Практика Советського Союзу показує, що здійснити побудову держави на базі «диктатури пролетаріату» неможливо, бо ця класа не може бути замкнена для доступу «непролетарських» елементів чи господарчих і психологічних зв'язків з обширною класою трудових власників (селян і ремісників).

В наслідок того «диктатура пролетаріату» з неминучої внутрішньої організаційної потреби диктатури була замінена на диктатуру монопольної державної партії, яка, хоч і називається «авангардом пролетаріату», але фактично відірвана від нього і його інтересів. У керованій нею державі пролетаріат є не суб'єктом, а об'єктом диктатури і державної влади.

Тому удержавлення народного господарства такою монопартійною бюрократично-тоталістичною державою не тотожне з передачею його в руки «трудящих».

Така держава з народно-господарчого погляду є ніщо інше як державний трест, що абсолютно змонополізував усе народне господарство країни і став монопольним і необмеженим у своїй владі експлуататором народних мас. Тому ця система є системою державного капіталізму, а не соціалізму, оскільки при ній працюючі так само не розпоряджаються засобами і продукцією виробництва, як і в буржуазно-капіталістичній системі.

Ультрамонополізм у галузі народного господарства породжує ультраімперіалізм таких держав у міжнародних стосунках. Цей ультраімперіалізм посилюється ще «ідеологічними» претенсіями тоталістичних держав на світове панування, як і потребою зовнішньої експансії для виправдання своїх внутрішніх гніб і є сталим джерелом найжахливіших тотальних воєн.

Іншою ця система централізованого тотального удержавлення народного господарства бути не може, навіть і в тому випадкові, коли б «диктатура пролетаріату» в такій державі була здійснена. Природа такого тоталістично-державного капіталізму нічим не змінюється також від того, якими полі-

тичними цілями вона «освячується»: чи то комуністичними, чи то расово-фашистівськими.

Цілковита тоталізація всього суспільного життя і нічим необмежена експлуатація народних мас, що характеризує цю систему на практиці, викликали страшну ненависть народу до цієї нової форми монополізованого капіталізму, яка лише доводить до крайніх меж усі хиби і суперечності приватно-монополізованого капіталізму. Ця система остаточно збанкрутувала і здискредитувала себе, а її внутрішні хвороби, в разі боротьби з демократичним світом, неминуче приведуть до її краху.

Отже, перед людством стоїть завдання знайти здорову заміну обох відмін капіталізму — приватного і державного — у формі справжньої передачі засобів виробництва в руки самих трудящих. Світ стоїть на шляху, що веде до такої системи, і вона неминуче прийде, бо й сам державний капіталізм готує її прихід у формі усунування народного господарства і керівництва ним на основі господарської і політичної демократії.

Ці історичні обставини вимагають пов'язувати наш визвольний рух із цією останньою прогресивною соціально-економічною концепцією, якій належить майбутнє і яка полегшує нам, разом з тим, з'єднання широких трудящих мас у визвольній боротьбі.

До цього ще з'являються і посилюють значення цієї концепції так само особливості суспільної структури української нації, яка структура витворилася в наслідок історичного процесу національного розвитку.

Українська нація, подібно до інших довгий час поневолених народів, утратила свої нетрудові кляси і прошарки, які, в наслідок економічного і культурного тиску панівних націй-поневолювачів, асимілювалися з останніми.

Таким чином, українська нація тепер репрезентована майже винятково трудовими верствами та органічно зв'язаною з ними інтелігенцією, і тільки ці сили повинні бути визвольним чинником у боротьбі за національне визволення. А коли так, то для нашої національно-визвольної боротьби неминуче органічне пов'язання її з інтересами трудящих мас та завданнями їхнього соціально-економічного визволення.

Сам же характер українського народу і його традиції вимагають цього визволення у формах трудової господарчої і політичної демократії, з забезпеченням вільного розвитку кожної одиниці не за рахунок інших одиниць.

Тим то ми не стоїмо ні за реставрацію приватно-капіталістичних відносин у майбутній українській державі, ані за тоталістично-державний капіталізм у будь-якій формі — чи то комуністичній чи фашистській. Ми стоїмо за нову форму трудового господарства з демократичним устроєм.

8. Революційність українського визвольного руху в розумінні одночасного застосування метод революційної дії та революційних ідей.

Ніколи панівна нація, так само, як і панівна кляса, добровільно не поступаються своїм панівним становищем. Лише революційна дія поневоленого народу чи кляси, стало підготовлювана і проведена у сприятливий момент, може принести визволення.

Революційна дія поневоленої нації може мати успіх лише при максимальній внутрішній консолідації тієї нації і притягнення до дії основних народних мас та при одночасному найбільшому послабленні поневоленої імперіалістичної держави і цілої імперіалістичної системи.

Так внутрішня консолідація національних сил і мобілізація на боротьбу народних мас, як і послаблення свого імперіалістичного поневолювача і цілої імперіалістичної системи вимагає застосування в національно-визвольній боротьбі певних ідей, що мобілізують маси та руйнують систему поневолення. Поневолення національне завжди було засобом до соціально-економічного поневолення та експлуатації народних мас поневоленого народу, яка і є властивою метою поневолення. Тим то народні маси кожного національно поневоленого народу обов'язково поневолені та експлуатовані соціально-економічно. Ці обидві форми поневолення ідентифікуються в свідомості поневолених мас і так само ідентифікується справа їхнього визволення національного і соціального.

Отже, мобілізувати маси на боротьбу за національне визволення можливе лише тоді, коли воно сполучене з революційними визвольними завданнями в галузі соціально-економічній.

При тому здебільша нетрудові кляси і суспільні прошарки поневоленої нації під матеріальним та денационалізуючим тиском панівної нації відходять від свого національного організму та асимілюються з панівною нацією. Таким чином експлуатовані трудові народні маси поневоленої нації залишаються єдиною силою і чинником національно-визвольної боротьби, як це є і з українським народом. З цього випливає також організаційна неминучість пов'язання національно-визвольної

боротьби з революційною боротьбою трудящих мас за соціально-економічні інтереси.

Основою національного поневолення є система експлуатації мас та система імперіялізму, яка є наслідком першої системи.

Імперіялістичні панівні нації розпоряджаються усіма матеріальними ресурсами боротьби, тоді як поневолені та малі нації тих засобів не мають або мають малою мірою. Крім того, панівні нації звичайно солідаризуються поміж собою щодо збереження в поневоленому стані недержавних народів навіть у випадках конфліктів між собою. Вони конфліктують за право поневолення та експлуатації менших народів, але ніколи за їхнє визволення та незалежність.

За таких умов визволення поневолених народів технічно майже неможливе, а коли воно часом у наслідок сприятливих умов має місце, то неможливе збереження ними своєї незалежності і економічної свободи. Прикладом є доля балтійських, центрально-європейських та балканських народів. Визволення поневолених народів та збереження ними своєї національної та економічної незалежності, а також їхній вільний розвиток можливі лише при умові знищення імперіялістичної системи міжнародних відносин, а це знов можливо лише при умові знищення системи експлуатації народних мас, що її тягне за собою імперіялізм. Із цього погляду національно-визвольна боротьба органічно пов'язана з соціально-визвольною боротьбою, тобто соціальною революцією.

Система експлуатації мас йде до свого занепаду. Її побороють могутні сили законів внутрішнього її розвитку та революційні сили експлуатованих класів поневолених народів та прогресивних елементів усього людства, що шукають справедливості і гармонійного розв'язання суспільних проблем на користь людства. Ми стоїмо на порозі ліквідації старої системи та приходу нової.

Національно-визвольний рух, що прагне створити власну міцну державу, спроможну втриматися при житті, мусить пов'язувати творення цієї держави з новими формами суспільного устрою, перед якими лежить майбутнє, і не може пов'язувати його з відмираючими старими формами, бо в цьому разі вже в момент свого повстання молода національна держава стала б перед лицем внутрішніх конфліктів, властивих старій системі, яких вона не зможе через свою слабкість поладнати, а коли їй поладнає, то впаде разом з падінням старої системи економічних і політичних відносин, а на такому падінні тяжко потерпить національний розвиток.

З цих усіх міркувань випливає природня революційність національно-визвольного руху так у дії, як і в цілому комплексі його соціально-політичних завдань.

9. Опертя національно-визвольної боротьби на широкі народні маси.

Революційна дія без мас неможлива. Зокрема неможлива без них національно-визвольна революція і взагалі національно-визвольна боротьба та її успіх. Ніхто не може накинати суверенність народові, який її не хоче і за неї не бореться. Коли б навіть за допомогою зовнішніх сил була штучно утворена така національна держава, народні маси якої тієї держави не підтримують або її не хочуть її, то вона неминуче стане знаряддям ворожих тій нації і державі сил, які її неминуче поведуть або приведуть до нового поневолення.

Отже, ніякі політичні комбінації не допоможуть, коли нарід за ними не піде. Лише з народом і для народу можливо відбутися визвольну боротьбу і створити життєздатну незалежну державу.

10. Незалежність українського визвольного руху.

Виходячи з засади, що панівні нації борються між собою за право поневолення менших і недержавних народів, а не за їхнє визволення, і що допомога та «визволення» з цього боку завжди кінчаються новим поневоленням, національно-визвольна боротьба повинна розраховувати насамперед на сили власного народу та на солідарність інших поневолених і загрожених поневоленням народів, а також на співзвучні революційні сили, що діють у самих панівних націях та їхніх імперіях.

Тим то не можемо в будь-якій формі узалежнювати нашу визвольну боротьбу від зовнішніх чинників. Ми повинні лише враховувати їхні дії та шукати в них спільних з нами шляхів.

Ось такі соціально-політичні основи та концепції української визвольної боротьби, що ними, починаючи від 1917 року, ця боротьба рухалася, що їх проклямувала Українська Народна Республіка, що ними від того часу живуть українські народні маси, що їх сприйняв від цих мас український революційно-визвольний рух часів другої світової війни, що їх проклала в основу своєї соціально-політичної концепції УГВР та що їх виписала на своїх прапорах і по цей день несе героїчна УПА.

Ці засади і ці концепції визвольної боротьби не випадкові, вони не є наслідком політичних уподобань тієї чи тієї політичної партії або групи або поодиноких людей. Вони залежать

не від кон'юнктурального співвідношення міжнародних сил, а органічно випливають із самої природи і внутрішнього укладу рушійних революційно-визвольних сил нашого народу, їхніх соціально-політичних інтересів і традицій та сучасних історичних обставин, що неминуче зумовлюють певний характер суспільного розвитку в цілому світі, який, на щастя, йде якраз у ногу з інтересами і прагненнями основних мас нашого народу і тим гарантує їхню остаточну перемогу.

В наших умовах лише активна воля самого народу до суверенного життя робить можливим досягнення цієї суверенності, і лише безпосередня участь народних мас у революційно-визвольній боротьбі забезпечує успіх цієї боротьби. А щоб народні маси активно і жертвенно стали до цієї боротьби і довели її до успішного кінця, треба, щоб та боротьба включала в себе завдання, скеровані на розв'язання всіх проблем визволення мас і щоб ці завдання розв'язувалися відповідно до інтересів мас.

Разом з тим визвольна боротьба може мати успіх лише тоді, коли її завдання співзвучні з тенденціями загальноісторичного розвитку доби, з її провідними рушійними силами і консолідується з ними в боротьбі. А ці тенденції загальноісторичного розвитку полягають у перебудові світу на некапіталістичних та неімперіалістичних засадах, на засадах свободи народів і свободи людини в найширшому розумінні, на всебічному визволенні нації та всебічному, не лише національному, але й соціально-економічному та політичному визволенні народних мас. І ці тенденції якраз співзвучні інтересам нашого народу і нашої визвольної боротьби, і концепції цієї боротьби якраз їх відзеркалюють. Тим самим забезпечується перемога цієї боротьби.

Отже, концепції визвольної боротьби не можуть бути довільно обирали чи довільно змінювані. Вони не можуть узалежнюватися від випадково-виховного політичного наставлення провідної верстви нації, випадкових співвідношень партійних сил у ній, від тієї чи тієї випадкової кон'юнктури або впливу зовнішніх чинників. Концепції визвольної боротьби повинні випливати насамперед із характеру та інтересів масової бази революційного визвольного руху, а тоді шукати ззовні таких союзників, яким побудована так концепція нашої визвольної боротьби по дорозі. І наша концепція саме є такою і лише вона є єдино правильна.

Це все не значить, що ми не хочемо України, коли вона

буде інша. Це значить, що іншої України не буде, бо іншу неможливо вибороти.

З цього випливає організаційна концепція визвольної боротьби: всяка політична сила, що організує українську визвольну боротьбу, мусить бути своєю природою співзвучна революційно-руйніним силам тієї боротьби, повинна прийняти єдиноправильні концепції її, що впливають з природи тих сил, і послідовно провадити їх у життя.

Лише тоді визвольна боротьба може бути успішною, а державний витвір, що постане в її результаті, здоровий і тривкий. Історичний досвід показує, що всяка організуюча сила, яка безпосередньо береться до організації національно-визвольної боротьби і щиро хоче її успіху, не зумовлюючи його досягненням групових інтересів, — неминуче приходить до цих правильних позицій або відпадає від боротьби. Якщо ж та сила свідомо переслідує свої відпадає цілі, ворожі інтересам народних мас поневоленого народу, і накидає визвольному рухові свої шкідливі позиції, то вона тим призводить його до неминучої поразки.

Отже, найбільшим нещастям і трагедією національно-визвольного руху було б те, коли б організуюча його сила була не співзвучна з інтересами народу та з органічними завданнями того руху і накидала б йому невластиві соціально-політичні концепції, що в остаточному наслідку руйнують той рух або роблять неможливою його дію.

Українська революційно-визвольна боротьба на Батьківщині та її організуючі чинники стоять саме на тих правильних концепціях, що вище викладені і що ілюструються поданими нижче рефератами.

Наш головний ворог, московсько-більшевицький окупант України, враховуючи дійову силу цих концепцій, так внутрішню, як і зовнішню, старається фальшиво змалювати український визвольний наш рух як рух реакційний, скерований проти інтересів трудящих мас. Цим самим він хоче дискредитувати той рух перед українськими народними масами, перед іншими поневоленими московським окупантом народами та перед прогресивними силами зовнішнього світу, щоб таким чином позбавити цей рух внутрішньої бази і зовнішньої опори. Ясно, що кожна чесна українська людина чи партія мусіла б тут, на еміграції, боротися проти такого фальшивого окреслення нашого визвольного руху ворогами, як бореться з ним на Батьківщині Українська Повстанська Армія. І так само кожна чесна українська людина чи партія

мусить українському визвольному рухові тут, на еміграції, фактично надавати характеру і форм, які відповідають єдино-правильним прогресивним концепціям загально-українського визвольного руху, не оглядаючись навіть на власні соціальні інтереси або політичні уподобання.

Тимчасом політична верства нашої еміграції так не робить.

Частина її, повіривши більшовицьким інформаціям, не підтримує революційно-визвольного руху на Батьківщині або її засуджує його. Друга частина, знаючи справжній характер цього руху, з партійно-конкуренційних міркувань (бо організаціїно з ним не пов'язалася) навмисне його дискредитує, приєднуючи свій голос до фальшивих тверджень ворога, щоб «ушкодити» своїх політичних конкурентів. Третя частина, через технічне відірвання від Батьківщини та нерозуміння природи рушійних сил нашої визвольної боротьби, а також історичних обставин, шукає розв'язки завдань тієї боротьби на невластивих шляхах, йдучи за випадковою міжнародною кон'юнктурою або за своїм політичним вихованням. Ця частина навіть намагається репрезентувати українську визвольну боротьбу і, репрезентуючи її, жонглювати концепціями і завданнями тієї боротьби відповідно до внутрішньо-еміграційної або зовнішньої політичної кон'юнктури і тим самим інколи стверджує ворожі навіслення визвольної боротьби і тим шкодить їй. Нарешті, четверта група це люди і партії, які засадничо і свідомо стоять на позиціях, ворожих народним масам, які бояться тих мас і ненавидять їх, а національно-визвольну боротьбу мислять як опанування тих мас та експлуатацію їх своїми руками, замість експлуатації чужонаціональної. Це люди, групи й партії, в яких клясово-матеріальні інтереси переважають над почуттям національним настільки, що вони не можуть поступитися тими інтересами на користь національного визволення, а при нагоді йдуть до Власових, Денікіних, Керенських і всякої іншої ворожой Україні сили, яка дає їм надію на забезпечення клясових інтересів. Ці люди не можуть орієнтуватися на сили народу, а орієнтуються винятково на сили зовнішні, які принесли б їх на Україну і дали владу над українським народом всупереч його волі.

Ці люди також фальшиво представляють перед зовнішнім світом український визвольний рух як реакційний, щоб тим самим довести зовнішнім чинникам, що саме вони, реакціонери, мають стати репрезентантом української нації та об'єк-

том допомоги зовнішніх сил, на яку розраховують у грядучих світових конфліктах.

Одпочасно вони намагаються дискредитувати український визвольний рух історично, перекручуючи й фальшуючи історію, брехливо плямуючи визвольні змагання 1917—1920 років та їхні соціально-політичні засади і тим підриваючи ці самі засади в сучасній українській визвольній боротьбі, на яких вона зараз фактично відбувається, і намагаються скерувати цю боротьбу справді на реакційні шляхи.

Небезпека від них не є смертельною для визвольного руху лише тому, що кадри цих людей нечисленні, бо значна їх частина звичайно відпадає від українського національного організму.

Завданням еміграційного українського суспільства є створити таку еміграційну політичну верству і політичну організацію на партійній, громадській або державно-правній основі, яка б органічно була пов'язана з українськими народними масами та їхніми інтересами і відзеркалювала б тут, на еміграції той правдивий характер української визвольної боротьби на Батьківщині, в якому вона нині фактично відбувається.

При тому мусить бути без жалю відкинута все те, що не відповідає тому характерові боротьби або не хоче чесно переставитися на той характер.

Тільки такий провід української еміграції зможе виконати її історичну місію: гідно репрезентувати українську визвольну боротьбу за межами Батьківщини та організувати допомогу цій боротьбі в Рідному Краю.

Подаючи наступні реферати, головно як документальну ілюстрацію того, як саме розуміють концепцію української визвольної боротьби сили, що активно діють на Батьківщині, ми не коментуємо їх змісту, хоч деякі поодинокі твердження в них вимагають, на нашу думку, певного уточнення.

ВАСИЛЬ ЧАЙКА

На чужині, 1948 року.

Полтава П.

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ І ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Концепція Самостійної України — це, передусім, **концепція самостійної української держави, побудованої українським народом на його етнографічних землях.**

Як показує вся історія людства, прагнення народу до самостійного державного життя є його **органічним природним прагненням.** Кожний народ завжди старався забезпечити своє існування і створити найкращі умовини для свого розвитку через власну державну організацію. У власній державній організації і через неї кожний народ найкраще, найповніше проявляв завжди своє національне «я».

Глибоко-органічним, природним прагненням є і прагнення українського народу до самостійного державного життя. Це прагнення завжди було властиве українському народові. Керуючись цим прагненням, український народ побудував у 10—11 ст. першу в своїй історії державну організацію — Київську Русь. Керуючись цим прагненням, український народ побудував у 1648 р. свою власну державну організацію — Козацьку Республіку. Керуючись цим прагненням, український народ утворив у 1918 р. на своїх землях Українську Народню Республіку. Керуючись цим прагненням, український народ ніколи не переставав, як і не перестав тепер, боротися за своє національне політичне визволення в періоди бездержавного існування. **Концепція Самостійної України, що за її здійснення бореться сьогодні український народ, є, отже, насамперед виявленням природного прагнення українського народу до самостійного державного існування, притаманному йому від самого початку його історичного існування.**

Концепція Самостійної України зродилася також як **результат гіркого історичного досвіду українського народу.**

У боротьбі проти степових орд, у боротьбі проти імперіалізму російських царів і польської шляхти українському народові не вдалося втримати безперервно на протязі своєї історії свою національну державну організацію. Київська Русь впала під ударами татар. Козацька Республіка не встоялася у боротьбі на два фронти: проти царської Росії і шляхетської Польщі. Після упадку Польщі українськими землями поділилися Росія і Австро-Угорщина. Українська Народня Республіка впала в боротьбі проти большевицької Москви та імперіалістичної Варшави. В межах чужонаціональних держав український народ цілі сторіччя терпів жорстокий гніт, визиск, знущання. В той час, коли інші народи робили величезні кроки вперед у всіх галузях свого життя, український народ щораз більше підупадав: він попадав у щораз більше безправне становище, в щораз більші економічні злидні; знущання окупантів із його мови, культури, звичаїв ставали щораз більше нахабні. Це безправне становище українського народу в основному не змінилося й тоді, коли наставали навіть деякі зміни в режимах імперій, в межах яких він перебував. Усякі «демократичні» реформи в Відні, «соціалістичні» революції у Москві не впроваджували жадних суттєвих змін у невільницьке становище українського народу.

В такій ситуації українському народові неважко було зрозуміти, що єдиною причиною всіх його лих є брак національної незалежності, брак власної самостійної держави. Конкретним могутнім виявом цієї свідомости є утворення українським народом у 1918 р. — на руїнах царської Росії та Австро-Угорщини — Української Народньої Республіки, а далі, вся та героїчна зброяна і політична боротьба, що він її вів в обороні цієї держави впродовж 1918—20 рр. Конкретним могутнім виявом цієї свідомости є та революційна підпільна боротьба, що її вів український народ за свою самостійну державу в період між двома світовими війнами, та революційна повстанська боротьба, що її розгорнув український народ проти гітлерівських та московсько-большевицьких окупантів у період другої світової війни і що її проти московсько-большевицьких окупантів він і далі веде сьогодні, після закінчення другої світової війни.

І саме та обставина, що концепція Самостійної України зродилася з природного прагнення українського народу до самостійного державного життя і що вона зродилася як

наслідок його власного болючого історичного досвіду — саме ця обставина вирішує про те, що ця концепція є для українського народу тією найвищою істиною, проти якої не має жадного аргументу, спроможного її зруйнувати. Саме та обставина, що концепція Самостійної України відповідає найглибшим, віковим прагненням українського народу і що вона зродилася як висновок з тих кількох сторіч, що їх прожив український народ в умовах окупантського гніту і визиску, вирішує про те, що ця концепція — **найбільш логічна, реальна, життєва, отже, єдиноправильна і єдиноможлива для українського народу політична концепція.** Саме ця обставина вирішує також про те, що **український народ ніколи не перестане боротися за повне здійснення цієї концепції, хоча б навіть це коштувало йому найбільше жертв, і хоча б проти себе він мав увесь світ.**

Концепція Самостійної України — це, також, **концепція такого суспільного ладу в майбутній Українській Державі, за якого не існуватиме експлуатація (визиск) людини людиною.** Цей лад буде спиратися на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банківій справі, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні.

Така концепція суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі, насамперед, відповідає **фактичному становищу в цьому відношенні на українських землях сьогодні.** На українських землях не існує сьогодні приватної власності ні в промисловості, ні в торгівлі, ні в банківій справі, не існує приватної власності на землю. Економічна експлуатація українського народу основана сьогодні на колоніально-безправному політичному і економічному становищі України в системі большевицького ССРСР. Соціально поневолення українського працюючого народу здійснює сьогодні кляса большевицьких вельмож, упривілейована політично і, вслід за цим, економічно. І саме ці два моменти — колоніальне становище України в системі большевицького ССРСР і соціально поневолення працюючих мас українського народу большевицькими вельможами — саме ці два моменти і ніщо інше становлять основну причину економічних злиднів українського народу сьогодні. Ці два моменти зникнуть, коли український народ здобуде повну політичну самостійність і побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократич-

них основах. Тоді, і лише тоді, **принцип суспільної власності** можна буде повністю поставити на службу українському народові, — народові селян, робітників та інтелігенції. Лише тоді принцип суспільної власності стане основою справді щасливого, справді заможного, справді культурного життя українського народу, стане могутнім рушієм розвитку продукційних сил України. Поворот до капіталізму у випадку України був би в кожному відношенні кроком назад, регресом. Такий висновок зробив український національно-визвольний революційний рух, враховуючи **весь дотеперішній досвід людства в цьому відношенні**, в тому числі і досвід українського народу, враховуючи **погляди на ці справи найбільш авторитетних передових представників як науки, так і практичної політики.**

Український народ, як і кожний народ у світі, не живе ізольовано: він живе серед багатьох народів, — своїх ближчих і дальших сусідів. Це відбувається ізольовано, широко беручи справу, і визвольна боротьба українського народу. Вона відбувається в той час, коли десятки народів світу борються, часто також дуже завзято, за здійснення своїх політичних і суспільних ідеалів. Вона відбувається в той час, коли десятками мільйонів людей у світі, духовною елітою людства, відповідальними керівниками світової політики оволодівають певні ідеї. Нам цікаво з'ясувати, отже, який зв'язок існує між боротьбою українського народу і тим усім, що діється тепер у світі. Йдеться про те, щоб вияснити, чи прагнення українського народу збігаються з такими ж прагненнями більшості народів світу, чи український народ, борючись за Самостійну Україну, йде в ногу з тим усім, що dokonується в світі, чи навпаки. Позитивна відповідь на ці питання означатиме не лише те, що українському народові буде легше здійснити свої прагнення тому, наприклад, що він може розраховувати на співчуття, зрозуміння, навіть, можливо, на підтримку для своєї боротьби з боку свого оточення. **Позитивна відповідь на ці питання означатиме насамперед те, що визвольна боротьба українського народу становить органічну частину того великого історичного процесу, який відбувається в цілому світі, що ця боротьба, з точки зору цього процесу, є цілком закономірне явище, викликане могутніми діючими у всесвітньому масштабі, непереможними силами.** Позитивна відповідь на ці питання означатиме, що визвольна боротьба українського народу не є тією колодою, що впала впоперек шляху істо-

ричного розвитку і гальмує його просування вперед, а ця боротьба є одним із струмків, який, пливучи в спільному напрямі, впливається у загальне річище історичного потоку, посилює його і приспішує через те його просування вперед. З'ясувати ці всі питання саме і означає з'ясувати, оскільки концепція Самостійної України відповідає розвитковим тенденціям сучасного світу.

Сучасний світ, який уже давно увійшов у смугу величезних політично-суспільних перемін, сьогодні ще далеко не усталізований. У всьому світі, серед більшості народів, в тому числі і серед найбільш цивілізованих, dokonуються дуже корінні переміни, зникають одні, часто великі і могутні, держави, а на їх місце появляються інші. Серед великих потрясень руйнуються одні політичні форми та інституції, відживають свій вік одні ідеї, а їх місце займають інші. Щораз більше довір'я втрачають у суспільствах старі принципи суспільно-економічного ладу і поширюються інші погляди, протилежні старим принципам. У зв'язку з цим для українського національного визвольного руху важливою справою є знати, оскільки він являє собою те нове, об'єктивно-прогресивне, яке тільки, хоч би серед великих мук, народжується у світі — отже, те нове, до якого належатиме майбутнє. Бо так дотепер завжди було в історії. Серед великих потрясень руйнувався старий світ і родився новий, родилися нові політичні і суспільні форми, які в порівнянні до старих були завжди більше прогресивними. Вони тому і завойовували майбутнє. Перед лицем тих усіх великих перемін, які dokonуються в сучасному світі, українському національно-визвольному рухові важливо з'ясувати собі те, що він собою становить так у всесвітньому історичному аспекті, як і в аспекті історії українського народу: епілогом минулого, яке відмирає, чи проголом майбутнього, яке лише народжується і перемагає і якого жадна сила не зможе зупинити на його шляху вперед аж до повної перемоги.

Поставлення цих двох питань: чи наша боротьба є згідна з розвитковими тенденціями сучасності і чи вона є тим новим, яке лише народжується у світі, отже, тим новим, до якого належить майбутнє — поставлення цих двох питань є актуальне не лише з огляду на події, які відбуваються сьогодні в світі. Воно актуальне також з огляду на ті напади, яких зазнає український національно-визвольний рух із боку своїх найзапекліших ворогів — з боку мо-

сковсько-большевицьких імперіялістів та їх агентів. Вони докладають усіх зусиль на те, щоб довести, що український визвольно-революційний рух, нібито, реакційний, що він не відповідає сьгоднішній дійсності ні на Україні, ні в світі і що він, як невідповідний »об'єктивним законам суспільного розвитку«, не може перемогти. Ось що пише, наприклад, в цій справі якийсь Новиченко:

»Всякій реакційній ідеології (має на увазі ідеологію українського націоналізму — П. П.) завжди бракує хоча б за видимістю переконливих аргументів, які вона могла б брати з сучасної дійсності. І це пояснюється дуже просто, бо сама дійсність з основними тенденціями її розвитку є найсильнішим доказом проти такої ідеології« (»Радянська Україна« від 30. 3. 1946 р.).

Позитивна відповідь на поставлені нами питання буде доказом того, до якої міри брехливі такі, як от ми зачитували, і їм подібні погляди московсько-большевицьких імперіялістів та їх агентів, що їх вони поширюють серед українського народу. А »переконливих позитивних аргументів« вським Новиченкам і їм подібним радимо пошукати в підпільній літературі українського революційно-визвольного руху, в його програмі, в самому житті. Там вони її знайдуть у такій кількості, яка певно задовольнить кожную неупереджену, здібну самостійно думати людину.

I.

Концепція Самостійної України, національно-визвольна революційна боротьба українського народу становить складову частину тієї загальної проблеми, що її звичайно окреслюють як »національне питання«. Національне питання виникло в наслідок народження ідеї нації. В нашій статті ми в основному займемося розглядом того, як виникла і розвивається ідея нації, як одна з тих основних сил, які впливають на формування сьгоднішнього історичного процесу, яка вага і становище цієї ідеї серед усіх інших факторів, що формують історичний процес, як практично розв'язується національне питання впродовж останнього сторіччя, наскільки воно актуальне і сьгодні, як воно може розвиватися в майбутньому.

Ідея нації, в сучасному значенні цього поняття, виникла в період Великої Французької Революції. Французька революція 1789 р. також започаткувала ту велику смугу перемін в історії Європи і, можна сказати, в історії цілого

світу, яка тягнеться аж до сьогодні. Тому від цієї революції ми й почнемо розгляд намічених нами питань.

У великій французькій революції боровся т. зв. »третій стан« (молода, головню торговельна, буржуазія, молодий пролетаріят, селянство) проти існуючого до того часу у Франції февдально - абсолютистичного ладу. Третій стан піднявся на боротьбу під гаслом »воля, рівність, братерство«, за побудову конституційно-парляментарної держави, за т. зв. суверенність нації. Ідею суверенности нації вперше висунув і клясично визначив предтеча французької революції — Руссо. Він твердив, іменно, що найвища влада в державі повинна репрезентувати собою загальну волю нації. Під нацією Руссо розумів загал усіх громадян тодішньої французької держави, тобто головню третій стан, який становив у той час 98% населення Франції. Так, отже, **в час великої французької революції, в боротьбі за суверенність народу зродилася ідея нації, тобто дійшло до визнання нації окремим суспільним і політичним предметом.**

В період французької революції (до того часу слово »нація« мало ще інше значення) під нацією розумілося загал усіх громадян однієї держави без огляду на їхне етнічне походження. Та дуже скоро, вже в перших десятиріччях 19 ст., нацією почали називати окремі національности, тобто такі людські спільноти, які відповідають сьгоднішньому нашому визначенню слова »нації«. На ці спільноти перенесено також поняття суверенности. Цей процес у значній мірі прискіпили війни Наполеона. Вони причинилися дуже сильно до поширення серед різних народів, крім ідеї демократизму, також національної свідомости, — того невід'ємного елементу ідеї націй, який, з одного боку, спричинив її виникнення і, з другого боку, є її конечним наслідком.

Де в кого з читачів цієї статті може постати питання: як це можливе, щоб ідея нації зродилася щойно в першій половині 19 ст., коли загально відомо, що нації об'єктивно існували далеко раніше?

Народи (поняття народу сьогодні цілком покривається з поняттям нації), як окремі людські спільноти, що утворилися насамперед на основі спільного походження, спільної мови, спільно замешкуваної території, подібного характеру і, потім, на основі спільної боротьби з чужинцями, спільного життя у спільній державній організації, спільної культури — існують від найдавніших часів людської історії. Уже і єгиптяни і перси, і греки, і римляни були в свій час окреми-

ми зформованими народами. Від найдавніших часів народи, керуючись своїми природними прегненнями, утворювали свої держави, в обороні свого самостійного життя провадили дуже завзяті війни, провадили визвольну боротьбу. Все це діялося, одначе, при повній майже відсутності тієї свідомости, що народ, як окрема людська спільнота, має право на самостійне життя. Усвідомлення людьми того, що таким людським спільнотам, як народи, належать окремі політичні права, що воля такої спільноти «суверенна», що право жити вільним життям дано нації самою «природою», що це право «законне», — така свідомість зродилася щойно з кінцем 18 і початком 19 ст. А тому, що усвідомлення саме цих справ, становить суть ідеї нації, ми й говоримо, що ідея нації зродилася з кінцем 18 і початком 19 ст.

В залежності від різного політичного становища різних народів різно політично конкретизувалася ідея нації.

У випадку Франції ідея нації, як ми вже про те згадували, політично сконкретизувалася як вимога суверенности народу з тим, що під народом розумівся загал усіх громадян держави. Тому, що Франція була національно однорідною державою, ідея нації у цьому випадку не протиставилася державі, покривалася з нею. Під нацією розумівся народ, який має свою державу.

Дещо пізніше, у випадку німецького та італійського народів, ідея нації сконкретизувалася як прагнення цих народів до національного об'єднання в одній національній незалежній державі. Саме таке сконкретизування ідеї у цьому випадку було зумовлене політичною роздрібненістю, у якій перебували німецький та італійський народи. Т. зв. «Священна римська імперія німецької нації», політичний твір середньовіччя, до початку 19 ст. розпалася на 296 маленьких держав. На території сьогodнішньої Італії існувало також кільканадцять держав. Такий стан політичної роздрібнености надзвичайно гальмував політичний та економічний розвиток цих народів. В той же час інші народи, які були об'єднані в одних національних державах, надзвичайно прогресували і забезпечували за собою цілковиту перемогу в світі. Підвестися зі стану політичного занепаду, догнати інші народи, німці і італійці могли лише шляхом об'єднання німецького та італійського народів кожен в одній національній державі.

В Італії змагання до об'єднання було також тісно пов'язане з питанням визволення частини Італії з-під пануван-

ня чужоземної країни — Австрії. Національна боротьба за об'єднання прибрала тут форми підпільної революційної боротьби (Мацціні, Гарібальді). Вона переходила часто в боротьбу окремих італійських держав проти Австрії.

Ще інакше сконкретизувалася політично ідея нації всюди там, де народи, живучи на суцільній національній території, не творили жадних національних держав і були цілковито під пануванням держави, в якій панівним народом був чужий народ. Всюди там народи були піддані національному (політичному і культурному) гнобленню і економічній експлуатації. Тут ідея нації сконкретизувалася політично, як прагнення окремих недержавних народів до побудови власних національних держав. Тим самим ідея нації виступала там як сила, скерована проти існуючої держави, як сила, що змагала до повалення існуючої держави і побудови на її руїнах нової національної державної організації.

Так сконкретизувалася і конкретизується ідея нації у всій південно-східній і східній Європі, в Азії і всюди там у світі, де, з одного боку, є людські спільноти, які усвідомили собі те, що вони є нацією, і де, з другого боку, ці спільноти є поневолені і експлуатовані чужо-національними державами. Цей процес просувався і просувається з незвичайною силою вперед. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення визволитися з-під чужоземного панування.

Деякі народи Азії, Європи, Південної Америки; будучи формально самостійні, попали в економічну і, вслід за тим, політичну залежність від деяких великих, економічно сильних держав. Усі ці народи в останній час почали змагати до повної фактичної самостійності через досягнення максимуму економічної незалежності.

Як бачимо, ідея нації завжди дуже тісно пов'язана з питанням єдиної і цілковито самостійної національної державної організації. Це підтверджується всім минулим і теперішнім історичним досвідом людства у цьому питанні. У формі незалежної національної держави ідея нації здійснилася найскорше і повністю у західній Європі. Нотомість у інших частинах Європи і в цілому світі вона ще далеко не здійснена повністю. Цим пояснюється і та обставина, що саме тут стоїть так гостро т. зв. національне питання. Під ідеєю нації ми в дальшому в нашій статті будемо розуміти

саме ідею національної незалежності народу в його власній самостійній державній організації.

II.

На формування історичного процесу, на його зміст, на його основний напрям завжди впливає не один, а багато чинників, не одна, а багато сил. Цими силами є нації зі своїми окремими змаганнями, суспільні класи з різними, часто суперечними взаємно, інтересами, різні суспільно-політичні ідеї, економіка. Ці сили, різні щодо величини, діють часто в різних, навіть протилежних взаємно, напрямках. Вони часто перехрещуються між собою, зударюються. Можна сказати, що історичний процес — це постійне перехрещування, зударювання, боротьба багатьох різних сил. Під впливом цих різних сил, що діють одночасно, історичний процес приймає певний означений напрям, в ньому з'являється певна тенденція. Зрозуміло, що на напрямі історичного процесу, на його змісті найсильніше позначається найбільша сила, що діє в дану добу. Отже, ми, коли хочемо визначити тенденцію розвитку сучасного світу, крім ідеї нації, мусимо взяти до уваги і всі інші найважливіші сили, які вирішально впливали на формування історичного процесу, від кінця 18 ст. почавши аж до наших днів. Розвиток ідеї нації ми мусимо розглядати на тлі зудару багатьох інших, що діють у дану добу, сил.

Як ми вже згадували, на початку великої французької революції увесь третій стан, тобто молода буржуазія, дрібне міщанство, молодий пролетаріат і селянство Франції боролися разом під гаслом «воля, рівність, братерство». Ці гасла, особливо два перші, знайшли своє правне оформлення у відомому акті французької революції — «деклярації прав людини і громадянина». Гасло «воля, рівність, братерство», ідеї «деклярації прав людини і громадянина», поширилися у цілій Європі. Цьому сприяли численні війни, що їх вів у всій Європі Наполеон I.

Впарі з розвитком технічних винаходів у 18 ст. йшов і розвиток капіталістичного способу виробництва. Утворювалися щораз нові галузі промисловости, росли щораз нові фабрики і заводи. Особливо бурхливо розвивається капіталізм у західній Європі в 19 ст. Розвиток капіталістичного способу виробництва спричинився до утворення двох нових суспільних класів: буржуазії, яка володіла засобами капіталістичного виробництва, та пролетаріату, який продавав ка-

піталістам працю своїх рук. Економічні інтереси цих двох нових суспільних клас були часто протилежні.

Буржуазія, будучи економічно найсильнішою класою у суспільстві, т. зв. права громадянина використала цілковито лише для себе і закріпила за собою також панівне політичне становище в державі. Це ще більше поглибило антагонізм між буржуазією і працюючими. Пролетаріат і селянство (зокрема пролетаріат) опинилися на становищі громадян, безсилим політично і визискуваним економічно. На цій основі в половині 19 ст. виникли ідеї соціалізму. Для боротьби за здійснення цих ідей робітничий клас почала організуватися в окремі політичні партії.

Також, отже, в 19 ст. як головні сили історичного процесу виступають: а) ідея нації, яка була причиною того, що цілі окремі народи розпочали активну боротьбу за здійснення своїх загально-національних ідей, б) ідея демократичної конституційної парламентарної держави; вона підняла на боротьбу проти феодално-абсолютистичної системи весь т. зв. третій стан, в) нові суспільні класи — буржуазія і пролетаріат, які часто діють, керуючись лише власними класовими інтересами, і не оглядаються на потреби цілої нації, при чому пролетаріат, як правило, виступає під прапором ідеї соціалізму. Ці сили — політичні ідеї та суспільні класи зі своїми окремими економічними інтересами — мали вирішальний вплив на формування історії людства протягом ціле 19 і 20 ст. Вони впливають вирішально на формування історичного процесу і сьогодні.

Маючи на увазі оці сили, які виникли в основному зв'язку з розвитком капіталістичного способу виробництва, не важко схарактеризувати загальний зміст і характер тих усіх історичних подій і явищ — тих усіх воєн, революцій, політичних рухів, організацій, політичної та економічної боротьби, що мали місце в тому історичному періоді, який обговорюємо. Загальний зміст цих усіх подій і явищ (маємо на увазі головно історію європейських країн) характеризують такі основні моменти: а) спільна спочатку боротьба буржуазії, пролетаріату і селянства окремих народів проти феодално-абсолютистичного ладу за «природні права» людини, за парламентарну форму правління, за демократію, отже боротьба за зміну внутрішніх політичних устроєвих форм в окремих найбільш цивілізованих країнах; б) боротьба між буржуазією і земельною аристократією з одного боку і пролетаріатом та селянством з другого, яка

ведеться всередині окремих країн в ім'я окремих класових інтересів; в) боротьба окремих цивілізованих країн, керованих, як правило, буржуазією, часто також у спільці з земельною аристократією, за захоплення колоній; г) боротьба цих країн за перерозподіл колоній і сфер впливів; д) посилена боротьба за здійснення ідеї нації.

Спробуємо зіставити цю нашу загальну характеристику змісту історичного процесу обговорюваного періоду з конкретними помітнішими історичними фактами.

Наполеонські війни, які становлять пряме продовження війн, що їх була змушена вести Франція ще в період розгортання революції, — і які тривали аж до 1815 р. — це, з одного боку, оборонні війни перед наступом європейської феодално-абсолютистичної реакції, з другого ж боку — це намагання французької буржуазії забезпечити собі економічні і політичні впливи й панування в Європі. Російсько-турецька війна в рр. 1806-1812., яку провадилося за загарбання Росією Басарабії — це війна в інтересах російського дворянства. Російсько-іранська війна 1804—1813 рр., яку провадилося за здобуття нових колоніальних територій (Грузія), за забезпечення права російської торгівлі в Ірані, на Каспійському морі — це війна в інтересах російського дворянства і російської торговельної буржуазії. Боротьба англійців проти марацьких князівств Індії в рр. 1817-1918, — за закріплення панівного становища англійської буржуазії в Індії. Повстання німців проти Наполеона у Вестфалії у 1809 р., — боротьба за національне визволення, отже, боротьба в ім'я ідеї нації. Повстання греків проти Туреччини в 1821 р. — боротьба робітників, міщанства (дрібна буржуазія), селянства проти монархії, за демократичну республіку. Листопадове повстання поляків проти Росії в 1830 році — боротьба в ім'я ідеї нації. Чартистський рух в Англії (початок виникнення 1825-28 рр.) — це боротьба англійського пролетаріату протианглійської буржуазії. «Опіумна війна» Англії проти Китаю в 1839-42 рр. — боротьба англійської буржуазії за економічне підпорядкування Китаю. Революції у Франції, Німеччині, Австрії, Італії в 1848 р. — боротьба третього стану проти феодално-абсолютистичного ладу в окремих країнах за демократію, конституцію. В дуже багатьох випадках ця боротьба велася також в ім'я ідеї нації: за національне визволення (Угорщина, Галичина, Чехія) або за національне об'єднання (Італія, Німеччина). Тому, що 1848 р. побудив до самостійного життя багато на-

родів, він і дістав назву «весни народів». В багатьох випадках у цій революції виступає організована робітничка класа зі своїми окремими домаганнями (Луї Блян у Франції).

Ми могли б далі перераховувати окремі історичні факти, але вже наведені нами окремі найважливіші факти періоду 1848 р. мабуть достатньо переконливо підтверджують нашу загальну характеристику змісту історичних подій впродовж останнього півтора сторіччя. Якщо йдеться, головню, про історію європейських країн, то лише дуже незначна кількість та ще й цілком незначних подій можуть своїм змістом не відповідати нашій загальній характеристиці.

Як бачимо, ідея нації становить лише один із кількох чинників, які впливають на розвиток історичного процесу світу і його формують. Нам тому цікаво буде знати, яка ролія, яке становище ідеї нації серед тих багатьох інших факторів, які діють одночасно з нею, часто паралельно, але часто і в протилежному напрямі.

Спочатку відповідаємо на питання про те, які сили, що діють з ідеєю нації остаточно, діють з нею паралельно (рівнобіжно).

Силою, що діє паралельно з ідеєю нації, є ідея конституційної, парламентарної держави, ідея демократії. Що більше, ідея нації у великій мірі саме своє виникнення завдячує демократичним ідеям. Без ідеї правної рівності всіх громадян держави не могла б виникнути ідея суверенності народу. А як ми вже про це говорили, лише з ідеї суверенності нації, висуненої французькою революцією, розвинулася ідея національної незалежності народів у власних самостійних національних державах. Боротьба за демократичні перетворення, яка розгорнулася в 19 ст. серед усіх народів Європи, ніколи не була скерована проти ідеї національної незалежності народів. Навпаки, ця боротьба, охоплюючи широкі маси, підносила національну свідомість, оздоровлювала внутрішні відносини й через те скріплювала саму націю. Можна просто сказати, що ідея нації може існувати лише разом з ідеєю політичної демократії.

Чи йдуть у розбід, зударяються з ідеєю нації **інтереси буржуазії?**

В перших трьох чвертях 19 ст. буржуазія в своїх країнах очолювала боротьбу за демократичні перетворення. Боротьба ж за демократію, як це ми щойно ствердили, лише скріплює ідею нації та її органічно доповняє. В цьому

випадку, отже, інтереси буржуазії не йдуть у розріз, не зустрічаються з ідеєю нації. В багатьох випадках боротьба буржуазії за демократію була зв'язана з боротьбою за національне об'єднання або національне визволення власного народу. Зрозуміло, що в цьому випадку інтереси буржуазії не суперечні інтересам цілої нації. Не можна також у цьому випадку говорити про буржуазію, як про окрему силу історичного процесу; вона виступає тут як складова тієї більшої сили, що нею є весь народ.

Закріпивши за собою, однак, панівне економічне і політичне становище, буржуазія найбільш цивілізованих країн привела до надужиття, до вульгаризації ідеї нації щодо власних народів. Ми маємо на увазі намагання буржуазії прикривати т. зв. національними інтересами свої імперіалістичні прагнення до загарбування щораз нових територій, до підкорювання щораз нових слабших народів.

Загально відомо, напр., що в загарбанні Екваторіяльної Африки була зацікавлена, насамперед французька буржуазія, у загарбанні Камруну була зацікавлена насамперед німецька буржуазія, в підкоренні бурів — англійська буржуазія і ніхто інший. Робітничим і селянським масам, дрібній буржуазії, тобто величезній більшості французького, німецького і англійського народів, лише в порядку бенкетних лишків діставалася мізерна частина того, що на загарбуваних територіях здобувала буржуазія названих країн. Завойовувати, однак, колонії чи потім їх боронити мусіли саме ці селянські і робітничі маси. І саме для цих селянських і робітничих мас буржуазія створювала легенди про т. зв. «національні інтереси», про «культурницькі місії» окремих націй. Відомо також, що загарбання східної і південно-східної Європи було вигідне насамперед гітлерівській правлячій кліці. Загарбання Балканів, Абіссинії було вигідне насамперед фашистівській кліці, італійській буржуазії. Щоб замаскувати перед більшістю народів дійсні причини війни, щоб заігнати цю більшість народів для війни, треба було йому вказати якісь більш ідейні цілі, ніж вузькі інтереси правлячих класів, треба було йому створити якісь «патріотичні» легенди. Такою легендою у випадку гітлерівської Німеччини була теорія про те, що, нібито, німецький народ душитися на своїй національній території, та теорія про расову вищість німецького народу, який, нібито, є найбільш творчим народом і що йому на цій основі прислуговує право панувати над іншими народами.

Італійські фашисти творили легенду про те, що, нібито, найвищим національним завданням італійського народу є відновлення Римської Імперії. Мілітаристична Японія, прикриваючись гаслом «Азія для азіятів», змагала до підкорення під своє панування багатьох азійських народів. Зрозуміле, що в цей спосіб буржуазія і правлячі кола окремих країн лише надуживали ідеї нації, її вульгаризували. Ідея нації своєю суттю ні в якій мірі не зв'язана з жадним імперіялізмом, ані його не виправдує. Вона вимагає суверенної рівності всіх народів. Ідея нації — це право кожного народу на цілковиту суверенність у власній державі. Саме життя, перевернувши догори ногами всі пляни і німецьких кайзерів, і гітлерівців, і мусолінівців, найкраще здемаскувало вульгаризацію ідеї нації імперіялістами.

Коли щодо власного народу буржуазія часто лише вульгаризує ідею нації, то щодо інших, чужих народів, буржуазія панівних народів є силою, скерованою проти ідеї нації. Буржуазія таких країн, як Росія, Німеччина, Австро-Угорщина разом із земельною аристократією гнобила й визискувала українців, поляків, чехів, словаків, сербів, хорватів, румунів, народи Прибалтики, народи Кавказу і Середньої Азії. Буржуазії західно-європейських країн побудували впродовж 19 ст. величезні колоніальні імперії, в яких опинилися десятки народів Азії, Африки, Америки. Всі ці народи гноблено і в багатьох випадках, ще й сьогодні гнобяться політично й культурно, визискувано й визискується економічно. Під кінець 19 ст. західно-європейська буржуазія встигла розділити поміж себе дослівно весь світ. Всі західно-європейські держави — Англія, Франція, Португалія, Іспанія, Бельгія, Голландія, Італія — стали колоніальними державами. Потоптавши, отже, право багатьох колоніальних і європейських народів жити самостійним життям, буржуазія виступила як сила, скерована проти ідеї нації.

Якщо йдеться про робітничу класу, то вона в перших десятиріччях 19 ст. щойно складалася. Найчисленніша вона була в цей час в Англії та Франції. В 19 ст. вона розпочала боротьбу в обороні своїх класових інтересів. Ця боротьба проходила спочатку неорганізовано і була слаба. Помітніші прояви цієї боротьби — це в Англії знищення машин робітниками, чартистський рух (боротьба зорганізованих у робітничі асоціації робітників за демократичні форми

в Англії), у Франції — творення таємних організацій, виступ робітників шовкової промисловости в Ліоні, повстання паризького пролетаріату в 1848 р., у Німеччині повстання сілезьких ткачів у 1844 р. В основному ця боротьба не виходила поза межі економічної боротьби, або велася під гаслами демократичних реформ у державі. Тому й ця боротьба робітничої класи в цьому періоді не скерована проти ідеї нації.

Робітнича класа стала серйозним чинником історичного процесу лише після того, як виник соціалістичний рух, тобто лише після того, як вона почала організуватися у політичні партії, які в своїй політиці керувалися теорією соціалізму. Тому ми в дальшому не будемо говорити окремо про робітничу класу і соціалістичні ідеї, а просто будемо говорити про соціалістичний рух, як силу історичного процесу.

Найосновніше розробленою і водночас найбільш поширеною в певний час соціалістичною теорією був марксизм. **Марксизм своїми основними положеннями скерований проти ідеї нації.** Основні ці положення такі:

1. Нація — явище історичне, а не властиве всякому суспільству. Вона виникла і складалася в основному в добу розвитку капіталізму. Вже при капіталізмі починається процес відмирання нації: щораз більше зникають відокремленість і протиріччя між націями, щораз більше нарастають елементи нової інтернаціональної суспільности.

2. Історія людства — це по суті боротьба суспільних клас між собою за свої економічні інтереси. Національний момент в історії відогравав і відиграє цілком підрядну роль.

3. Пролетаріат своєю природою інтернаціональний, він «не має батьківщини». Пролетаріат повинен визволятися від усяких «національних забобонів», що ними є «загальнонаціональні ідеї», «добро нації», «честь нації» тощо.

4. Добробут людства прийде щойно тоді, коли переможе об'єднана робітнича класа кількох хоча б, найбільш цивілізованих, країн. З моментом перемоги робітничої класи відпаде потреба в державних національних організаціях. Нова анаціональна суспільність утворить єдину суспільно-економічну організацію. Передумови до цього створюються вже в період капіталізму, який дедалі більше зближує народи між собою. Пролетаріат є тією суспільною класою, яка розвивається і до якої буде належати майбутнє.

5. Здійснити ідеї соціалізму пролетаріят може лише шляхом всесвітньої пролетарської революції і встановлення диктатури пролетаріату, тобто шляхом насильного повалення існуючого політичного суспільного ладу.

Таке приблизно становище супроти ідеї нації зайняв теоретично марксизм у період свого виникнення, тобто в половині 19 ст.

Зрозуміло, що від того часу, коли робітнича кляса почала ставати на ґрунт ідей марксизму і організовуватися у політичні партії для боротьби за здійснення цих ідей — вона почала перетворюватися в силу, скеровану проти ідеї нації.

Як бачимо, отже, силами історичного процесу, діючими одночасно з ідеєю нації, але скерованими проти неї є імперіалістична буржуазія найбільш цивілізованих країн та соціалістичний пролетаріат.

Чи силам, скерованим проти ідеї нації, вдалося її знищити?

Чи спромоглася імперіалістична буржуазія знищити ідею нації. щодо колоніальних і деяких європейських народів?

Факти говорять протилежне. Найбільша колонія світу — Індія — на початку 20 ст. розпочала визвольну боротьбу. Під натиском цієї боротьби англійська буржуазія була змушена поступитись. Уже 1939 р. Індія дістала конституцію, яка значно поширила її дотеперішні права. Після другої світової війни справа усамотійнення Індії посунулася знов поважно вперед. В результаті національно-визвольної боротьби Єгипту, Англія була змушена його визнати 1922 р. «незалежною і суверенною державою». В той час, коли імперіалістична буржуазія закінчувала ділити світ поміж собою, підняли національно-визвольне повстання проти Іспанії Філіппіни. 1898 р. повстанці проголосили Філіппіни незалежною державою. США, які добилися визнання Філіппін за собою і спочатку обмежили самостійність Філіппін, вже в період першої світової війни були змушені значно поширити самоврядні права цих островів. Після другої світової війни Філіппіни стали формально незалежною державою. Перераховані нами факти говорять про те, що імперіалістична буржуазія, якій спочатку вдалося поневолити численні народи, під натиском визвольної боротьби колоніальних народів мусить поступитися.

Це все, що ми сказали про колоніальні народи, і ще

в більшій мірі стосується до поневоленіх європейських народів. Австрійська буржуазія разом з аристократією не дали собі ради з визвольними змаганнями народів Австро-Угорщини. Габзбурзька монархія розпалася внаслідок прагнення всіх народів тієї держави жити самостійним життям у своїх національних державах. Не могла втримати в своїх руках польських земель і німецька буржуазія. Буржуазія, отже, не спромоглася знищити ідеї нації і щодо поневоленіх нею європейських народів.

Поневолені народи борються за здійснення ідеї нації. Буржуазія, отже, виступаючи в певних випадках проти ідеї нації, мусить надалі капітулювати на користь цієї останньої. **Із зудару з імперіялістичною буржуазією ідея нації виходить переможно.**

Якщо взяти до уваги політику буржуазії в цілому, то такий розвиток подій, як це ми щойно накреслили, — цілком логічне явище. Стоячи на становищі вульгаризації ідеї нації щодо власних народів і заперечуючи цю ідею щодо чужих, поневоленіх нею народів, буржуазія ставила себе в дуже незручне становище: вона тратила всяку ідейну основу для своєї колоніальної політики. Всяка ж політика, позбавлена якоїнебудь глибшої ідейної основи, на довшу мету не може бути успішна. Якщо ж ця політика заперечує таку ідею, якою в наш час, як це побачимо пізніше, є ідея нації, то вона безумовно завжди згори призначена на провал.

Чи вдалося перемогти ідею нації другій силі історичного процесу, скерованій проти неї — соціалістичному рухові?

Щоб відповісти на це питання, ми вкажемо на такі факти і явища:

1. Всі соціалісти визнали формально право нації на самовизначення (II-ий Інтернаціонал) і державне відокремлення (большевики, Комінтерн), що є явно всупереч їхнім інтернаціоналістичним світоглядом, з їхніми інтернаціоналістичними концепціями майбутнього. Незалежно від того, що в більшості випадків визнання соціалістами права нації на самовизначення було зумовлене виключно тактичними міркуваннями, воно являється, безумовно, ідейно-політичною перемогою ідеї нації над соціалістичним рухом.

2. Соціалісти, об'єднані в II-му Інтернаціоналі, фактично відмовилися від підготовки всесвітньої пролетарської революції і боротьби за диктатуру пролетаріату, тобто відмовилися від тих ідей соціалізму, які для ідеї нації найбільш

небезпечні, і стали на шлях мирної боротьби за найконечніші соціальні реформи, доконувані в межах окремих національних держав залежно від особливих умов кожної країни. Прикладом цього є сьогоднішня політика лейбористів у Англії, французьких соціалістів у Франції. Прикладом того була в свій час політика німецьких соціал-демократів. Прикладом цього є політика соціалістичних партій у всіх інших країнах світу. Всі вони залишили ідею всесвітньої пролетарської революції і борються за здобуття більшості в парламентах, за зреформування сучасного суспільно-економічного ладу в тих усіх його місцях, в яких він виразно перестарів. Зрозуміло, що мирна боротьба соціалістів за соціальні реформи є об'єктивно прогресивна боротьба і не являє собою жадної загрози для ідеї нації.

3. Соціалісти не визволилися від «національних забобонів», чи «пересудів» і, як і всі інші партії і суспільні класи, у своїй діяльності керуються лише добром власного народу і нічим більше. Про це говорить як уся внутрішня, так і, головню, зовнішня політика соціалістичних урядів, соціалістичних партій, бо ж що інше як не інтереси лише англійського народу боронить сьогодні лейбористський уряд в Англії? Що інше, як не інтереси лише Франції боронили французькі соціалісти завжди тоді, коли вони керували політикою французької держави? Чи ж визволилися від «національних забобонів» соціалістичні партії під час першої світової війни, коли вони, не зважаючи на всю попередню пропаганду проти війни, на всі антивоєнні резолюції, майже всі голосували за воєнні бюджети і підтримували свої уряди? (В цьому місці зазначуємо, що цей факт ми оцінюємо позитивно лише тому, що, як цього вимагає стаття, проблему розглядаємо в цьому місці лише в теоретично-соціологічному, а не в жадному іншому аспекті). З точки зору політичних інтересів поневоленого народу такі підтримки соціалістами урядів, які по своїй суті були імперіалістичними урядами, тобто урядами, ворожими поневоленням народам, треба оцінювати лише негативно. Так само негативно треба оцінювати зовнішню політику тих соціалістів, які переслідують імперіалістичні цілі. Чи визволилися від «національних забобонів» польські соціалісти, зорганізовані в Польській Партії Соціалістичній (ППС), які до 1918 р. за своє основне гасло мали гасло незалежної Польщі і які 1920 року боронили Варшаву перед Червоною армією?

4. Соціалізм не викликав жадних елементів нової, ана-

ціональної суспільности, не добився жадних успіхів у вихованні інтернаціональної свідомости пролетаріату.

Вже майже 30 років існує »перша соціалістична держава в світі« — ССРСР. Чи спромоглися большевики знищити національні почування народів ССР, які становлять джерело всяких »національних забобонів«, чи спромоглися вони на базі соціалістичної економіки виховати якінебудь елементи нової, анаціональної суспільности? 30 років — доволі часу на те, щоб ці почування хоч якінебудь притупити. А тим часом ми спостерігаємо цілком протилежне явище. Т. зв. »Вітчизняну війну« проваджено передусім під гаслом оборони »національної незалежности народів ССРСР« (фактично національної незалежности російського народу), а щойно в дальшому пляні говорилося про оборону »першої соціалістичної країни в світі«. Хто бачить сьогоднішню дійсність ССРСР, той дуже добре також знає, що тут існує і така психологічна категорія, як російський шовінізм. Він, безперечно, існував там від самого початку існування ССРСР і сьогодні, розпалений большевицькою клікою до білого, більше як будь-коли дотепер, дається взнаки неросійським народам ССРСР. А про що говорить той факт, що найбільшим прагненням неросійських народів ССРСР є сьогодні звільнитися з-під панування большевицької Москви і побудувати свої самостійні держави? Про що говорить цей факт, що український народ ось уже 3 роки (якщо не враховувати всієї попередньої боротьби) веде повстанську і підпільну боротьбу за своє національне визволення, за відділення від ССРСР і побудову своєї самостійної національної держави? Де ж тут зачатки нової, анаціональної суспільности, яка мала б творитися після перемоги соціалізму? Чи ж про наростання елементів нової, анаціональної суспільности говорить, нарешті, той безприкладний патріотизм, що його проявили народи під час другої світової війни в боротьбі проти гітлерівської агресії? Постава всіх народів Європи і всіх народів світу до проблеми національної незалежности під час другої світової війни дозволяє нам робити лише протилежний висновок.

5. Всі, без винятку, соціалісти на ділі щораз більше віддаються від марксизму. Марксизм сьогодні — це не »керівництво до дії«, як те намагаються з'ясувати большевики, а в найкращому для нього разі лише ширм прикривати і виправдувати часом дуже немарксистську внутрішню

і зовнішню політику різних соціалістів. У деяких випадках соціалісти відмежовуються від марксизму і формально.

Сторічний майже досвід існування соціалізму доводить, що йому не пощастило знищити чи якнебудь захитати ідеї нації. Вона із зудару з соціалізмом виходить переможно.

Окремо треба відзначити, що робітнича класа завжди була дуже патріотична. Німецькі робітники йшли в авангарді боротьби за об'єднання Німеччини. Не менш завзято боролися за об'єднання Італії італійські робітники. Польські робітники були основною ударною силою польського визвольного революційного руху до 1918 р.

Організуючи страйки, активно виступаючи проти поліції, війська, державних законів, ведучи протиурядову пропаганду, робітнича класа в таких випадках, однак, не виступала проти держави як організації, яка забезпечує цілому народові національну незалежність. Вона виступала лише проти держави як знаряддя класового гноблення в руках панівних у даних країнах суспільних клас, її боротьба була лише боротьбою за її, до речі, справедливі класові інтереси. Державна самостійність, національна незалежність власного народу була для кожної робітничої класи державного народу тими першими важливими «умовами», без яких «ніяк». Немає, мабуть, у дотеперішній історії робітничих рухів державних народів ні одного факту, який би заперечував проти нього.

Деяко інакше стояла справа з робітниками поневоленних народів. Їхні представники були часто проти державного відокремлення від гноблячої їх держави. Так було, наприклад, з робітниками польського народу: частина польського пролетаріату, згуртована в т. зв. СДПіЛ (соціал-демократія Польщі і Литви), виступала проти ідеї відокремлення Польщі від Росії. Таке явище треба пояснити лише тими жахливими наслідками, які в національній психіці залишає багаторічне поневолення. Таке явище треба також пояснити політичною неграмотністю керівників тієї частини польського пролетаріату, які за централістичними поглядами російських соціал-демократів не бачили прихованого їхнього прагнення до збереження цілоти Російської імперії. Треба також пам'ятати, що, як ми вже згадували, переважна частина польського пролетаріату, зорганізована і керована ППС, боролася за незалежність Польщі та її відокремлення від Росії. Таких випадків, як СДПіЛ, на терені колишньої царської Росії було більше. Не хотіли відокремлення від Росії

і українські соціалісти. Це також треба пояснити лише тими умовами, в яких жили маси царської Росії. Придушені чоботом царського самодержав'я, вони не були учасниками того всього політичного процесу, який проходив у той час у цілій Європі. Адже не можна забувати того, що в той час, коли вже цілі десятиріччя народи Європи користувалися демократією, конституцією — в царській Росії фактично панував абсолютизм аж до 1917 р. І все таки, не зважаючи на такі жахливі умови, майже всі поневолені Росією народи домагалися спочатку автономії, а вкінці стали на позиціях цілковитої самостійності і відокремилися від Росії. Навіть там, де було найбільше до цього ж об'єктивних перешкод, перемогла ідея нації.

Робітники в своїй масі були також проти імперіялізму буржуазії. Те, з яким ентузіазмом і співчуттям німецьке робітництво вітало польських повстанців, які брали участь у повстанні проти Росії 1831 р. і які перейшли після придушення повстання на територію Німеччини — загально відомий історичний факт. Під час польського повстання проти Росії 1863 р. робітники Англії і Франції масово протестували проти придушення цього повстання царським військом. Ось що, критикуючи політичний режим Європи, робітники Англії писали робітникам Франції у своєму заклику до цих останніх об'єднатися для спільної боротьби з метою підтримки польського повстання:

«...Людей, обдарованих великими талантами,... мужніх, людей, що відстоюють свободу нації і права мас засуджують на довічне заслання, якщо їм удасться уникнути смерти, або безжалісно виганяють на чужину. Такий стан справ є ганьбою для нашого сторіччя». («Новая історія» часть I, АН СССР, 1939 р.).

Не були вільні від патріотичних почувань і творці марксизму — Маркс і Енгельс. Вони були, нпр., за об'єднання Німеччини. І хоча вони таке своє становище пояснювали економічними моментами, інтересами пролетаріату, то вистачить прочитати лише деякі статті Маркса, щоб зрозуміти, в якій мірі ці користі соціалізму не були вільні не лише від національних почувань, а й від шовінізму, культивованого правлячими колами. Розглядаючи питання польсько-німецького кордону 1848 р. і стверджуючи, що цей кордон унаслідок німецької колонізації значно пересунувся на схід у користь німців, Маркс писав:

«...Невже ж належало відступити цілі області, насе-

лені переважно німцями, і великі міста, цілковито німецькі — відступити народові, який до цього часу не дав жадного доказу на те, що він спроможний вийти з феодалного стану, заснованого на закріпощенні селян» (Карл Маркс «Ізбранние произведенія» том II. 1940 год). Вияснюючи суть панславізму і займаючи становище до цього руху, 1852 р. Маркс писав:

«...Існують 22 мільйони поляків, 45 мільйонів росіян, 8 мільйонів сербів і болгар; чому не скласти б сильну конфедерацію з 80-ти мільйонів слов'ян, щоб відтиснути або знищити загарбників святої слов'янської землі — турків, угорців і передусім — зненавиджених, та так дуже потрібних німців. Таким чином у кабінетах деяких слов'янських дилетантів історичної науки виник цей безглуздий, антиісторичний рух, який поставив собі за мету ні менше, ні більше, як підпорядкувати цивілізований захід варварському сходові, місто — селові, торгівлю, промисловість, духову культуру — первісному землеробству слов'ян-кріпаків...» (там же).

Шовінізм Маркса в цих двох питаннях — річ цілком очевидна.

На основі сказаного дотепер про соціалістичний рух і робітничу класу не важко зрозуміти, що всі положення марксизму щодо нації або невірні (якщо вони прийняті, нібито, на основі аналізу до тогочасної історії), або утопійні (якщо вони є «науковим передбаченням» майбутнього). Історичний досвід найвиразніше показує, що: а) нація не «відмирає»; б) національний момент відіграє не підрядну, а першорядну роллю в історії людства; в) пролетаріят своєю природою так само національний, як і всі інші суспільні класи, і він, як і цілий народ, вірить у «національні забобони» і боротьбу за ці «забобони» робить своїм першочерговим завданням; г) не існує жадної солідарності (в марксистському розумінні) міжнароднього пролетаріату; г) загально-національні інтереси всіх народів для соціалістів важливіші, ніж справа всесвітньої пролетарської революції і диктатури пролетаріату.

Як дуже Маркс і Енгельс, найбільші авторитети соціалістів в галузі теорії, помилялися в національному питанні, можуть послужити такі два приклади.

5. 3. 1852 р. в «Нью-Йоркській Трібуні» Маркс, обговорюючи чеське питання у зв'язку з революцією в Австрії 1848 р., писав:

»...як це часто буває, відмираюча чеська національність — відмираюча, судячи на основі всіх відомих з історії останніх 400 р. фактів — 1848 р. зробила останні зусилля, щоб знов повернути собі дальшу життєздатність, зусилля, провал якого повинен, незалежно від усіх революційних міркувань, довести, що Чехія може взагалі існувати лише як складова частина Німеччини, хоча б частина її мешканців на протязі кількох сторіч все ще продовжувала розмовляти не німецькою мовою» (К. Маркс «Ізбрание произведений» том II. 1940 год.)

Отже, для Маркса чеський народ у 1848 р. — це вже лише «відмираюча національність». Боротьба чехів проти німецького панування 1848 р. — це, за Марксом, вже лише останні зусилля цього «відмираючого народу», приречене обов'язково на «провал», і це повинно було «довести», що «Чехія може взагалі існувати лише як складова частина Німеччини». Тим часом, за Марксом, уже нібито 1848 р. «відмираючий народ» у 1918 р. побудував свою національну державу і своїм 20-тирічним існуванням довів, що Чехія зовсім добре може жити, не будучи складовою частиною Німеччини. Сьогодні, в ряцях національної чеської держави, чеський народ здійснює деякі соціалістичні ідеї.

Про ірландців у листі до Маркса від 28. 5. 1856 р. Енгельс писав:

»...недивлячись на весь свій національний ірландський фанатизм, властивий цим людям, вони почувають себе у своїй власній країні як не вдома. Ірландія — для саксів. Це тепер здійснилося. Ірландець знає, що в нього немає можливостей змагатися з англійцем, який прийшов, озброєний засобами, що перевищують усі власні засоби ірландця. Еміграція буде відбуватися так довго, поки переважно, часто навіть виключно, кельтський характер населення, вкінці, цілком не зникне. Скільки разів ірландці старалися здобути щонебудь, і за кожним разом у політичному і промисловому відношеннях були придушені» (там же).

Отже, Енгельс не вірить в успішне закінчення національно-визвольної боротьби ірландців. Він 1856 р. стверджував, що «Ірландія — для саксів». Тим часом ірландці боролися ще 50 років і врешті 1927 р. домоглися повної самостійності.

18. 8. 1869 р. Маркс у листі до Енгельса писав:

»В Познані польські робітники провели переможний

страйк завдяки допомозі берлінських товаришів. Ця боротьба проти «пана капіталу», навіть у її нижчій формі, формі страйку — покінчить з національними забобонами серйозніше, ніж деклямації про мир в устах панів буржуїв» (Ленін «Вибрані твори», том I. 1939).

Шкода, що Маркс не дожив до того часу, як польські робітники 1918 р. роззброювали і стріляли в Познані німецьких вояків, часто саме своїх «берлінських товаришів», які перебували в той час в окупаційній німецькій армії і виступали проти національно-визвольної боротьби польського народу. Тоді він був би наочно переконався, як грубо він помилявся, думаючи, що боротьба проти «пана капіталу» покінчить з національними забобонами. «Національні забобони» виявилися тією силою, від якої ніяк не може звільнитися робітнича кляса. За 50 років після того як Маркс ворожив скору ліквідацію «національних забобонів», в ім'я цих забобонів польський пролетаріат не вагався вмирати.

Ні Маркс, ні Енгельс не доцінили ваги національного моменту в житті народів, не передбачили вирішальної ролі ідеї нації у найближчій добі. Перешкодив їм у цьому їхній односторонній клясовий підхід до оцінки історичного процесу, перешкодило їм у цьому їхнє незнання прагнень поневолених народів. Перешкодив їм у цьому також їхній шовінізм.

Обговорюючи відношення соціалізму до ідеї нації, ми не можемо поминути того, що **соціалісти панівних народів, здобувши владу в державі, стали на позиції імперіялізму.** Вони, як і буржуазія, відмовляють багатьом народам права на самостійне державне існування. Такою політикою вони, однак, ставлять себе, як і буржуазія, у незручне становище: тратають всяку ідейну основу для своєї політики, що заздалегідь перерішує про її неуспішність.

На позиції найреакційнішого імперіялізму стали російські більшовики. Зараз після захоплення влади вони приступили до придушення національно-визвольних рухів поневолених царською Росією народів. Зламавши спротив цих народів, знищивши їхні національні держави, більшовики приступили до одвертої реставрації царської імперії і утворили т. зв. ССРСР. В ССРСР усі неросійські народи терплять жорстокий політичний та культурний гніт і піддаються нечуваній економічній експлуатації. Потопання більшовиками принципу самовизначення народів, нечуване гноблення й визиск викликають спротив збоку поневолених народів. У випадку українського народу цей спротив

прийняв сьогодні форми повстанської підпільної боротьби. Ідея повалення большевицької тюрми народів шляхом революційної боротьби, ідея перебудови ССРСР на принципі самовизначення народів здобуває собі щораз більше визнавців. Сьогодні большевики не можуть упоратися з національно-визвольною боротьбою українського і деяких інших поневолених народів. Коли ж на шлях цієї боротьби стануть усі поневолені народи ССРСР — а цей момент прийде як неминучий результат усієї большевицької політики — большевицькій тюрмі народів прийде кінець.

Із сказаного нами дотепер виразно видно, що ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в зударі з якою капітулюють усі інші сили, скеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

Нашу тезу про те, що ідея нації посідає сьогодні домінуюче становище в житті народів, ми спробуємо підтвердити ще деякими фактами.

Візьмім наприклад кризові моменти історії деяких окремих народів. Такими моментами були для Франції в обговорюваному нами історичному процесі облога Парижу 1870 р. німцями, для Польщі — рік 1920, для Англії — роки 1940—41, для українського народу — роки нової большевицької окупації 1944 р.

1870 р. німці оточили Париж. Кілька французьких армій було вже розбито. Франція, національна незалежність французького народу були в смертельній небезпеці. Національна гордість французів була глибоко вражена. Не зважаючи на незадоволення з існуючого режиму, паризький пролетаріят у патріотичному пориві масово вступає до національної гвардії і заявляє про свою готовність боронити столицю докінця. Національна гвардія дуже скоро осягнула імпозантне число: 300.000 чоловік. Всяку вістку про капітуляцію будьякої армії, про переговори з німцями, про те, що уряд готовий віддати їм якунебудь твердиню чи шматок території — маси паризького пролетаріяту приймали з найбільшим невдоволенням. Революція в Парижі, відома в історії під назвою «паризької комуні», була в поважній мірі наслідком враженої національної гордості французького пролетаріяту; він не хотів підпорядкуватися урядові, який підписав з німцями ганебний акт капітуляції.

1920 р. большевицькі армії досягли Варшави, — столиці

щойно посталої польської держави. В патріотичному піднесенні, усвідомлюючи загрозу національній волі, голоситься на фронт усе, що лише здібне носити зброю. І лише патріотичне піднесення і єдність усіх суспільних клас польського народу врятували від упадку молоду польську державу 1920 р.

1940—41 рр. по упадку Франції Англія в боротьбі з гітлерівською Німеччиною лишилася сам-на-сам. Німецька авіація безперервно бомбардувала Лондон і всі промислові осередки. Тривала морська блокада. Говорилося про можливість німецької інвазії на британські острови. Треба було, щоб, не зважаючи на повітряні нальоти, максимально працювала промисловість. Треба було пристосувати Лондон до умов повітряної війни. Все це можна було провести лише спираючись на глибоке зрозуміння небезпеки, яка загрожувала Англії, якнайширшими масами англійського народу. Все це можна було зреалізувати при наявності відповідного патріотизму англійців. Такий патріотизм вони в той час виявили. В наслідок цього Англія таки виграла війну в решті-решт.

Перед українським народом 1944 р., з моментом нової окупації України більшовиками, стало питання: або добровільно скоритися окупантові і через це віддати йому на поталу всі завоювання українського самостійницького руху, поховати добровільно ідею Самостійної України, або всіми силами і до останнього чоловіка боронити себе, боронити справу Самостійної України, боронити національно-визвольний рух. Незважаючи на те, що український народ до того часу скривавився у повстанській боротьбі проти гітлерівських окупантів, він вибрав цей другий шлях: він вирішив далі боронити справу Самостійної України, вирішив далі боронити завоювання українського самостійницького руху, вирішив радше згинувати в обороні своєї честі, як стати рабом більшовицької Москви. Український народ вибрав цей другий шлях, добре здаючи собі справу з того, що цей шлях — це шлях надзвичайно важкої боротьби, що це шлях, який вимагатиме великих жертв. І не зважаючи на таку перспективу, десятки тисяч найкращих українців пішли в УПА, пішли в підпілля. Коли йшлося про справу Самостійної України, про честь українського народу, смерть не була страшною. Фанатична вірність ідеї національної незалежності дозволяє українському народові ось уже кілька років провадити найважчу боротьбу проти більшовицької

Москви. Український революційний рух нараховує сьогодні тисячі таких героїв, які застрілилися останньою кулею або розірвалися останньою гранатою, щоб лише не попасти в руки большевиків, щоб лише загинути вільними.

Чи ж ці всі факти не досить переконують у тому, що найвищою ідеєю народів, тобто ідеєю, за яку готові вмирати мільйони — є сьогодні передусім ідея нації? Тоді, коли загрожена національна незалежність якогонебудь народу, коли загрожене життя всього народу, замовкають усі внутрішні спори, зникають усі внутрішні непорозуміння і увесь народ об'єднується в однім великим зусиллі: боронити загрожену національну волю, боронити загрожене життя нації. **Нація, національна незалежність — це безумовно найвищі сьогодні, як і завжди до сьогодні, вартості всього людства. Воно їх беззастережно визнає і готове за них вмирати.**

III.

Щоб краще зорієнтуватися, в якому напрямі розвивається історія впродовж останнього півтора сторіччя, ми прослідкуємо, як розвивалися і розвиваються основні протиріччя сучасного світу.

Вже в останній чверті 19 ст. з'ясувалося, що основними і найбільш небезпечними протиріччями пануючої суспільно-політичної системи є: а) протиріччя між буржуазією, або, ширше беручи, між капіталом та інтересами працюючих мас, які становили переважну більшість народу; б) протиріччя між поневоленими і пануючими націями; в) протиріччя між великими конкуруючими імперіялістичними країнами. (Протиріччя між демократичними прагненнями народів і пануючою фєвдально-абсолютистичною системою, яке існувало ще на початку 19 ст. і було причиною багатьох революцій у перших трьох чвертях цього сторіччя в Європі під кінець 19 ст., коли не брати до уваги Росії, зникло. Зникла в той час боротьба буржуазії окремих країн за захоплення вільних колоніальних територій тому, що таких територій на початку 20 ст. вже не було).

Для самої ідеї нації найбільше небезпечним було протиріччя між капіталістичною системою і працюючими масами. Воно могло допровадити до заперечення ідеї нації, киненими у відчай працюючими масами. Така небезпека, зокрема, існувала в зв'язку з тим, що майже всюди буржуазія зуміла вже до того часу зробити національну державну

організацію знярядям своєї класової політики, скерованої саме проти працюючих мас власного народу. Війна, яка завжди вимагає максимального напруження всіх сил народу, могла бути вигідним моментом для класових поранків.

Так одначе не сталося.

Почавши від кінця 19 ст. класові протиріччя між працюючими і капіталістами почали маліти. Конкретним виявом того в період першої світової війни була, згадувана вже нами, підтримка соціалістичними партіями урядів своїх країн у їхній военній політиці. В період між двома світовими війнами це зменшення протиріччя проявлялося, як ми вже про це згадували, в переході соціалістів від революційної боротьби до боротьби за мирні реформи. Майже не помічаємо класової боротьби також під час другої світової війни.

Яка причина того, що в порівнянні з міжкласовими відносинами в половині 19 ст., почавши від кінця того сторіччя, класові антагонізми почали маліти?

Першою причиною цього явища було, безумовно, покращання економічного становища робітничої класи. Різні економісти пояснюють це покращання у різний спосіб. Економісти капіталістичних країн пояснюють його т. зв. демократизацією капіталу, яка, нібито, відбувається в наслідок творення акційних спілок, підвищуванням платні загальним цивілізаційним прогресом тощо. Большевики пояснюють той факт допущенням робітничої класи буржуазією до участі в поділі колоніального грабунку, хвилевим економічним піднесенням, що його пережив світ останніх років 19 ст. В кожному разі майже ніхто з економістів не заперечує того, що, почавши від кінця 19 ст., економічне становище робітничої класи стало фактично кращати.

Другою причиною того, що в останній час змаліли міжкласові протиріччя є ті поступки робітничій класі з боку буржуазії, на які вона змушена була піти під натиском робітничих мас. За такі поступки пролетаріатові з боку буржуазії треба вважати передусім т. зв. соціальне законодавство, яке, розвинувшись спочатку в Німеччині, прищепилося потім в усіх майже країнах. За такі поступки треба вважати також ті заходи суспільної контролі, які застосували в себе гітлерівці і фашисти. Ці заходи в деякій мірі брали в оборону інтереси робітників (в цьому місці ми абстрагуємось від того, що єдиною метою тих заходів з боку

гітлерівців і фашистів було з'єднати робітників для своїх протинародніх імперіялістичних планів).

Для нас важливо відзначити, що **впарі з тим, як маліли антагонізми між працюючими і капіталістами, міцніло становище ідеї нації: ріс патріотизм, зміцнювалася національна солідарність, росло зрозуміння загально-національних інтересів.** Щоб підтвердити цю нашу тезу, ми ще раз укажемо в цьому місці на факт переходу соціалістичних робітничих партій з позиції соціалістичної революції на позиції оборони батьківщини за другої світової війни. Ми вкажемо також на ту завзяту, героїчну партизанську і підпільну боротьбу, що її вели, як учасники т. зв. рухів опору, робітники Франції, Бельгії, Англії, Голляндії, Польщі. Вони йшли пліч-о-пліч з інтелігенцією, селянством, представниками заможних клас і всі разом гинули в обороні національної волі. Основні мотиви цієї боротьби були: високий патріотизм, зрозуміння загально-національних інтересів, висока національна свідомість. Партизанська боротьба вимагає, щоб у її учасників ці вартості були розвинуті в найвищому ступені, як в учасників будь-якої іншої боротьби. І в робітників учасників т. зв. рухів опору, ці вартості були розвинуті дуже високо.

Ми вкажемо також на той факт, що ні за другої світової війни, ні після неї ніде не дійшло до революції на соціальному ґрунті, а такі виступи мали місце, наприклад, ще після першої світової війни. 1918 р., після програної війни, вибухла соціалістична революція в Німеччині, Угорщині, 1917 р. — в Росії. Навіть комуністи, які впродовж 15 років, в період між двома світовими війнами, працювали над підготовкою комуністичних революцій, мусять сьогодні, не зважаючи на вигідну для себе обстановку (розхитання народнього господарства в окремих країнах в наслідок війни, післявоєнні злидні, неустабілізованість політичних відносин), застосовувати тактику парламентської боротьби і наголошувати в своїй пропаганді національний момент. Таку тактику вони застосовують тому, передусім, що ідея соціалістичної революції сьогоднішнє робітництво менше приваблює, ніж це було за першої світової війни. Місце класового недовір'я займає сьогодні національний патос.

Зріст патріотизму, національної свідомости, національної солідарности в усіх суспільних класах і, зокрема, в робітничій класі — найбільш помітне явище нашого часу. І воно не випадково лише виступає одночасно з явищем

покращання економічного становища робітничої класи. Між цими двома явищами існує тісний взаємозв'язок: зменшення класових антагонізмів зміцнює становище ідеї нації.

Коли ми говоримо про зменшення класових антагонізмів в останній час, то цим цілком не збираємося твердити, що класові антагонізми сьогодні вже не існують взагалі. Класові антагонізми сьогодні існують далі. Вони сьогодні ще доволі великі. Про це свідчить боротьба працюючих проти капіталу в капіталістичних країнах (політична боротьба у Франції, страйки в Англії, США), про це говорить ворожість працюючих СРСР до класи большевицьких вельмож — нової класи експлуататорів, складених з верхівки партії, адміністрації, армії. Ми повинні підкреслити, що боротьба клас буде тривати доти, доки існуватимуть самі класи. Щоб повністю зліквідувати класову боротьбу, треба знищити саму основу існування клас, тобто, у випадку капіталістичних країн треба знищити інституцію приватної власності на знаряддя і засоби виробництва, а в випадку большевицького СРСР — політичну монополію большевицької партії, диктаторський тоталітарний большевицький режим. Сьогодні класові антагонізми змаліли в порівнянні з тим станом, який існував 60—70 рр. 19 ст. і водночас вони ще далеко не зліквідовані взагалі. Зменшення класових антагонізмів, знищення експлуатації людини людиною, праці капіталом — це найбільш актуальні питання, які стоять перед сучасним людством і чекають на своє позитивне розв'язання. На шляху до їх розв'язання, окремі народи роблять лише перші кроки. В цьому місці нам ідеться лише про відзначення того, що вже лише деяке зменшення класових антагонізмів, яке наступило в наслідок часткового покращання економічного і політичного становища робітничої класи, спричинилося до зміцнення становища ідеї нації. Повна ліквідація класових антагонізмів, знищення самої основи існування антагоністичних клас причиняється до ще більшого зміцнення єдності окремих національних спільнот, до ще більшого піднесення національної свідомости народів.

Друге основне протиріччя сучасного світу — протиріччя між кількома панівними і багатьма пригнобленими націями — розвивається в напрямі визволення поневолених народів з-під чужоземного панування. Про це свідчать ці всі кон-

кретні політичні перемоги, які на шляху свого розвитку здобула ідея нації. Ми перерахуємо ці перемоги.

1821 р. вибухло повстання греків проти турецького панування. 1829 р. Грецію визнано самостійною державою. На початку 19 ст. почалися сербські повстання проти Туреччини. 1829 р. Сербія стала фактично незалежною країною. 1878 р. на Берлінському Конгресі офіційно визнано Сербію незалежною державою. На цьому ж конгресі визнано автономію Болгарії. 1908 р. Болгарія проголосила себе незалежною державою. 1870 р. наступило повне об'єднання італійців і німців кожне в своїх національних державах (деяка частина німців і італійців перебувала ще в межах Австрії). 1820 р. відділилися від Голляндії і утворили свою національну державу бельгійці. 1905 р. норвезький стортінг (парламент) скинув шведського короля, розірвав унію Норвегії зі Швецією і проголосив незалежність Норвегії. 1858 р. на Паризькій Конференції об'єднано румунські князівства — Молдавію і Валахію і покладено в цей спосіб підвалини під румунську державу. 1878 р. на Берлінському Конгресі визнано незалежність Румунії. 1896 р. проти Еспанії підняли повстання Філіппіни. 1902 р. Філіппіни дістали автономію від США. Під час першої світової війни дістає права домініону Ірландія. 1918 р. на руїнах Австро-Угорської монархії, кайзерівської Німеччини і царської Росії постають: Угорщина, Югославія, Чехословаччина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія, Польща. В результаті першої світової війни здобуває самостійність деяка частина арабів. Після революції у Росії в 1917—23 рр. розгортається національно-визвольна боротьба поневолених царатом народів: українців, білорусів, грузинів, вірмен, народів Середньої Азії. Деякі з них утворюють на короткий час свої незалежні національні держави. Ці держави знищили большевицькі імперіялісти. В період другої світової війни постають на якийсь час формально самостійні Словаччина, Хорватія. Після другої світової війни значно посунулася вперед, як ми вже про це згадували, справа усамостійнення Індії, Філіппін, Сирії, Лівану.

Про що говорять перелічені факти?

Перелічені факти говорять, поперше, про те, що історична доба, яку переживаємо — це доба емансипації поневолених дотепер народів як в Європі, так і в усьому світі.

Ці факти говорять, подруге, про те, що події, в яких вирішальну роль відігравав національний момент, станов-

лять дуже поважну частину тих усіх історичних подій, які мали місце в обговорюваному нами історичному періоді. Вся історія німецького й італійського народів у перших трьох чвертях 19 ст. є в основному історією боротьби цих народів за їх об'єднання кожне в одній національній державі. Відомо також, яке місце в історії Європи в 19 ст. займало т. зв. східне питання. А в рямцях саме т. зв. східнього питання розв'язувалося справу незалежності Греції, Сербії, Болгарії, Румунії. Після першої світової війни, яка в Європі часто мала характер виразно національно-оборонної війни (Бельгія і Франція перед Німеччиною, Сербія перед Австрією), на територіях бувшої Австро-Угорщини, Німецької та Російської імперій вибухнув цілий ряд національно-визвольних революцій. Вони часто переходили в затяжні національно-визвольні війни, які тривали аж до 1921 р. В нашій пам'яті ще цілком свіжа підпільна боротьба, яку підняли в ім'я національної незалежності майже всі поневолені Гітлером народи Європи. Таку саме боротьбу ведуть сьогодні проти московських большевиків народи східньої і південно-східньої Європи.

Перелічені нами факти говорять, потрете, про те, що оскільки якийсь народ піднімав національно-визвольну боротьбу проти чужинецького ярма, то він її завжди вів за побудову своєї національної держави і ця боротьба завжди кінчалася в остаточному результаті його повною перемогою: поневолений народ будував свою незалежну едржаву. (Тут не береться, очевидно, до уваги таких самозрозумілих передумов для осягнення цієї перемоги, як національна свідомість поневоленого народу, політичний досвід його керівництва, сприятлива зовнішня і внутрішня політична ситуація. Якщо ці передумови для поневоленого народу є несприятливі, він може хвиливе програти, ніколи, одначе, хвиливе програє не є програєю остаточною. Найважливіше тут те, що поневолений народ, зазнавши навіть хвиливих невдач у своїх змаганнях, ніколи не програє ідейно. Ні греки, ні серби, ні болгари не осягнули повної перемоги відразу. Перемоги в них чергувалися з невдачами. Вкінці, одначе, завжди перемагала ідея повної національної незалежності).

В історичному розвитку ідеї нації особливе місце займає рік 1918. В цьому році президент США Вілсон виступив зі своїми відомими «14 пунктами», що він їх виклав у своїй промові від 8. січня. В цих пунктах він проголосив принцип

самовизначення народів основним принципом післявоєнної організації Європи.

Ідея самовизначення народів під кінець першої світової війни у Вілсона кристалізувалася щораз більше. Право на самовизначення—це, на думку Вілсона, найважливіше право кожного народу, великий він, чи малий. Доктрину американського президента Монро треба прикласти загально до всіх народів з тим, що чужі народи не сміють ні розширювати своєї влади на інші народи, ні вмішуватися у внутрішні відносини інших народів (промова від 22. 1. 1917 р.). На основі цього права всім народам належить право на посідання національної території (промова на могилі Вашингтона від 4. 7. 1918 р.); про всі економічні договори і політичні відносини повинен безпосередньо вирішувати той народ, якого вони торкаються, і в ніякому разі не сміють про це вирішувати якінебудь користі чи інтереси інших народів (промова від 4. 7. 1918 р.). Всі народи повинні бути вільні і не можна їм силою накидати таких порядків, яких вони не хотять (послання конгресові від 4. 12. 1917 р.).

Проголошення права нації на самовизначення одним з найбільш відповідальних керівників світової політики було найбільшою до того часу ідейно-політичною перемогою нації. **Національний принцип висунено вперше як основний принцип політичної організації світу.**

Ідейно-політичного значення цього факту не применшує навіть те, що в практичній реалізації принципу самовизначення народів в Європі dokonano — часто несвідомо, а ще частіше цілком свідомо — багато «помилко». Ці «помилки» неминучі, доки принцип самовизначення народів здійснюється тими силами, яким найменше залежить на його повному здійсненні.

Проголошення Вілсоном права нації на самовизначення показує також, який слабкий ідейно імперіялістичний світ. Щоб боронити свого існування, цей світ мусить відмовитися від своєї точки зору і ставати на точку зору свого противника; в нашому випадку імперіялістичний світ мусить ставати на точку зору поневолених народів. Таке явище є найкращим доказом ідейного краху імперіялістичного світу, а ідейний крах є завжди початком кінця всяких політичних і суспільних систем.

Також третє протиріччя сьогоdnішнього світу — протиріччя між конкуруючими імперіялістичними країнами — спричинюється до прискіпування повної перемоги ідеї нації.

В утворенні своїх незалежних національних держав балканські народи завдячують у великій мірі імперіялістичній боротьбі європейських держав проти Туреччини. Щоб послабити Туреччину, Англія допомогла Греції здобути самостійність. Щоб розбити Туреччину і знайти собі опору на Балканах для імперіялістичної боротьби проти Австро-Угорщини, царська Росія підтримувала визвольну боротьбу сербів і болгар. Проголошення Вілсоном «14 пунктів» мало на меті, крім усього іншого, також відвернути симпатії народів Австро-Угорщини від Відня і зв'язати їх з Антантою. Перша світова війна, яка провадилася в основному між Німеччиною та Австро-Угорщиною з одного боку, і Англією, Францією та Росією — з другого, за перерозподіл колоній і сфер впливів, привела кінець-кінцем до утворення цілої низки нових національних держав. Сьогодні загально відомо, що большевики, з метою розхитати Британську імперію, підтримують або готові підтримати визвольні змагання Єгипту, Індії. Так само загально відомо, що Англія під час першої світової війни підтримувала арабів проти Туреччини. **На такій підтримці, очевидно, виграють лише поневолені народи, ідея нації, не зважаючи на те, що допомога великодержав поневоленим народам цілком не є приятельською допомогою. Відомо також, що послаблення держави поневоловача війною сприяє визвольній боротьбі поневоленого народу.** Послаблення держави-поневоловача дає змогу поневоленому народові успішно розгорнути визвольну революційну боротьбу, спираючись часто лише на власні сили. Під час російсько-турецької війни 1828—29 рр., використавши послаблення Туреччини, Греція стала цілком незалежною державою, а Сербія добилася фактичної самостійності.

Конкуренція між імперіялістичними державами сьогодні посилюється. Вона неминуче приведе до нових імперіялістичних воєн. **Це все лише сприятиме поневоленим народам у їхній визвольній боротьбі. Шанси на перемогу часто створюватимуть їм самі імперіялісти.** Такий висновок ми робимо, добре пам'ятаючи про ті всі випадки, коли імперіялісти годилися між собою за рахунок поневолених народів. Ми лише вважаємо, що при сьогоднішньому зростанні національної свідомості поневолених народів, імперіялістам буде дедалі важче вільно торгувати несвоїми землями.

Принцип самовизначення народів став сьогодні не лише найнебезпечнішою зброєю у руках поневолених народів; як

показують наведені факти, він став також грізною зброєю в руках імперіялістичних конкурентів, яку вони в останній час почали застосовувати один проти одного. І це ще одне, дуже характерне явище нашої сьгоднішньої доби; так імперіялістична буржуазія, як і соціалісти, будучи в багатьох випадках силами скерованими проти нації, мусять брати ідею нації для себе як свою зброю. Буржуазія за допомогою цієї зброї бореться проти своїх імперіялістичних конкурентів, якщо вони поневолюють чужі народи. Соціалісти і, зокрема, комуністи за допомогою цієї зброї хочуть завоювати собі довір'я мас. Це ще один аргумент на те, що ідея нації — домінуюча ідея теперішньої історичної доби.

Чи ж перемоги, які на своєму історичному шляху досягнула ідея нації, приходили легко?

Треба сказати, що ці перемоги приходили дуже важко. Ми минаємо тут те, скільки пролилося крові в боротьбі за здійснення ідеї нації окремими народами, скільки найкращих патріотів різних народів мусіло гинути в боротьбі за національне визволення. Нас тут цікавить більше теоретично-політичний бік справи. Визнаючи національний принцип в окремих конкретних випадках, буржуазія панівних націй не хотіла визнати його загальним принципом, який треба було б покласти в основу нової організації світу. Вона просто висувала цей принцип або заперечувала залежно від того, чи було це їй вигідно, чи ні. Поневолею народам треба було дуже вперто боротися за здійснення і визнання їхніх слушних прав на незалежне державне існування.

Коли ідея нації поширилася серед народів колишньої Австро-Угорщини, там виникла була псевдо-наукова теорія про т. зв. історичні та етнічні нації. До історичних націй зараховувалося такі народи, які в межах або за межами країни, в якій жили, мали в даний час свої держави, або мали їх у минулому. До етнічних націй зараховувалися народи, які, нібито, в минулому не мали своїх держав. До перших народів зараховувалися італійці, німці, поляки, чехи, серби, до других — українці, хорвати. На цій основі сформувався також погляд, згідно з яким лише історичні нації повинні користуватися повними «національними правами». До цих прав не могли мати претенсій народи «неісторичні», «етнічні». Зрозуміло, що коли йдеться про українців, то тут мається до діла з грубою фальсифікацією історії німецькою, ворожою українському народові, історіографією: українці в такій самій мірі «історичний» народ, як чехи

і серби. Напр. історичним народом є також хорвати. Мета таких поглядів була ясна. Йшлося іменно про те, щоб відмовити деяким народам належних їм національних прав і в цей спосіб упростити собі т. зв. національну проблему. Життя, однак, виявилось сильніше за погляди різних псевдо-вчених. Замість упрощення ситуації в наслідок відмовлення деяким народам належних їм національних прав, прийшло лише до її ускладнення.

Щоб змагання поневолених народів до національної незалежності погодити з цілістю держави-поневолювача, різні «вчені» панівних націй висунули ідею т. зв. автономії (одні з них були за т. зв. культурну автономію — інші — за територіальну). Боротьбу поневоленого народу за повне національне визволення принцип автономії мав обмежити лише до боротьби за деякі права, мав обмежити лише до боротьби за самоврядування. Автономні національні одиниці були, нпр., в Австро-Угорській монархії (до першої світової війни), в Чехословаччині (після першої світової війни). Як показує історичний досвід, народи ніколи не зупинялися в своєму змаганні до повної незалежності на такому щаблі як автономія. Автономія не задовольнила, нпр., ні поляків, ні українців в колишній Австро-Угорщині і вони підняли боротьбу за повне національне визволення, як тільки настала сприятлива до того ситуація.

Переможного походу ідеї нації не могли зупинити жадні теорії, жадне насилля. Вона з кожним десятиріччям дедалі більше поширювалася, оволодівала щораз новими мільйонами людей і дедалі виразніше ставала основною русійною силою історії. Це позначалося і на зміні політичного обличчя Європи.

Негативне розв'язання національного питання, ставлення перешкод національно-визвольним змаганням поневолених народів збоку імперіалістичних кіл панівних націй, завжди викликали завзяту національну боротьбу, яка дуже підіривала силу держави-поневолювача, а часто була і причиною великих воєн між державами, чи просто світових конфліктів. Загально відомо, наприклад, як ґрунтовно послабила силу Австро-Угорщини міжнародна боротьба, яка велася між народами Габсбурзької монархії. Негативне ставлення до національних змагань сербів збоку імперіалістичних кіл Австро-Угорщини та намагання тих кіл анексувати слов'янські землі на Балканах були безпосередньою причиною першої світової війни. Негативне розв'язання українського

питання Найвищою Радою в Парижі 1919 р. було причиною завзятої українсько-польської і українсько-більшевицької війни 1919—20 рр., і опісля, в періоді між двома світовими війнами. Ця боротьба проти большевицьких загарбників триває по сьогоднішній день і триватиме доти, доки український народ не побудує своєї самостійної держави. Слабкість польської держави перед 1939 р. була зумовлена в великій мірі тим, що вона була багатонаціональною державою. Історичний досвід показує, що негтування принципу самовизначення народів при встановлюванні державних кордонів приводить до дуже серйозних і небезпечних ускладнень, які часто загрожують мирові в цілому світі. Вже давно минув той час, коли можна було встановлювати кордони, не оглядаючись на національні прагнення народів. Від початку 19 ст. світ є полем завзятої боротьби народів за повне здійснення принципу самовизначення націй.

До якої міри національний момент був вирішальним у формуванні політичного обличчя світу (Європи насамперед) за останнього півтора сторіччя, до якої міри національний принцип став основним принципом організації світу, в якому напрями впродовж останнього півтора сторіччя розвивається історичний процес взагалі — найкраще свідчить зіставлення політичних карт Європи початку 19 ст. і початку 20 ст.

На політичній карті Європи після Віденського Конгресу (1815 р.) бачимо: на сході Європи — Російську імперію, на півдні — Турецьку імперію, в середній Європі — Австрійську імперію, на території Німеччини та Італії — цілий ряд дрібних держав.

»Політична система, створена віденськими трактатами 1815 р., система, основана на грубій потоптанні національного принципу (права кожної нації на самовизначення), виявилася цілком слабою — і вже дуже скоро почала розпадатися під ударами національно-революційних рухів« — так оцінюють політичну систему Європи після Віденського Конгресу навіть большевицькі історики («Новая Історія» часть I., АН СССР 1939 год). Невідповідність насильно встановлених границь з національними відносинами в Європі була основною причиною тих усіх війн, революцій, що їх мусіла Європа пережити впродовж 19 ст.

На політичній карті Європи після першої світової війни бачимо: на місці російської імперії — Советський Союз, відсунений від західних і північно-західних кордонів колишньої царської імперії — на схід, і поділений на цілий

ряд т. зв. союзних республік. Крім цього, на місці колишньої Російської імперії бачимо: Фінляндію, Естонію, Латвію, Литву. Всі ці держави постали в порядку реалізації принципу самовизначення народів. На місці Австро-Угорської імперії бачимо цілий ряд нових держав: Австрію, Угорщину, Чехословаччину, Югославію. Між Карпатами і Балтикою бачимо нову державу — Польщу, утворену з окраїн колишньої німецької, австрійської та російської імперій, заселених поляками, українцями, білорусами, литовцями. На місці Турецької імперії в Європі бачимо: Румунію, Болгарію, Грецію, Югославію. На місці роздрібнених держав Італії та Німеччини бачимо великі об'єднані німецьку та італійську держави. Зникли великі імперії, утворені здебільша на основі династичного принципу, який протягом цілих сторіч був основним принципом впорядкування Європи і на місці тих імперій, в порядку реалізування національного принципу, постав цілий ряд нових національних держав. **Зіставлення політичної карти Європи 1815 р. з політичною картою Європи 1920 р. якнайвиразніше показує, що історія розвивається в напрямі творення самостійних національних держав усіх народів.**

Пригадаймо всі наші ствердження щодо ідеї нації, які ми зробили дотепер. Ми ствердили:

1. Ідея нації є сьогодні домінуючою ідеєю в житті всіх суспільних клас усіх народів.

2. З боротьби, яка виникає між ідеєю нації і силами, скерованими проти неї, ідея нації виходить переможно. Ідея нації є найважливішою силою, яка вирішує про зміст і напрям сьогоденного історичного процесу.

3. З кінцем 19. і особливо в 20. ст. прийшло до зменшення класових протиріч, і це причинилося до ще сильнішого згуртування народів довкола ідеї нації.

4. Під натиском усе зростаючої сили ідеї нації її визнано в 1918 р. основним принципом політичної організації світу.

5. Ідея нації вже дотепер докорінно змінила політичне обличчя світу і Європи передусім.

Ці ствердження, які є незаперечними, якнайвиразніше показують, що основною тенденцією політичного розвитку сучасного світу є тенденція до творення нових національних держав усіх народів. Усі соціальні проблеми вирішуються в рямцях окремих національних держав. Метою соціальних перемін є знищення класових антагонізмів в ім'я зміцнення національної спільноти в цілості.

IV.

В чому криється таємниця цієї величезної сили, якою є сьогодні ідея нації? Чому взагалі зродилася ця ідея? Як пояснити цю її величезну життєвість, цей вплив на формування і зміст історичного процесу?

Кожна ідея стає історичною силою лише тоді, коли вона відповідає дійсним, глибоким прагненням якнайширших мас. Щойно при тій умові маси йдуть в ім'я ідеї на боротьбу, на смерть. При відсутності цієї умови, тобто тоді, коли ідея не відповідає прагненням якнайширших мас народів, вона залишається лише мертвою теорією і на розвиток історичного процесу не має найменшого впливу. **Ідея нації стала вирішальною силою саме тому, що вона відповідає найглибшим природним прагненням усіх народів — прагненням жити незалежним національним життям.**

Марксисти звичайно твердять, що «рух у сфері ідей є відображенням змін, які виникають серед об'єктивно-існуючого реального світу».

В нашому випадку це твердження — хоч як це не на руку марксистам, які звичайно говорять про всякі національні ідеї, як про «метафізику» — цілком застосовне. Тим, що об'єктивно існує і з чого зродилася ідея нації, є саме ця органічна людська спільнота, яку ми називаємо нацією, народом. Нація, народ існує об'єктивно. Цього ніхто, в тому числі також і марксиста, заперечити не може і не заперече. Найбільш органічним прагненням кожного народу є прагнення до національної волі. Національну волю в нашу історичну добу може забезпечити лише власна самостійна національна держава. Прагнення народу до самостійного державного існування — це також об'єктивно-існуючий, реальний факт. І саме **відображенням цієї об'єктивно-існуючої, реальної дійсності і є в нашу епоху ідея нації.** Вона зродилася щойно в 19 ст. тому, що власне в цей час **нація незвичайно зміцніла як окремий тип людської спільноти.** Основним чинником у цьому процесі був зріст національної свідомості. Національна свідомість зросла в наслідок: а) зацікавлення в період романтизму історичним минулим народів, побутом якнайширших народніх мас; в історії, як у дзеркалі, народ вперше побачив свою індивідуальність, своє національне «я»; б) посилення господарського життя, розвитку комунікації, зв'язку; люди з різних кінців однієї країни, які дотепер жили у відокремленні, мали змогу

далеко частіше один з одним зустрічатися, обмінюватися думками, пізнавати себе, поглиблювати свою національну свідомість; в) розвитку демократії, яка включила в активне політичне життя широкі маси; г) розвитку загальної освіти народніх мас, введення обов'язкової загальної військової служби; г) посиленого політичного й економічного гноблення поневолених народів панівними народами. І саме тому, що ці всі моменти були зумовлені розвитком капіталізму, можна сказати, очевидно, що капіталізм у великій мірі причинився до виникнення сучасної нації. Але **капіталізм лише скріпив націю як окрему спільноту, а не спричинив її виникнення взагалі**, як про це теоретизують большевики («нація виникла і склалася тільки в епоху розвитку капіталізму»). Нації склалися далеко раніше і їх виникнення у жадній мірі не зв'язане з капіталізмом як певною суспільно-економічною формацією. Нації існували і при рабовласницькому і при феодалному суспільно-економічному ладі. **В період капіталізму вони лише незвичайно зміцнилися**, і стали в цей час більше, як в якунебудь іншу історичну епоху, основною руйнівною силою історії. Невірно також твердження про те, що при капіталізмі щораз більше зникають «відокремленість і протиріччя між народами» («Комуністичний маніфест»). Зникнення протиріч між народами при пошануванні права кожної нації на самостійне державне існування, з точки зору ідеї нації було б побажаним. Є, однак, навпаки. Сьогодні, більше як колинебудь дотепер, зросли протиріччя між націями, основані на пануванні кількох націй над десятками інших. Це з одного боку.

З другого ж боку, якщо вірне твердження Маркса про те, що «найбільш передові в економічному відношенні капіталістичні країни сьогодні є прообразом найбільш відсталих у цьому відношенні країн завтра» (цитуюмо з пам'яті) — то логічно, згідно з марксистським розумінням історії, мусить бути вірним твердженням і про те, що й «народи найбільш передові під оглядом найбільшої національної свідомості сьогодні є лише прообразом найбільш відсталих у цьому відношенні народів завтра». Якщо закономірне є те, що розвиток капіталізму захоплює щораз нові й нові країни, то так само закономірне є і те, що будуть складатися у сучасні нації щораз нові і нові народи, які дотепер дримали. Це підтверджується дотеперішньою історією. Впарі з упромисловлюванням східної Європи і Азії йде і національне пробудження народів, які тут живуть. Вже сьогодні за своє

національне визволення борються народи Східної Європи і Азії так, як боролися вчора за це саме народи Середньої і Західної Європи. Вже сьогодні національно-визвольна боротьба поневолених більшовиками народів розхитує сталінську імперію далеко сильніше, ніж учора вона розхитувала Австро-Угорщину і царську Росію. В Австро-Угорщині і деякий час у Росії ця боротьба прибирала форми підпільної і повстанської боротьби. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення до повної національної незалежності. **І це постійне поширювання національної свідомості, це постійне поширювання ідеї нації є найважливіша закономірність сьогоднішнього історичного процесу, якої не можуть заперечити навіть марксиста, якщо будуть послідовно застосовувати свій марксизм.** Твердження Леніна про те, що «капіталізм не обов'язково пробуджує до самостійного життя усі нації», — невірне. Історичний досвід показує, що розвиток капіталізму пробуджує до самостійного життя саме всі нації.

Постійне зміцнювання нації, як людської спільноти, яке відбувається в наслідок розвитку політично-суспільних і економічних відносин у світі, це ще одна, отже основна причина того, чому ідея нації стала сьогодні найважливішою і основною силою історичного процесу.

Коли ми говоримо про те, що розвиток капіталізму у великій мірі причинився до зформування сучасної нації, то ми маємо на увазі передусім позитивну роль розвитку продукційних сил у цьому відношенні, а не роль капіталізму як суспільно-економічної формації в цілому. Виробничі відносини за капіталізму, тобто принцип приватної власності на засоби виробництва, допровадив до виникнення класових антагонізмів між пролетаріатом і селянством — з одного, і буржуазією з другого боку. Класові ж антагонізми, як це ми вже вказували, становлять значну небезпеку для ідеї нації. Зрозуміло, що капіталістичні виробничі відносини радше гальмують процес складання нації, ніж його прискінують. **Чинником, що прискінує процес складання нації при капіталізмі є самий розвиток продуктивних сил, тобто розвиток промисловості, технічних знань і виробничих навиків серед людей, загальний прогрес цивілізації.** Завдяки власне розвиткові продуктивних сил створилися умови, за яких міг прискінено відбуватися процес складання нації. Цими умовами є, як ми вже про те згадували, розвиток комунікації, засобів зв'язку, інтенсивне

господарське життя, розвиток преси, освіти, загальне відношення культури. Маючи це на увазі, не важко зрозуміти, що упадок капіталізму, який у наших умовах означає лише ліквідацію принципу приватної власності на знаряддя і засоби виробництва, цебто їх усупільнення, ні в чому не загрожує нації. Навпаки: **усупільнення знарядь і засобів виробництва причиниться, поперше, до ще сильнішого розвитку продукції сил, як це було при капіталізмі, і, подруге, ліквідуєчи саму основу існування суспільних клас (буржуазії і пролетаріату передусім), зліквідує існуючі сьогодні класові антагонізми. А і один і другий момент лише скріплюють націю. Тому то і реалізація нашої концепції безкласового суспільства в майбутній українській державі причиниться лише до зміцнення української нації, піднесе її на вищий ступінь національної спаяности і свідомости.**

V.

Як ми вже сказали на початку статті, концепція Самостійної України — це також концепція такого суспільного й економічного ладу в Україні, за якого не існуватиме експлуатація людини людиною. Ми коротко з'ясували також, на чому буде спиратися цей суспільно-економічний лад. Суспільно-економічні переміни, які доконувалися в період між двома світовими війнами і які продовжують доконуватися в останні роки чи то по большевицькому, чи по пролетарському боці бар'єру, виразно показують, що суспільно-економічний розвиток світу йде саме в напрямі усупільнення основних галузей народнього господарства. Минаємо тут те, що доконано націоналізації промисловости, банків, розпарцельовано поміщицькі маєтки в Польщі, Чехословаччині, Болгарії, Югославії, частинно в Румунії. Націоналізується сьогодні деякі галузі народнього господарства також у таких країнах, як Англія, Франція. В Англії знаціоналізовано англійський банк, вугільну промисловість, залізницю. У Франції знаціоналізовано великі банки. Крім того дуже близьким до націоналізації заходом було втручання держави в економічне життя в державах фашистського типу: в гітлерівській Німеччині та фашистській Італії. Принцип повної економічної свободи сьогодні вже всюди, за винятком хіба ще США, дуже основно захитаний. На його місце приходить принцип суспільної контролі чи, в деяких випадках, просто принцип суспільної

власности в основних галузях народного господарства. Такий розвиток означає по суті початок упадку капіталізму як суспільно-економічної формації. Маючи на увазі саме такий розвиток суспільно-економічних відносин у сучасному світі можемо ствердити, що і наша концепція суспільного ладу в майбутній українській державі цілковито згідна з існуючою сьогодні у світі розвитковою тенденцією.

VI.

Маючи на увазі все сказане нами про ідею нації дотепер, нам не важко буде відповісти на друге питання, поставлене нами на початку статті: чи український національно-визвольний рух, який є складовою частиною цього великого процесу емансипації народів, що доконується у світі, являє собою те нове, яке тільки народжується і до якого буде належати майбутнє?

У зв'язку з цим звертаємо увагу на такі моменти.

1. Не зважаючи на те, що т. зв. національне питання актуальне в Європі вже майже на протязі стоїкількадесять років, щойно 1918 р. принцип самовизначення народів був висунутий відповідальними керівниками світової політики як основний принцип організації світу. До того часу, хоч і розв'язано національне питання в окремих випадках позитивно, то принцип самовизначення народів не був визнаний як загальний, основний принцип організації світу. Та, діставши навіть формальне визнання, принцип самовизначення народів не був повністю зреалізований навіть в Європі. В цьому відношенні ідея нації ще дуже «молода». Вона «молода» зокрема, коли йдеться про народи Східної Європи, Кавказу і Азії. Ці народи або лише недавно пробудилися, або ще лише пробуджуються до свідомого національного життя і в більшості випадків щойно починають свою національно-визвольну боротьбу. Історія ж нової доби показує, що якщо якийсь народ почав національно-визвольну боротьбу, то він її не припиняв, аж поки не побудував своєї самостійної національної держави. Національно-визвольна боротьба кожного народу раніше чи пізніше кінчалася завжди його повною перемогою.

2. Та всі ці причини, які обумовили виникнення т. зв. національного питання, сьогодні діють з такою силою, як кількадесять років перед тим. Ті причини, це — з одного боку, зріст національної свідомости і самостійницьких

прагнень поневолених народів, домінуюча роля ідеї нації в житті всіх народів; з другого боку — це намагання кількох великих країн утримати за всяку ціну стан, за якого кілька великих найбільш цивілізованих народів живе за рахунок поневолених і експлуатації багатьох інших народів світу. Найбільше ми повинні підкреслити, що ті самі причини, які обумовили виникнення національного питання, сьогодні його далеко більше актуалізують і загострюють, як колись. Більш загальною і глибшою є сьогодні національна свідомість народів. Перехід соціалістів панівних народів на позиції імперіялізму, тобто перехід на позиції імперіялізмів тих елементів панівних народів, які до того часу хоча б декларативно були проти імперіялізму, остаточно переконав поневолені народи в тому, що визволитися вони можуть лише в наслідок власної боротьби проти імперіялістів. Беручи до уваги большевицьку сферу впливів в Європі, можна сказати, що в результаті другої світової війни значно зросло також число фактично поневолених народів. В той же час експлуатація і гніт поневолених народів з боку панівних націй не ослабають. В большевицькій Росії цей гніт у деяких випадках прийняв форми одвертого формального винищування цілих народів. Це все означає, що національне питання в нашу добу буде ще більш актуальне і гостре, як у недавньому минулому. При такій компромітації імперіялістичної системи і при тій готовості народів боронити свою національну волю, як це є сьогодні, — перемога поневолених народів, перемога ідеї нації — очевидні. При тому імперіялістам не вдається ні в який спосіб обманути поневолені народи. Большевики, напр., хочуть задовольнити самостійницькі прагнення народів шляхом творення лише формально незалежних національних держав. Але народи добре відрізняють стан формальний від фактичного, вони сьогодні хочуть фактичної, а не формальної самостійности. Про це свідчить боротьба неросійських народів СРСР проти большевицької Москви. Про це свідчить протибольшевицька боротьба тих народів, які опинились у сфері впливів большевицької Москви. Ці народи об'єдналися сьогодні для спільної протибольшевицької боротьби в Антибольшевицькому Б'юро Народів. Всі вони змагають до повалення большевицького СРСР і до побудови на його руїнах своїх самостійних національних держав. Про це добре знають і самі большевики. Вони добре знають, що їхнє твердження про

»морально-політичну єдність народів ССРСР« — брехня. Коли ж, можливо, вони щодо цього мають ілюзії і дійсно вірять у цю «єдність» — то тим гірше для них. Поневолені народи ССРСР при найближчій нагоді постараються більшовицькій кліці ці ілюзії розвіяти. Це й буде, власне, кінець більшовизму. І цей кінець буде ще одною великою перемогою ідеї самовизначення народів, ще одною перемогою ідеї нації.

3. Всяка система політичної організації світу, яка б відкидала ідею політичної самостійності народів, є сьогодні неприйнята для всіх, без винятку, народів. Найкращим доказом цього є той спротив, який з боку європейських народів зустріли гітлерівці і який зустрічають тепер більшовики. Єдиною прийнятною для народів політичною системою є система, за якої кожний народ мав би забезпечену політичну самостійність у власній національній державній організації.

Ці перелічені нами моменти свідчать про те, що тенденція до утворення національних держав, конкретним виявом якої є визвольна боротьба українського народу, — ця тенденція ще далеко не зреалізована, **тенденція молода, нова.** Такою молодою є також тенденція до ліквідації капіталізму як суспільної формації. Більшість народів у галузі радикальніших соціальних реформ робить лише перші кроки. **Визвольна боротьба українського народу в загальному історичному аспекті являє собою, отже, саме те нове, яке лише народжується в світі, являє собою те нове, до якого буде належати майбутнє.**

VII.

Чи тенденція до утворення національних держав усіх народів може сьогодні реалізуватися безперешкодно?

На жаль, сьогодні ще далеко до ідеального стану справ. Це, зрештою, нормальне життєве явище. Старий світ ніколи з історичного кону не сходить без бою, охоче, легко. Він завжди хапається за всі способи, щоб ще на один-два роки протягти своє існування. Саме такий період переживаємо ми сьогодні. Історія намагається викинути за свій борт старий імперіялістичний світ, найбільш характерною рисою якого є те, що кілька найбільш цивілізованих націй панують над десятками, часто дуже великих народів, поневолюючи і експлуатуючи їх. І цей старий імперіялі-

стичний світ робить на наших очах останню спробу ще на якийсь час продовжити своє існування.

Одним із засобів прикривати імперіялістичну політику збоку окремих великих країн є **фабрикування «теорій» про необхідність творити великі політичні комплекси з огляду на складність теперішнього економічного життя.** Деякі «теоретики» — імперіялісти твердять, іменно, що при сучасному стані економіки неможливо творити нові держави. Поділ світу на малі державні організації, які завжди стараються обгороджуватись системою мит і змагань до автаркії, стоїть, мовляв, в очевидній суперечності з фактом утворення вже сьогодні єдиного світового господарства. Вже сьогодні є цілком очевидним, — твердять ці теоретики, — що різні країни, різні теорії під господарським оглядом доповнюють одні одних. Вони тому, нібито, природно повинні складати і одну політичну організацію. Такими економічними «аргументами» гітлерівські «теоретики» старалися обґрунтувати концепцію «нової Європи» і висунули «теорію» «великопростірного господарства» («гросраумвіртшафт»). Аргументами економічної вигідності обґрунтовував Сталін у 1922 р. потребу «тісного об'єднання радянських республік в одну союзну державу». Аргументами економічної доцільності обґрунтовується також концепція «Пан-Європи», чи «Сполучених Штатів Європи», висунена деякими політичними діячами вже зараз після першої світової війни.

Що практично означає теорія гітлерівського «великопростірного господарства», переконалася більшість європейських народів під час гітлерівської окупації на власній шкірі. Вона означала повний економічний грабунок промислової сировини і харчових засобів народів, повне господарське підпорядкування окремих країн інтересам Берліна.

В економічній доцільності «тісного об'єднання радянських республік в одну державу» переконалися і народи ССРСР. Вони переконалися іменно, що таке об'єднання вигідне лише імперіяльному центрові — Москві, а не союзним республікам. Вслід за економічним об'єднанням прийшла жахлива економічна експлуатація т. зв. союзних республік.

Яка причина, одначе, того, що для обґрунтування великодержавних, антинаціональних концепцій імперіялісти вдаються сьогодні до економічних аргументів?

Причиною цього є те, що з моментом утворення єдиного

світового господарства взаємна господарська залежність народів зростає в досить великій мірі. Країні, ізольовані під господарським оглядом, було б сьогодні важко самій втриматись. І власне цей момент стараються імперіялісти використати для залякування народів, для нав'язання їм думки про необхідність політичного об'єднання. Це об'єднання потрібне, насамперед, великим, найбільш цивілізованим країнам. Воно дало б їм змогу повністю і без перешкод використати для себе всю свою економічну перевагу над меншими і економічно слабшими країнами. Річ у тому, що буржуазія великих країн, спираючись на експлуатації колоній і керуючись, насамперед, власними класовими інтересами, розвинула надмірно (понад дійсні потреби власних країн) або односторонньо власну промисловість. Ця промисловість мусить мати забезпечені джерела сировини і ринки збуту. Цих джерел сировини і ринків збуту буржуазія великих країн мусить шукати, як правило, поза межами власної країни. Зрозуміло, що державні кордони, власні економічні інтереси окремих народів стають на перешкоді в цьому шуканні джерел сировини і ринків збуту. Для буржуазії великих країн справа була б ідеально розв'язана тоді, коли б зникли і кордони національних держав і окремі економічні інтереси народів. На цій основі і родяться концепції «Нових Європ».

Ніхто не стане заперечувати того, що сьогодні взаємна економічна залежність народів досить значно зростає. Але у зв'язку з цим постає питання: чи ідеї найтіснішого економічного співробітництва народів не можна здійснити в системі вільних національних держав усіх народів? Чому для здійснення ідеї економічного співробітництва потрібне обов'язково політичне об'єднання? Немає жодних об'єктивних перешкод до того, щоб ідею тісного економічного співробітництва здійснити в системі вільних національних держав. Лише тоді можуть бути гармонійно поєднані як інтереси великих, так і інтереси малих країн і народів. Лише тоді можна буде встановити справжнє економічне співробітництво між народами.

Поневолені народи не сміють забувати того, що однією з найбільш поширених форм економічної залежності країн одна від одної в системі світового господарства є залежність колоній від метрополій. Ця залежність дуже вигідна метрополіям і цілковито невигідна колоніям. В наслідок саме цієї залежності панівні народи досягнули сьогодні вершини

економічного добробуту і розквіту, а поневолені народи опинилися на дні економічних злиднів. І цей стан вимагає якнайскоршої і якнайрадикальнішої зміни. Постава народів супроти концепції «великопростірного господарства», здійснюваної у гітлерівській «Новій Європі», якнайвимовніше показує, як того роду концепції оцінює більшість народів.

Економічний чинник сьогодні ні трохи не протирічить ідеї нації. Найвищою метою економіки є максимальний розвиток продукційних сил країни. Цей розвиток має забезпечити населенню країни оптимальні умови економічного життя. **Як показує дотеперішній історичний досвід, продукційні сили досягли максимального розвитку всюди там, де народи мають, насамперед, повну політичну незалежність, мають свої власні державні організації.** Лише повна політична незалежність народів забезпечує їм максимальний розвиток творчих духових сил. А розвиток духових сил є першою передумовою розвитку продукційних сил у цілому. Лише на основі повної рівноправності народів, загартованої їх цілковитою політичною незалежністю, економічна співпраця між народами може дати справді позитивні і гарні результати, тобто може причинитися до справжнього піднесення життєвого рівня усіх народів.

Відомо, що большевики і як соціалісти і як представники великоросійського імперіялізму завжди були за велику централізовану державу і проти відокремлення від Росії неросійських народів. Ленін, однак, розглядаючи економічну основу прагнень народів до творення національних держав, у статті «Про право націй на самовизначення» примушений був писати:

«Немає сумніву, що більша частина Азії, найбільш населеної частини світу, перебуває в стані або колоній «великих держав», або держав, надзвичайно залежних і пригноблених національно. Але хіба ця загальновідома обставина хитає хоч скількинебудь той безперечний факт, що в самій Азії умови найбільш повного розвитку товарного виробництва, найбільш вільного, широкого й швидкого росту капіталізму створились тільки в Японії, тобто тільки в самостійній національній державі?». Лишається незаперечним, що капіталізм, розбудивши

Азію, викликав і там повсюди національні рухи, що тенденції цих рухів — створення національних держав в Азії, що найкращі умови розвитку капіталізму забезпечують саме такі держави... Приклад балканських держав теж говорить... що найкращі умови розвитку капіталізму на Балканах створюються якраз в міру створення на цьому півострові самостійних національних держав». («Вибрані твори» т. I. 1939 р.).

До слів Леніна ми повинні ще додати, що національна держава забезпечує максимальний розвиток продукційних сил не лише за капіталізму. Історичний досвід показує, що і при феодалізмі продукційні сили розвивалися якнайкраще лише в національній державі. Приклад «першої соціалістичної країни на світі» — приклад СРСР, в якому большевицька кліка всіляко гальмує економічний розвиток національних республік, показує, що і за соціалізму вони найкраще можуть розвиватися лише в національній державі.

Після першої світової війни зродилася ідея **тісного співробітництва держав і народів**. Від того часу ця ідея не сходить із денного порядку міжнародної політики. Після першої світової війни в порядку реалізації цієї ідеї створено Лігу Націй, після другої світової війни — Організацію Об'єднаних Націй.

Яка мета міжнародного співробітництва? В чому мала б полягати його суть? Конкретно міжнародне співробітництво мало б полягати в тому, щоб мирним шляхом вирішувати всі міжнародні політичні, економічні, культурні й соціальні проблеми і в цей спосіб не допускати до воєн між народами, а сприяти їх загальному культурному і цивілізованому прогресові.

Не важко зрозуміти, що беручи справу теоретично, сама ідея міжнародного співробітництва є **об'єктивно прогресивна ідея**, вона в нічому не заперечує ідеї нації. Досвід, однак, показує, що створені міжнародні організації, завданням яких є реалізувати і культивувати цю ідею, далеко не виконують свого завдання. Міжнародні організації не дбають про повне здійснення тих високих принципів, які вони проголосили як керівні принципи своєї діяльності. Організація Об'єднаних Націй, як перед нею і Ліга Націй,

не добилися покищо ні того, нпр., щоб справді «розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів», ні того, щоб «здійснювати міжнародне співробітництво... в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх...»· Большевицький ССРСР, член Організації Об'єднаних Націй, поневоле сьгодні народи Східньої і Південно-Східньої Європи, народи Кавказу і Азії. ССРСР становить сьгодні величезну тюрму народів, у якій цілком не існують жадні, найменші хоча б, демократичні свободи. Саму Організацію Об'єднаних Націй большевики стараються перемінити в зняряддя своєї імперіялістичної політики, стараються зробити з неї ту інституцію, яка забезпечувала б їхні імперіялістичні загарбання. Зрозуміло, що всі народи світу і, зокрема, поневолені народи, які бачать, до чого змагають большевицькі імперіялісти, мусять ставитися з певним недовір'ям як до Організації Об'єднаних Націй, так і до самої ідеї міжнароднього співробітництва в сучасних конкретних історичних умовах. Всі народи світу щиро прагнуть до співробітництва, але це співробітництво мусять дійсно переслідувати ті ідеальні цілі, які зафіксовані в Статуті Організації Об'єднаних Націй. Коли ж є інакше, коли в більшості випадків окремі члени Об'єднаних Націй ці цілі цілковито ігнорують, то народи в даних умовах мусять оцінювати Об'єднані Нації не інакше, як зняряддя імперіялістичної політики в руках деяких її членів.

Ідея міжнароднього співробітництва може бути цілком зреалізована лише при умові повного здійснення принципу самовизначення народів. Доки існують панівні і поневолені народи, доки одні нації поневолюють інші, слабші від себе, народи, доти не може бути мови про загальне довір'я між народами. А без такого довір'я між народами не може бути і мови про якусь ефективну міжнародню співпрацю.

Український народ щиро прагне до якнайтіснішого і найширшого співробітництва з усіми народами світу. Він не погодиться, одначе, ніколи з фактом поневолення України большевицькою Москвою і буде завжди боротися всіми засобами за повне своє політичне і економічне визволення. Доки членом Організації Об'єднаних Націй буде большевицький ССРСР, який вже майже 30 років жорстоко гнобить і експлуатує Україну, доки Об'єднані Нації будуть погоджуватися з фактом поневолення України большевицькою

Москвою, доти український народ не може мати повного довір'я і до Об'єднаних Націй і до самої ідеї міжнародного співробітництва. Коли ж український народ здобуде свою самостійну національну державу, він буде йти в авангарді боротьби за найширше співробітництво між усіма народами світу.

Коли взяти програмові декларації аліантів, зроблені ними впродовж другої світової війни, то вони, по суті, становлять крок назад, навіть у порівнянні з 1918 р. 1918 р. у своїх 14 точках Вілсон зовсім виразно і недвозначно висунув принцип самовизначення народів як основний принцип упорядкування світу. У Версальському мирному договорі 1919 р. держави-переможці, хай лише формально, заявили про свою готовість «покласти в основу врегулювання європейських відносин принципи визволення поневолених народів, встановлення, по можливості, національних границь і створення умов, що дали б кожній нації можливість самостійного національного і господарського життя». В одній же з перших програмових декларацій аліантів у час другої світової війни, в т. зв. Атлантийської хартії, як основну мету висувається повернення «статус кво», який існував до початку гітлерівської агресії, не зважаючи на те, що цей «статус кво» в багатьох випадках був грубим потоптанням принципу самовизначення народів, грубим потоптанням ідеї нації. У другому програмовому документі нашого часу, документі, який лягає в основу організації сьогоднішнього світу, в Статуті Організації Об'єднаних Націй, основною метою ставиться «підтримувати міжнародний мир і безпеку», «укріпити рівність прав великих і малих націй», «розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Отже, першочерговою метою організації ставиться підтримання міжнародного миру, маючи на увазі весь той політичний уклад світу, який настав після розгрому т. зв. держав осі і їх сателітів. Щойно на другому плянці говориться про розвивання дружніх відносин між націями на «основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Треба сказати, що говорити 1945 р. лише про «поважання» принципу рівноправності і самовизначення народів, це, значить говорити в цій справі рішуче замало. Це треба дуже виразно підкреслити, головню тому, що в результаті перемоги аліантів над гітлерівською Німеччиною народи майже всієї Південно-

Східньої, а частинно і Середньої Європи опинилися фактично під пануванням большевицької Москви і всі вони, не говорячи вже про неросійські народи ССРСР, фактично позбавлені самостійности. А майже 30 років існування большевицького ССРСР підтверджують, що большевицька Москва найбільший ворог самостійности народів. Хто говорить сьогодні лише про «поважання принципу самовизначення народів» той фактично дає вільну руку большевицьким імперіялістам.

Є ще й інші моменти, які дають нам підставу твердити, що сьогодні, в порівнянні до 1918 р. щодо ідеї нації, керівні політики, всупереч розвитковим тенденціям сучасного світу, роблять, властиво, крок назад. Візьмим до уваги лише те, що говорилося недавно на різних повоєнних конференціях, на яких визначувалися державні кордони, визначувалася доля багатьох народів. Якими аргументами послуговується останньо дипломатія? Безперечно, вона говорить також і про право нації на самовизначення. Але як же ж водночас одверто і впевнено, напр., большевицька дипломатія, яка найбільш кричить про самовизначення народів, говорить про «сфери впливів», про потребу «забезпечення державних інтересів»! Як одверто большевицька дипломатія говорить про те, що Советський Союз мусить мати біля своїх кордонів «дружні країни», розуміючи під «дружніми» такі країни, які могла б цілковито контролювати большевицька Москва! Як часто говорять сьогодні дипломати про т. зв. «стратегічні позиції», «стратегічні кордони»! І хіба ж це все має щось спільного з визнанням національного моменту принципом організації сьогоднішнього світу?

Сьогоднішню поворотну хвилю імперіялізму, що її переживаємо, можна порівняти з такою ж поворотною хвилею абсолютизму, що її пережила Європа після Віденського Конгресу. 1815 р. феодално-абсолютистична реакція святкувала свою перемогу над ідеєю «свободи, рівності, братерства». Над Європою, розбудженою до нового життя Французькою Революцією, став із багнетом Священний Союз. Його метою було протидіяти «революції», втримати «старі порядки». Жандармом цього союзу була царська Росія. Над світом, розбудженим до нового життя всім дотеперішнім історичним процесом, над світом, велику частину якого становлять поневолені і експлуатовані народи, стала сьогодні Рада Безпеки, одним із постійних членів якої є най-

більший хижак світу — більшовицький ССРСР. Мета Ради Безпеки, як це можна встановити на основі її дотеперішньої діяльності — зберегти той політичний уклад світу, який настав після другої світової війни, і який в наслідок імперіалістичних загарбань Кремля характеризується грубим потоптанням навіть тих здобутків людства, яких воно досягло в наслідку першої світової війни. Як царська Росія у 19 ст. відіграла роллю жандарма Європи, так сьогодні більшовицький ССРСР, як постійний член Ради Безпеки, відіграє роллю жандарма цілого світу. Над єдино-справедливим принципом фактичного самовизначення народів тріумфує сьогодні ідея «сфер впливів», «державних інтересів», «стратегічних кордонів». Та так, як Священний Союз не зберіг від упадку ні абсолютизму, ні політичної системи в Європі, створеної Віденським Конгресом (вже 1848 р. всю Європу потрясла «весна народів»), так не закріпить сьогоднішнього політичного укладу світу і Рада Безпеки, яку більшовики хочуть перетворити в знаряддя свого імперіалізму. Вже сьогодні передові люди багатьох народів бачать, до чого ведуть більшовики, і домагаються зміни окремих параграфів Статуту Об'єднаних Націй. Вже сьогодні різні держави, в тому числі також і держави, які є постійними членами Ради Безпеки, домагаються скасування т. зв. права вета, яке прийнято в Раді Безпеки. Вже сьогодні народи Східної і Південно-Східної Європи ведуть боротьбу проти більшовицьких імперіалістів.

Яких заходів не вживали б сьогодні керівні політичні діячі окремих країн, вони нічого не можуть зробити, щоб унеможливити повну перемогу ідеї нації. Вони не можуть нічого зробити, поперше, тому, що така перемога зумовлена основною тенденцією сьогоднішнього політичного розвитку світу. Вони не можуть нічого зробити, подруге, тому, що **серйозним фактором історичного процесу є сьогодні народні маси.** Вони впродовж останнього півтора сторіччя навчилися самі впливати на історію і, згідно зі своїми інтересами, вирішувати свою долю. Треба пам'ятати, що впродовж останнього півтора сторіччя відбулося більше революцій, тобто більше разів підметом історії ставали самі маси, як впродовж усієї історії людства до того часу. Хто схоче сьогодні, не зважаючи на прагнення кайширських народніх мас, вести лише свою окрему, ворожу народнім масам, політику, тому ці маси у відповідний момент і посвоюють нагадають про себе.

VIII.

Концепція Самостійности України своїм політичним вістрям скерована проти ССРСР, проти большевицької тюрми народів.

Коли 1917 р. большевики захопили в свої руки владу в Росії, світ не доцінював небезпеки большевизму. Більшість політиків у світі в зв'язку з большевизмом цікавило в той час лише питання, чи большевики приймуть на себе всі міжнародні зобов'язання колишньої царської Росії, чи забезпечать економічні інтереси чужоземних країн, чи ні. На самий большевизм в той час вони дивилися як на експеримент, заздатегідь приречений на провал. Ніхто з керівних політиків недооцінював тієї небезпеки, яку для майбутнього світу становило знищення большевиками самостійних національних держав, утворених окремими народами на території колишньої царської Росії 1917—28 рр. Большевикам дозволено здушувати національно-визвольну боротьбу українців, білорусів, грузинів, вірмен, народів Середньої Азії, дозволено реставрувати царську імперію. Ці народи, в тому числі і український народ, у їхній боротьбі з большевицькою агресією залишено самим собі. Ніхто в світі в той час не розумів того, що лише поділ Росії на окремі національні держави назавжди унеможливить відродження найреакційнішого російського імперіялізму, який впродовж багатьох сторіч був найбільшою загрозою і ганьбою для світу.

В наслідок недооцінення керівними політиками світу тієї небезпеки, яку являло собою 1918—23 рр. загарбання большевиками національних держав окремих народів кол. царської Росії, сьогодні світ має до діла з загарбанням большевицькою Москвою половини Європи і з небезпеккою поширення большевицького панування не лише на цілу Європу й Азію, а й поза ці континенти.

Сьогодні більшість народів, мабуть, уже правильно оцінює небезпеку большевизму. Більшість народів у світі, мабуть, сьогодні вже розуміє, що, щоб назавжди звільнитися від загрози імперіялізму Москви, треба сьогоднішній багатонаціональний ССРСР перебудувати на принципі самовизначення народів. Лише розчленувавши ССРСР на ряд національних держав назавжди унеможливиться відродження імперіялізму Москви. **Концепція Самостійної України буде основним елементом плану знищення боль-**

шевицької тюрми народів, яка становить сьогодні гніздо найганебнішої реакції і найнебезпечнішої агресії у світі, буде основним елементом впорядкування Східної Європи і величезної частини Азії. Побудова українським народом Самостійної Української Держави буде величезним кроком вперед на шляху до встановлення дійсної рівноваги в світі і забезпечення тривалого миру між народами.

* * *

Історичний процес виразно розвивається в напрямі повної реалізації принципу самовизначення народів, у напрямі ліквідації капіталізму як суспільно-економічної формації. В цілковитій відповідальності з цими тенденціями остається концепція Самостійної України українського національно-визвольного революційного руху. Ідеї українського національно-визвольного революційного руху вірно відображають ті величезні перемини, які dokonується в об'єктивному світі. Це означає також, що боротьба в ім'я цих ідей закінчиться повною перемогою. Така закономірність історичного процесу.

Концепція Самостійної України відповідає також розвитковим тенденціям історичного процесу українського народу. Вистачить тільки пригадати, що протягом цілого 19 ст. українська проблема — це була лише культурна проблема: проблема мови, етнографії, літератури, історичної науки. До 1919 р. політичні аспірації більшості українського народу не сягали далі автономії. 1918 р. український народ утворив свою національну самостійну державу. Від того часу ідея Української Самостійної Держави не сходить із порядку дня в житті українського народу. Вона з кожним роком, з кожним днем стає найріднішою власністю щораз ширших українських мас. Вона з кожним роком, з кожним днем мобілізує нові й нові тисячі на революційну боротьбу проти окупантів за повне національне визволення. Коли Визвольні Змагання українського народу 1917—20 рр. дали йому одні Крути, то сьогодні, 1946 р., визвольна боротьба українського народу дає йому тисячі Крут. Крутянський побоевищем стала сьогодні величезна частина території України. Смерть тисяч борців за волю України **сьогодні**, хоч як це звучить парадоксально, означає, що наша повна перемога буде вже **завтра**.

Український національно-визвольний революційний рух не лежить колодою на розвитковому шляху історичного

процесу. Він іде вногу з тим усім, що dokonується у світі. Він є складовою частиною тієї величезної сили, яка сьогодні руйнує старий світ і буде новий. Він являє собою те нове, об'єктивно прогресивне, яке лише народжується. Ми, учасники українського національно-визвольного революційного руху, не епігони минулого, а пробойовики майбутнього! Ми, що боремося «за Українську Самостійну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі», можемо про себе сказати словами Франка: **«Ми — пролог, не епілог!»**

Центр

Квітень 1947 р.

О. Горновий

НА БОЛЬШЕВИЦЬКОМУ ІДЕОЛОГІЧНОМУ ФРОНТІ

Крик, що його сталінські вельможі тепер підняли навколо ідеології, навколо ідеологічної роботи в партії, комсомолі, серед мас, звертає на себе особливу увагу кожного з нас, хоч того роду крик для нас не новий. На протязі майже трьох десятиріч неподільного панування большевицької партії, ідеологічні питання вже нераз ставали перед нею з величезною різкістю, а ідеологічна боротьба всередині партії часто набирала такої гостроти, що загрожувала розвалом цієї партії. Все ж таки те, що сьогодні діється на большевицькому ідеологічному фронті і перевищує, і багато ще в чому відрізняється від того, що діялося досі.

Дотеперішні зміни в большевицькій ідеології треба схарактеризувати як натягування (дуже зручне і нахабне) марксизму до практичної большевицької політики. Його названо «розвиванням» марксизму в нових історичних умовах. І хоч, певна річ, натягувана большевицька ідеологія нічого спільного не мала з духом марксизму, проте вона зберігала бодай марксистську видимість. Сьогодні кремлівські верховоди, офіційно не зрікаючись марксизму і далі, вносять до своєї ідеології зовсім одверто нові елементи, які годі навіть натягнути на марксистський копил, так вони тріщать на ньому. Сьогоднішні зміни мають характер одвертого перебудовування большевицької ідеології.

До перебудовування своєї ідеології змусило большевиків само життя. Ножиці між натягуванню теорією і практикою стали вже такі великі, що далі вже годі було їх розхиляти. Лопнути могли кожної хвилини. Треба було, щоб уникнути повного краху, або бодай відсунути його на якийсь час, піти на радикальні і одверті зміни ідеології. Війна, яка дорешти оголила забріхану большевицьку ідеологію, при-

спішила ці ідеологічні зміни. Стан повного відриву большевицької ідеології від практичної політики, усвідомлення широкими масами забріханості цієї ідеології — ось фактичні причини сьогоднішніх змін у ній. Назовні ці причини прикриваються галасом про необхідність ідеологічного піднесення «для закріплення позиції соціалізму і «дальшої побудови комунізму».

Щоб краще висвітлити стан на большевицькому ідеологічному фронті, ми спочатку коротко зупинимось на відхиленнях практичної політики большевиків від їхньої теорії, ідеології.

Почнемо від національного питання. В теорії бльшевики твердять, що Советський Союз склався на основі добровільності, що національне питання у нього розв'язане на ґрунті рівноправності і дружби всіх народів, які входять до його складу. Та вся політика большевиків, починаючи від їхнього приходу до влади, є кричущим запереченням цього всього. По перемозі Жовтневої Революції большевицькі імперіялісти, прикриваючись революційними гаслами, використовуючи революційний запал російських мас, поневолили майже всі неросійські народи колишньої царської імперії, які по її розвалі розпочали будівництво власних незалежних національних держав. Це був перший крок у напрямі відновлення російської імперії, це було врятування тієї тюрми народів большевиками. Другим великим кроком у цьому напрямі було утворення Советського Союзу (1922 р.). Це було скріплення російської імперії. Полягало воно фактично у скасуванні всіх автономних прав союзних республік та цілковитому їхньому підкоренні (об'єднанні) московському імперіялістичному центрові.

Сьогоднішні союзні республіки являють собою ніщо інше, як звичайні большевицькі адміністративні губернії з губернаторами — секретарями компартії на чолі. Всякі Верховні Ради республік мають лише декоративне значення, а т. зв. уряди — це нижчі адміністративні клітини імперського центру Москви. Всі вони не висловлюють справжньої волі і прагнень народів, від імені яких виступають. Народ їх не вибирав і не наділював їх своїм довір'ям. Ні Верховні Ради, ні уряди союзних республік не мають будь-якої самостійності дії, вони роблять тільки те, що їм накаже Москва.

Під господарським поглядом національні республіки

являють собою колонії російсько-большевицької метрополії, якою є російські області РСФСР. На підтвердження цього наведемо декілька цифр із плану четвертої п'ятирічки. Із загальної продукції автомобілів на УРСР припадає 5%, на РСФСР — 91%, в тому числі на московську область 20% продукції вантажних машин і понад 61% легкових машин. Із загальної продукції тракторів на УРСР припадає 22%, на РСФСР — 73%. Із загальної продукції бавовняних тканин на РСФСР, яка не має власної сировини, припадає 89%, а на основного, продуцента бавовни — Узбекику ССР — 3%. При майже рівній продукції чавуну (УРСР — 9,7 міль. тонн, РСФСР — 9,5 міль. тонн) УРСР продукує лише 8,8 міль. тонн а РСФСР 16 міль. тонн.

Панівною нацією в ССРС є російський народ, точніше частина цього народу — імперіялістична верхівка і зграя імперіялістичних наглядаяів, що стоїть на послугах цій верхівці. Російський народ у своїй основній масі розбезцуеться власною імперіялістичною верхівкою, привчається до гноблення чужих народів, становлячи в її руках знаряддя придушення всіх інших народів ССРС. Всі неросійські народи ССРС перебувають у становищі поневоленних, гноблених і визискуваних народів. Тим самим в ССРС не має жадної рівності народів, а в наслідок цього і дружби та співпраці між ними в тому розумінні, як про це говорять большевики. Рівність між поневоленими народами ССРС існує на ґрунті їхнього однакового становища, а дружба і співпраця між ними куються в їхній спільній боротьбі проти російсько-большевицьких поневолювачів.

Прийшовши до влади, большевицька партія шляхом терору забезпечила за собою монопольне становище в керівництві державою і, знищивши всі демократичні права народів, цілковито відсунула їх від будь-якої участі в керівництві державою. Щоб утриматися при владі, большевицька партія розбудувала нечуваних розмірів терористичний апарат гноблення — НКВД і НКГБ (сьогодні МВД і МГБ), направлений своїм вістрям не на зовні, як це твердять сталінські брехуни, а до середини, проти власних народніх мас, які прагнуть до знищення сталінського режиму. Одначе для прикриття своєї диктатури партія за-тримала видимість демократичних форм, які роздмухує в пропаганді, як форми найвищого в світі демократизму. Фактично ж ССРС — це не демократична держава, а реакційна держава тоталітарного, фашистського типу.

Використовуючи своє панівне монопольне політичне становище, большевицька партія забезпечила за собою панівне становище і в економічному відношенні. Зробивши всі засоби і знаряддя виробництва: фабрики і заводи, транспорт, землю, її надра — власністю держави, вона тим самим взяла їх у власне розпорядження, бо ж народ не приймає жадної участі в керівництві державою. Крім цього большевицька партія позбавила працюючих будь-якого впливу на господарське життя країни. Профспілки, заводські і фабричні комітети, колгоспні збори партія використовує для проведення в життя власних плянів, що йдуть у розріз з інтересами працюючих.

Большевицька партія відновила експлуатацію працюючих. У промисловості експлуатація відбувається, як і при капіталістичній системі, шляхом незаконного присвоєння додаткового продукту праці робітника, який (додатковий продукт) використовується виключно в інтересах партії. В сільському господарстві експлуатація здійснюється за допомогою сталінської колгоспної системи з її хлібопоставками, натурсплатами і трудовднями.

На цьому ґрунті, тобто на ґрунті монопольного, політичного і економічного становища партії, ця партія оформилася у нову експлуаторську клясу большевицьких вельмож. В основі цієї нової експлуаторської кляси лежить не приватна власність, а фактичний привілей вільно розпоряджатися всіми знаряддями і засобами виробництва та робочою силою. В наслідок цього суспільство ССРСР розділилося на дві непримиренні, антагоністичні кляси: експлуаторську клясу большевицьких вельмож і експлуатовану клясу робітників і селян. Інтелігенцію сталінські вельможі підкупом чи терором змушують служити собі і також жорстоко визискують.

За таких відносин, що характеризуються поділом на експлуаторів і експлуатованих, не може і мови бути про якусь «морально-політичну єдність суспільства», «товариську співпрацю» в процесі виробництва, «єдність свідомості й ідейного життя». Навпаки, це суспільство роздирають непримиренні антагонізми, антагонізми економічні, політичні, а вслід за цим культурні і морально-ідейні. Бо ж яка може бути єдність між упривілейованими сталінськими вельможами і експлуатованими робітниками чи колгоспниками, що масово вмирають від голоду. Яка може бути рівність між ними, яка спільність цілей, коли одні з них по-

ставлені на вершини розкошів, а другі — зіпхнуті на дно злиднів і занепаду.

Ці, власне, антагоністичні суперечності всередині советського суспільства разом із суперечностями, що впливають із імперіалістичної колоніальної політики сталінських вельмож, скоріше чи пізніше, неминуче приведуть до знищення сталінської імперії — ССРСР. Могильниками її стануть поневолені в ній народи і експлуатовані робітники, селяни та трудова інтелігенція.

Так виглядають фактичні відносини між націями і людьми в ССРСР. Але їхнє відображення в теорії цілком протилежне. Національний гніт і колоніальні відносини називаються рівноправністю і дружбою народів, тоталітарний тип держави — найвищою формою демократії, антагоністичне класове суспільство і експлуатація людини — соціалістичним суспільством, прагнення працюючих до знищення большевицького ладу — морально-політичною єдністю. Як видно, це відображення в теорії зовсім не відповідає дійсності, правдивим відносинам, що існують у житті. Між ними лежить бездонна прірва.

Ясно, що такі обставини розриву між життям та ідеологією ставлять особливі вимоги до ідеології, а саме: якнайзручніше достосувати її до практичної політики, щоб зробити з ідеології засіб виправдання цієї реакційної політики, знаряддя обману і задурманення працюючих мас. Треба сказати, що в цьому відношенні сталінські вельможі проявили немало безличности і нахабно підлої сміливости. З цією метою — зфальшування дійсности — були притягнуті історія, філософія, політична економія, право, література, мистецтво. Інша справа, що після такого потягнення, скупані в большевицькій купелі з брехні, обману і фальсифікації, історія перестала бути історією, філософія — філософією, політична економія — політичною економією і т. д.

З другого боку, в таких обставинах не знайшлося місця для тих, хто як небудь одверто пробував виступити проти політики партії, хто хотів указувати на її розходження з ідеологією, хто відважувався не називати соціалізмом те, що сплодили в ССРСР Сталін і його кліка. Що більше, навіть ті, які визнали сталінський соціалізм і які захищали його, не завжди могли попасти, куди треба, в пояснюванні політики партії. В цьому трудному ідеологічному становищі роллю найвищого авторитету не тільки в практичній політиці, а і в питанні ідеології взяв на себе Сталін. Для боль-

шевицької зграї Сталін став усім: найбільшим філософом, економістом, істориком, критиком, літературознавцем, став пророком, здібним на основі «науки» викривати суспільні закономірності і керувати ними. Кожне слово Сталіна, навіть найбільш звичайне, а то й безглузде, оголошується за геніяльне.

В цьому місці ми розглянемо деякі геніяльності Сталіна, цього найбільшого большевицького ідеолога.

6. листопада 1944 р. в своїй доповіді про 27 роковини жовтневої революції Сталін, щоб виправдати свої перші неуспіхи в війні з гітлерівською Німеччиною, висунув т. зв. теорію про агресивні і неагресивні (миролюбні) нації і до цих останніх звичайно він зарахував ССРСР. За цією теорією, агресивні нації підготовлені до війни більше, бо вони у війні зацікавлені, бо вони ще перед початком війни мали вже, готову **армію вторгнення**, тоді як миролюбні нації не мали навіть цілком задовільної **армії прикриття** мобілізації. Більша підготованість до війни агресивних націй, на думку Сталіна — це «історична закономірність, яку було б небезпечно не враховувати».

Насамперед про суттєвий бік цієї «теорії». За нею, як це ми вже зазначили, виходить, що ССРСР не був агресивною країною, бо він ніби не був зацікавлений у війні і не був підготовлений до неї. Цій брехні можуть вірити Пепер, Воллес, Зілліякус, але не громадяни ССРСР. Та кожен з нас знає, що найбільше і від найдовшого часу підготовлялися до війни саме сталінські імперіялісти, які підтягають себе під поняття неагресивної нації. На шлях безпосередньої підготовки до війни вони приступили ще в першій п'ятирічці (на цілу п'ятирічку скоріше гітлерівців), а від хвилини союзу з гітлерівцями 1939 р. вони безпосередньо вступили на шлях нових імперіялістичних загарбань (Західня Україна, Білорусь, частина Фінської території, Басарабія, Естонія, Латвія, Литва), до чого змобілізували не тільки армію прикриття мобілізації, а й армію вторгнення. Ще до війни сталінські імперіялісти мали готову армію вторгнення. Вони весь час утримували велику армію. Причина перших воєнних неуспихів у війні з гітлерівцями полягає не в непередготованості ССРСР до війни, як, нібито, неагресивної країни, а в першу чергу тому, що народи ССРСР не хотіли битися за сталінських вельмож, прагнули до розвалу ССРСР і сподівалися, що війна полегшить їм їхню боротьбу за своє визволення. Очевидно, поруч цієї основної причини, на перші воєнні неуспіхи

СССР склалися й інші важливі причини, але це вже інша справа і розглядати її не входить у нашу тему. Нам хочеться тільки звернути тут увагу на те, що «теорія» про агресивні і неагресивні нації у випадку ССРСР є наскрізь натягнена, штучна, свідомо розрахована на обман мас.

А тепер дещо про її геніяльність. Крім крутістьства немає в ній нічого геніального, що й зауважує кожна нормальна людина. Те, що країна зацікавлена в війні, країна, яка підготовляється до війни, звичайно більше підготовлена і має готову армію вторгнення — зовсім зрозуміла і звичайна справа (головно для громадян ССРСР, які від 1928 р. працюють на війну) і для її підкріплення не потрібно аж таких доказів як «історична закономірність». Для кожного ясно, що Німеччина була до війни більше підготовлена ніж, напр., Франція чи Англія; щоб це побачити, зовсім не треба бути геніальним, але раз ці слова були сказані Сталіном, то вони тим самим набрали однак геніяльності.

Ось як пишуть про цю «теорію» сталінські льокаї: «... Товариш Сталін розкрив і пояснив одну з найважливіших закономірностей розвитку суспільства в останні десятиріччя. Товариш Сталін вперше (!) в суспільній науці показав, що агресивні нації, як нації нападаючі, звичайно бувають більш підготовані до нової війни ніж миролюбні нації...» («Большевик» ч. 14. 1945 р.).

Наведемо ще одне таке «глибоко сталінське вікриття» з днів останньої війни, ще одну з «найважливіших закономірностей». Маємо на увазі «вчення» «про мінучі, тимчасові і постійно діючі чинники війни», за якими війну вирішують не випадкові мінучі чинники, а постійно діючі. Ці постійно діючі чинники — це «міцність тилу, моральний дух армії, кількість і якість дивізій, озброєння армії, організаторські здібності начального складу» (Сталін). У війні, твердить Сталін, перемагають ті держави, «які були сильніші від свого противника розвитком і організацією господарства, досвідом і майстерністю, бойовим духом своїх військ, витримкою і єдністю народу на всьому протязі війни».

Як бачимо, Сталін своїми постійно діючими чинниками ні перед ким не відкриває Америки. Такі чинники кожен знайде в елементарному військовому підручнику. Такі чинники знав навіть царський ефрейтор. Та в большевицькій оцінці ці фактори виглядають не менші, як відкриття Америки. «Відкриття цього закону розвитку війни стоїть у ряді найбільших здобутків суспільної марксієвсько-ленінської

науки» («Большевик»). Нічого казати! Бідна ця наука, коли такі відкриття є найбільшми.

Ще один приклад із філософії, бо і тут «видатно» проявив себе геніяльний Сталін. Газета «Культура і життя» ч. 1 в статті про перший том творів Леніна, обговорюючи брошуру Сталіна «Анархізм чи соціалізм» і бажаючи показати філософську мудрість Сталіна, писала: «У розділі «Діалектичний метод» товариш Сталін доводить (підкреслення наше), що життя є вічний рух і зміна...». Після таких слів логічно було б сподіватися, що газета наведе якесь глибоконаукове оригінальне обґрунтування Сталіним того, що життя є вічний рух і зміна. Та тим часом гора родила мишу. Газета не змогла, очевидно, мимо всіх своїх бажань, навести нічого кращого над мізерну цитату Сталіна про те, що в житті існує **нове і старе, ростуче і вмираюче**, «революційне і контрреволюційне» (Сталін). І цим, власне, цілком звичайним, відомим уже Гераклітові твердженням, до якого Сталін додав хіба тільки слова «революційне і контрреволюційне» як каже «Культура і життя» Сталін доводить, що в житті є вічний рух і зміна.

Нам така мудрість Сталіна доводить, що його філософські здібності дуже й дуже обмежені. Це зокрема підтверджується, коли взяти до уваги найбільшу філософську «працю» Сталіна — другий підрозділ четвертої глави «Короткого курсу історії ВКП(б)» — «Про діалектичний і історичний матеріалізм». Ця праця вже за своїм розміром 30 сторінок не каже багато від неї сподіватись. І фактично в ній немає нічого нового, оригінального. Вона становить популярне повторення того, що в свій час сказали в цій ділянці Маркс і Енгельс, а потім Ленін.

Ми вже згадували, що висвітлювання ідеологічних питань так часто міняються, що навіть найближче поставлені біля Сталіна не завжди вгадують, як треба пояснювати те чи інше ідеологічне питання. Ілюструймо це прикладом.

П. Федосеев, виходячи з ленінського пояснення війни, особливо першої світової війни, виходячи з факту, що в першій світовій війні большевики були проти гасла «захисти вітчизни», а «за поразку царського уряду», у своїй статті «Марксизм і ленінізм про джерела і характер воєн» визначив перший період другої світової війни (до хвилини втягнення у війну СРСР) як війну імперіялістичну: «це була імперіялістична боротьба за переділ світу. Однак, характер світової війни (другої — О. Г) в ході її розгортання змінився.

Особливість другої світової війни, яка докорінно змінила її характер, — це участь у війні соціалістичної держави, радянської країни... цей день (22.6.1941 р. — О. Г.) став переломовим моментом другої світової війни. З цього моменту цілком очевидно розкрилась небезпека, що нависла над волелюбними народами (цікаво, що до цього моменту кремлівські верховоди, обдаровані здібністю Ленінсько-Сталінського передбачення, не бачили цієї небезпеки — О. Г.). Якщо зважати ті зміни, що сталися в характері другої світової війни,... то стане ясно, що війна волелюбних народів проти фашизму — справедлива війна» («Большевик» ч. 16. 45).

Так виглядає пояснення характеру другої світової війни у Федосєєва, заступника начальника управління пропаганди і агітації в ЦК ВКП(б), інституції, що керує всією ідеологічною роботою.

Сталін у своїй передвибірчій промові 9.2.46 р. про це саме питання говорив: »... це не значить, звичайно, що друга світова війна є копією першої. Навпаки, друга світова війна істотно відрізняється від першої за своїм характером... Друга світова війна проти держав осі, на відміну від першої світової війни, **набрала з самого початку характеру війни антифашистської, визвольної**, одним із завдань якої було також відновлення демократичних свобод. **Вступ Радянського Союзу в війну проти держав осі міг лише посилити і справді посилив антифашистський і визвольний характер другої світової війни**» (всі підкреслення наші).

Таким чином, маємо два різні пояснення такого важливого ідеологічного питання, як характер другої світової війни. Друге пояснення, пояснення Сталіна, докорінно протилежне поясненню Федосєєва. За Сталіном, друга світова війна була з самого початку визвольною, а не імперіалістичною, як у Федосєєва, а вступ СРСР у війну лише посилив (а не змінив) цей її визвольний характер. Очевидно, що до виступу Сталіна зобов'язувало пояснення Федосєєва, а після 9.2.46 р. воно відпало, як »ненаукове« і »немарксистське« і його заступило пояснення Сталіна. Після 9.2.46 р. у всіх статтях, які появилися на цю тему, бачимо вже тільки Сталінське поясненн.

Та такі явища не випадкові, вони характерні для советської дійсности. Коли б ми сягнули ще дещо назад, наприклад до 1939 р., то тоді б ми могли до питання характеру другої світової війни привести ще таку цитату: »Якщо говорити про великі держави Європи, то Німеччина є в стано-

вищі держави, яка змагає до скорішого закінчення війни, до миру. Англія і Франція, які ще вчора рятувалися від агресії, сьогодні стоять за продовження війни і проти закінчення миру. Не тільки безсенсовно, а і злочинно вести таку війну за знищення гітлеризму, яку прикривають фальшивим прапором боротьби за демократію». Так говорив не хто інший, як найближчий соратник Сталіна — Молотов 31.10.1939 р. Але це було в перші медові місяці союзу ССРСР із гітлерівською Німеччиною, і тому для Молотова війна за знищення гітлеризму була тоді «злочинною», а боротьба за демократію — «фальшивим прапором». 9.2.46 р. цю саму війну Сталін називає вже визвольною, бо вона була антифашистською, бо одним із її завдань «було також відновлення демократичних свобод».

Ясно, що в такій атмосфері ідеологічної диктатури Сталіна, ідеологічної нетерпимости, в атмосфері повного підпорядкування науки офіційній ідеології, ідеології, яка до того ще і постійно змінюється, не може бути жадного ґрунту для вільного розвитку науки. Навпаки, поставлення науки виключно на послуги політиці партії привело до величезного занепаду науки в ССРСР. Найбільший занепад переживають суспільні науки, а це тому, що вони особливо вимагають свободи для свого розвитку. Це не значить, що в ССРСР немає істориків, економістів і т. д. Такі люди є, але вони не можуть писати того, що згідне з їхнім науковим сумлінням, писати так, щоб сьогодні самим не заперечувати того, що писали вчора, а завтра того, що пишуть сьогодні.

Факт страшного занепаду суспільних наук в ССРСР для характеристики большевицької ідеології дуже знаменний, бо він дуже вимовно доказує, що большевицька ідеологія спорохнявіла і зогнила.

Занепад суспільних наук не абияк занепокоїв сьогодні самих кремлівських верховодів. Але занепокоїв їх не тому, що їм залежить на науці, їм, як відомо, на справжній науці ніколи не залежало і не залежить. Занепокоїлися вони тому, що сьогодні їм бракує вже навіть фальсифікованих праць, що ті фальсифіковані праці, які зараз появляються, навіть за своєю видимістю перестають бути науковими.

Зокрема великий занепад помічається в таких галузях як політична економія, філософія, право. За роки большевицької влади не з'явилися якінебудь серйозні праці з політичної економії, а ті, що появилися, по черзі попали на індекс. Крім цього більшість тих праць радше відносилася до історії по-

літичної економії, ніж до її теорії. Немає, в першу чергу, теоретичного висвітлення і наукового обґрунтування большевицької економічної системи, що для сталінських вельмож особливо важливе. Це ж бо, поперше, компромітує большевицьку політичну економію перед світом, подруге, сильно ускладнює, а то і прямо робить неможливим викладання політичної економії большевицького соціалізму в вищих (вищих школах) і тим самим захитує поняття про цей соціалізм у власних кадрів, потрете, утруднює виправдання большевицької економічної політики перед масами.

Але таке теоретичне обґрунтування большевицької економічної системи нелегка справа. Написати правду, написати про те, що існують класи, існує експлуатація, написати про те, що закон вартости діє на тій самій основі, що й за капіталізму, визначити дійсну ролю держави в большевицькій економіці — неможливо. Виправдати це все в дусі соціалізму, зберігаючи науковість, точніше видимість науковости — це не абияка штука.

Довго проповідуваний, напр., погляд у большевицькій економіці про те, що в ССРСР, в умовах «побудованого соціалізму», можна свідомо, на свій розсуд створювати закони економічного розвитку, погляд, що впливав з офіційної ідеології партії, виявився таким абсурдним в умовах большевицької дійсности, що нарешті прийшлося від нього відмовитись. Звичайно, оголосивши його попередю як погляд «суб'єктивістський», «волонтаристський», як погляд, що був по суті теоретичним виправданням лівацьких закрутів...» («Большевик» ч. 23 — 24.44 р.).

Таку ж долю пережив і закон вартости. Виходячи з залогень, що в ССРСР побудований «соціалізм», користуючись теоретичним визначенням соціалізму і вказівками партії, большевицькі економісти доказували, що в ССРСР «переборено закон вартости». Після того, як забріханість такого твердження стала надто очевидна, його замінено новим — закон вартости в економіці ССРСР діє, але «в зміненому вигляді».

Неважко відгадати, що цей новий погляд відкрив і довів Сталін. «Товариш Сталін, послідовно розвиваючи своє знання про торгівлю і гроші, показав, що закон вартости не переборений на стадії соціалізму, що він діє у советській економіці в перетвореному вигляді». Цей перетворений вигляд полягає ніби то в тому, що «закон вартости з основного закону, яким він був за капіталізму, перетворився у нас у підлег-

лий закон» («Большевик», ч. 23—24.44 р.) Цілком очевидно, що цей «перетворений вигляд» — це ніщо інше, як незугарне виправдовування того факту, що закон вартости в большевицькій економіці діє з тими самими наслідками, що й за капіталізму.

Такі приклади можна б множити, але ми закінчимо. Наведемо ще тільки офіційне ствердження невідрадного стану політичної економії в ССРСР.

»Найважливішою умовою успішного розв'язання цих завдань (розвитку соціалістичної економіки — О. Г.) є розгортання теоретичних досліджень в галузі політичної економії і особливо політичної економії соціалізму. Тим часом саме в тій галузі наші економісти зробили ще мало. Дані товаришем Сталіном у січні 41 р. вказівки з питань розроблення економічної теорії, досі по справжньому не зrealізовані в дослідницькій роботі. Такі надзвичайно важливі теоретичні проблеми соціалістичної економіки, як економічна роля радянської держави, соціалістичне плянування, чинність закону вартости у зміненому вигляді в ССРСР, соціалістичний принцип розподілу за працею, проблема соціалістичної продукції, радянські гроші і кредит та інше, ще чекають свого розроблення» («Большевик», ч. 14. 45 р.).

Ще гірше стоїть справа з філософією, якщо в ССРСР взагалі про неї, у властивому того слова значенні, можна говорити.

Другий секретар ЦК КП(б)У Литвин з розпукою заявив на республіканській нараді в питаннях пропаганди (24—25 червня 1946 р.): «Впливу наших філософських працівників у інших галузях знань майже зовсім немає. При всьому бажанні ми не можемо назвати ні однієї праці наших філософів, що висвітлювала б методологічні проблеми якоїнебудь конкретної науки. Це пояснюється головню тим, що більшість наших філософських працівників слабо знає конкретні науки і не працює над собою у цьому напрямі».

ЦК ВКП(б) у своїй постанові «про недоліки в науковій роботі в галузі філософії» ось як осудив роботу Інституту Філософії Академії Наук ССРСР: «Іститут Філософії Академії Наук ССРСР не висвітлює актуальних питань марксистсько-ленінської філософії, не розробляє філософської спадщини В. І. Леніна, не створив праць, що викривали б розбійницьку фашистську ідеологію, не підготував підручників з діалектичного та історичного матеріалізму, логіки, психології. Інститут не об'єднує, не готує і не висуває молоді

кадри теоретичних працівників, відірваний від наукової громадськості і наукових закладів, не організовує обговорення філософських праць і дискусій з теоретичних питань».

Очевидно, що на постанові не скінчилося. Після неї прийшла реорганізація Інституту Філософії, до нього введено нових людей, та це не посунуло праці інституту хоч трохи вперед.

Зокрема великий клопіт більшовицьким працівникам філософії завдають досягнення природничих наук, яких ніяк не можна погодити з більшовицькими філософськими твердженнями. Г. Александров у своїй доповіді «Про деякі завдання суспільних наук у сучасних умовах» ставить, між іншим, на першому місці потреби філософського визначення потягнень природознавства: «Треба створити праці з марксистського філософського матеріалізму, в яких були б глибоко, по-філософському узагальнені останні відкриття природознавства».

Крім того Александров ставить ще такі завдання перед більшовицькими філософами: «Потрібні серйозні праці з логіки. Треба взятися за створення марксистсько-ленінської історії соціологічних учень. Нам треба створити дослідні праці з усіх основних проблем історичного матеріалізму. Ця частина марксистсько-філософської науки була особливо збагачена для останнього десятиріччя нашою партією, працями товариша Сталіна. А тим часом дослідників, що розробляли б питання історичного матеріалізму в нас зовсім мало». («Большевик» ч. 11. 45 р.).

На основі вищесказаного виходить, що досі в галузі більшовицької псевдофілософії (про справжню філософію немає і мови), не зроблено буквально нічого. Єдині «серйозні праці», що з цієї галузі появилися, це «праці» товариша Сталіна, про філософський геній якого ми вже говорили.

Не дивниця, що при такому стані філософських наук мають місце численні факти різного неумства серед викладачів вищих шкіл. За Александровим наведемо два конкретні випадки. Один викладач московського вишу в своїй лекції про діалектичний метод подав такий приклад для ілюстрації руху і розвитку в природі і суспільстві: «Деякі наші червоні директори рапортують про свою роботу, і через рік їх доводиться змінити, бо людина відстала, відорвалася від життя. Отже ж, все тече, все мінється. Мав рацію грецький філософ Геракліт, що не можна ввійти в одну й ту саму річку два рази, бо тече в ній вода».

Для ілюстрації переходу кількісних змін у якісні зміни цей викладач подав такий приклад: «Людина випадково попала під поїзд і втратила ногу. Вона втратило кількісно, але це не корінний стрибок, як коли б вона загубила голову» («Большевик» ч. 14. 45 р.).

Александров обурюється неуцтвом викладача. Ми не будемо заперечувати, що це не неуцтво. Скажемо тільки, що приклади, наведені московським викладачем, цілком гідні «великого вчителя». Коли для Сталіна «корінним стрибком» є створення колгоспів, то так же само добрим для московського викладача прикладом на корінний стрибок є згублення голови. Так же само добрий може бути і для астраханської газети «Волга» такий приклад на нижчі і вищі форми руху: «Ми щойно пережили період великої вітчизняної війни. Війна включає в себе багато видів руху. Рухаються частини Червоної армії — це механічний рух, йде вогонь із гвинтівок і кулеметів, це хемічний рух. Таким чином вища форма руху — війна, виключає з себе нижчі форми руху» (за «Правдою» ч. 228. 46 р.).

Ось таку жалюгідну картину являє собою сталінська філософія. Вже стан цих двох галузей суспільних наук: політичної економії і філософії — достатньо доводить в якому стані перебувають суспільні науки в ССРСР в цілому. Ні одна з інших галузей не може похвалитися будьякими серйозними, справді науковими досягненнями, що тим самим тільки підтверджує факт повного занепаду суспільних наук в ССРСР. Це в свою чергу доводить, що большевицька ідеологія, якій вони цілковито підпорядковані, — наскрізь струхлявіла ідеологія.

Про гніль большевицької ідеології говорить глибокий занепад советської літератури і мистецтва, які, як відомо, так само як і наука, поставлені на послуги цій ідеології. Причина цього занепаду полягає власне в підпорядкуванні літератури і мистецтва офіційній ідеології.

Обов'язок літератури й мистецтва в ССРСР бути політичними, партійними привів до різкого розходження їхнього художнього рівня. Навіть найвище нагороджені твори, як пр. «Нездоланні» Горбатова, чи «Молода гвардія» Фадеева, чи такі відзначені, як пр. «Райдуга» Василевської, з мистецького боку зовсім слабкі... Найбільша їхня «вартість» полягає в тому, що в них автори змалювали советську дійсність підкрашено, ідеалізовано, змалювали її так, як цього вимагає партія.

Тому зовсім зрозумілими були вимоги письменників України Панча і Городського дати їм «право на помилки» (за що їй дісталось їм після цього), як доконечної передумови для того, щоб вивести сучасну советську літературу з занепаду, що означає дати письменникам право творити вільно і без обмежень, писати, не зв'язуючись тим, чи їхні твори відповідатимуть офіційній ідеології чи ні.

Природно, що советські письменники, не маючи умов для вільної і нічим не зв'язаної творчості, пишуть мало, або пишуть зовсім мізерні твори, або шукають найрізноманітніші дороги обминути завдання, поставлені перед ними партією. Особливо за останній час, користуючись викликаним війною послабленням контролю з боку партії, советські письменники відчули себе дещо вільніше і пішли подекуди навіть шляхом злегковаження вимог партії. Опубліковано цілу низку творів, що явно суперечать вимогам партії. На літературній арені знову з'явилися раніше прокляті Зоценко і Ахматова, які своїм безперечним талантом здобули собі поважні позиції у колі советських письменників, також одвертіше виступило захоплення західньою літературою.

Все це затривожило ЦК партії і він вжив «крутих заходів», щоб і на відтинку літератури і мистецтва ліквідувати «ідеологічні прориви» та «підтягти ідеологічний фронт до всіх ділянок нашої роботи» (Жданов). Ми не будемо обговорювати цих заходів (постанова ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленінград», про репертуар драматичних театрів, усунення з голови ССП Тіхінова і т. д.), бо вони відомі з газет, звернемо тільки увагу на те, які завдання на сьогодні ставить перед літературою і мистецтвом партія.

Поперше, вона рішуче вимагає, щоб література і мистецтво були партійними, що означає, що партія бере літературу і мистецтво ще міцніше в руки, що партія прикорочує, ліквідує можливості обходити її доручення, втікати від її вимог, що вона запрягає літературу і мистецтво ще дужче на службу правлінню, пропаганди і агітації ЦК ВКП(б). «Наша література, — говорив Жданов на зборах ленінградських письменників (22. 8. 45.) — не приватне підприємство, розраховане на те, щоб догодити різним смакам літературного ринку. Ми зовсім не зобов'язані вділяти в нашій літературі місце для смаків і звичаїв, що не мають нічого спільного з мораллю й якостями радянської людини (читай — з політикою партії)... багато письменників і тих, що працюють відповідальними редакторами або займають важливі пости

в спілці письменників думають, що політика — це справа уряду, справа ЦК. Щодо літераторів, то не їх справа займатися політикою... Ми вимагаємо, щоб наші товариші, як керівники літератури, так і ті, що пишуть, керувалися тим, без чого радянський лад не може жити, тобто політикою«...

Подруге, партія вимагає, щоб література і мистецтво зайнялися в першу чергу сучасною радянською тематикою. Та помилковим було б думати, що йдеться тут про вірне відображення радянського життя. Коли б у советських письменників була така можливість, не один тоді б зродився високохудожній твір. Але самé тому, що ці письменники не можуть писати вірно про советську дійсність, бо це означало б писати про терор, про звірства НКВД, про голод, про диктатуру сталінської кліки, про визиск працюючих мас, про поневолення народів, тому вони й утікають від сучасної тематики. Коли ж ЦК ВКП(б) насильно притягає цих письменників до сучасної тематики, то має на меті змусити їх прикрашувати жорстоку дійсність, виправдувати політику партії, затушковувати її злочини.

Потрете, партія ставить завдання викоринити захоплення літературою заходу, але зовсім не тому, що, мовляв, це «низькопробна література», що це література, яка »не відповідає смакам радянських людей«, а тому, що партія боїться ідейного впливу цієї літератури на своїх письменників, на власні маси народу, тому що ця література б'є по большевицькій ідеології. Не маючи змоги довести низькопробности західної літератури, сталінські верховоди пускаються на шовіністичні штучки, щоб підірвати захоплення цією літературою. »Чи личить нам, — говорив на вже згадуваних зборах Жданов,—представникам передової радянської культури, радянським патріотам, роля схилення перед буржуазною культурою або роля учнів! Звичайно, наша література, яка відображає наш лад, вищий, ніж будьякий буржуазно-демократичний лад, культуру багато разів вищу, ніж буржуазна культура, має право на те, щоб навчати інших нової загально-людської моралі (от як вилазить імперіялістичне шило)... ми вже не ті росіяни, якими ми були до 1917 р. і Русь у нас уже не та і характер у нас уже не той. Ми змінилися і вирости разом з тими величезними перетвореннями, які в корені змінили лице нашої країни...«

У зв'язку з такими вимогами партії до літератури і мистецтва в незavidному стані перебуває советська літературна критика (правда, в такому становищі вона перебуває давно),

бо ж завданням її є не сприяти художньому зростанню літератури й мистецтва, а допильнувати, щоб совєтські письменники, поети, художники виконували відповідні постанови ЦК ВКП(б). Совєтська критика тим самим ніколи не може бути об'єктивна, не може тим самим бути хоч трохи наукова. Якщо якийсь тверезий об'єктивний голос час від часу пролунає в совєтській критиці, його швидко змушують замовчати, якщо не більше.

Ось приклад. В п'ятій книзі журналу «Октябрь» за 1946 р. була опублікована стаття редактора цього журналу Ф. Панфйорова «О черенках і черенушках», в якій автор розглядає питання літератури, життя, критики. В статті Панфйоров, між іншим, також виступає проти загально стосованого совєтською літературою підходу, що «про ворога треба писати так: це Фріц, бездушний, пустий, трусливий, у воєнному мистецтві він нічого не розуміє. Він нічого ніколи не переживає, навіть бліднути йому заборонено, а любити тим паче...» І ставить перед совєтськими письменниками вимогу «розглядати силу ворога, його психологію, те, чому за фашистами, хоч і тимчасово, але пішли мільйони» (за «Правдою» ч. 149. 46 р.).

Цей правильний і розумний погляд Панфйорова, погляд, що справедливо критикував совєтську літературу, на багнеті взяла «Правда». Вона писала: «... Мільйони, що пішли за фашизмом — це перекручення дійсності... Не належало б радянському письменникові Ф. Панфйорову іронізувати над тим, що німецьких фашистів, цих виродків людства, «людей з мораллю звірів» вважають за бездушних... Ф. Панфйоров відриває письменницьку справу від політики, від філософії...» («Правда» ч. 149. 46 р.). Очевидно, що після такої критики Панфйоров більше не відважився критикувати.

Наведемо ще один приклад для характеристики методів большевицької критики. Професор Львівського Університету Михайло Рудницький, до речі, відомий колись своїми советофільськими поглядами, нині ніяк не може догодити своїм сталінським господарям. Хоч він і прилюдно засудив свої старі «помилки», хоч написав уже не одну підлу статтю (найпідліша з них «рішуче порвати з проклятим минулим»), нічого не помагає. Преса й далі цькує його.

«Недавно на зборах інтелігенції Львова проф. М. Рудницький заявив, що література є справою технічно-мистецькою. Цей виступ проф. Рудницького був спробою його стати

на захист українських буржуазних націоналістів, в таборі яких він активно боровся проти революційно демократичного напрямку й виступав до 1939 р. з ворожими наклепницькими статтями проти Радянського Союзу, проти Радянської України.

Дальша поведінка Рудницького показала, що він не хоче стати на шлях роззброєння від свого ворожого ідейного вантажу, а бере під захист українсько-німецьких націоналістів — цих найзапекліших ворогів українського народу...« (»Вільна Україна«, орган львівського обкому КП(б)У ч. 173. 1946 р.).

Очевидно, що після такої критики проф. Рудницькому робиться більше ніж гаряче і він готовий писати ще підліші статті.

Повний відрив большевицької теорії від практики, ідеологічна диктатура Сталіна, занепад суспільних наук, літератури, мистецтва і критики — ось елементи, що характеризують вартість большевицької ідеології. Ця ідеологія не має жадних тривких основ під собою. Вона держиться виключно на брехні і обмані, підпертих багнетами НКВД і НКГБ.

Природно, що така ідеологія не може захоплювати не тільки маси, а навіть і самих членів правлячої большевицької партії. Вже давно ті члени перестали вірити в свою ідеологію, вже давно вони втратили, скажемо модним сьогодні у большевиків словом, смак до ідеологічних питань. Члени большевицької партії — це вже не ті, що в ім'я великих ідей готові були йти на барикади, це сьогодні члени пануючої кляси, які лише зажерливо боронять свої клясові імперіялістичні інтереси, для яких великі ідеї існують лише, щоб їх натягати або ними маскуватися.

Ідейну силу в большевицькій ідеології заступає ідеологічне корито, експлуаторський жолоб.

Постійні зміни ідеологічних курсів привели не тільки до злегковаження ідеологічної роботи серед самих партійців, і відбили їм всяку охоту підвищувати свій теоретично-ідеологічний рівень. Єдиною »заохотою« до теоретичної праці над собою залишилася політична кар'єра, бо, як відомо, теоретична підготовка членів партії становить одну з передумов просуватися вгору по партійній драбині.

Для ілюстрації теоретичного рівня частини членів правлячої большевицької партії, наведемо за пресою два конкретні приклади:

»Ми спробували обмінятися з товаришем Михайловичем (завідувач торговельним відділом Верхньо-Хортицького району, Запорізької області — О. Г.) думками про наслідки плебісциту в Італії, як одного з проявів росту демократії в післявоєнній Європі.

— Італія? Як же, знаю з газет, — переконливим тоном сказав тов. Михайлів, — це країна, частково окупована нашим військом.

— А коли ми висловили сумнів,... він поглянув на нас з презирливим жалем.

— Ну, а в Порт-Артурі чие військо стоїть, на Вашу думку? — («Радянська Україна» ч. 124, 1946).

Ось другий приклад:

— Скажіть, будь ласка, товаришу Бурхан (другий секретар Райкомпартії, Дублянського району, Дрогобицької області), як ви підвищуєте свій ідейно-політичний рівень, над чим ви зараз працюєте?

— Я вже приступив до глибокого вивчення четвертої глави («Короткого курсу історії ВКП(б)» — О. Г.).

— А що Ви саме вивчаєте з четвертої глави?

— Я вивчаю філософію...

— Тоді скажіть про два основні напрямки філософії.

— Два напрямки... напрямки... напрямки... Два напрямки... щось трошки призабув.

— Ми Вам підкажемо... — матеріалістичний і ідеалістичний.

— А, так, так! Згадав. Правильно, правильно.

— А чи можете навести приклади?...

— ... Матеріалісти, розумієте — це шкурники, шкурники, розумієте — це ті шкурники, що крадуть і самозабезпечуються, це самозабезпеченці. А ідеалісти — це...»

— Не відповів товариш Бурхан і на інші питання.

Комуніст тов. Воробйов (районовий прокурор) не пояснив, що таке диктатура пролетаріату, в чому головна суть радянської держави. Комуніст тов. Петрусенко (редактор районної газети) не знав, коли утворилася і організаційно оформилася партія большевиків. І це не поодинокі факти в Дублянській партійній районній організації («Радянське Слово», орган Дрогобицького обкому КП(б)У ч. 149, 1946 р.).

І це не поодинокі факти в рядах усієї большевицької партії, і це очевидно не потішаюче явище для цієї партії. Партійні верховоди свідомі цього. Вони знають, що це означає розклад власних кадрів, що це загрожує самому існу-

ванню партії. Звідси ввесь цей крик про підвищення теоретично-ідеологічного рівня партійних кадрів і ті рішучі заходи, прийняті ЦК ВКП(б) в цьому напрямі.

»За час війни — говорив т. Литвин у своєму виступі на республіканській нараді — наші керівні кадри набули величезний досвід політичної й організаційної роботи. Проте, багато хто з них занедбав самостійну роботу над опануванням марксистсько-ленінської теорії. Частина кадрів розгубила раніше здобуті знання (Литвин забув додати, що в СРСР багато дечого, що до війни називалося знанням, за час війни перестало називатися знанням) і відстала в своєму ідейно-теоретичному розвитку. Ці товариші не працюють над собою і зараз... вони проявляють нестерпну безтурботність у питаннях теорії, не працюють над розширенням свого кругозору, своїх теоретичних знань і тому багато хто з них не стоїть на рівні вимог сучасної обстановки. Ми ж не можемо далі миритися з таким становищем«.

Про заходи вжити ЦК партії з метою піднести ідеологічний стан кадрів, з метою рятувати партію від ідейно-політичного розкладу, буде мова далі.

На цьому місці ми тільки хочемо звернути увагу не те, що нехить партійців до теоретичної праці над собою така велика, що партійні верховоди мусять удаватися аж до таких заходів, як знімати з роботи. Ось приклад: »зобов'язати міськими і райкоми ВКП(б):

а) вжити заходів до виправлення недоліків у роботі по ідейно-політичному вихованні комуністів і особливо керівних кадрів, створити нестерпну обстановку для політичних неуків з числа партійних радянських і господарських робітників, для тих, що не мають бажання підвищити свій політичний рівень, аж до зняття їх з керівної роботи« (із постанови Курського обкому ВКП(б), за »Правдою« ч. 161, 46 р.).

Большевицька ідеологія стратила будь-яку притягальну силу особливо для молоді, в тому числі й для комсомольської молоді, що зокрема тривожить партійних верховодів. »Молоде радянське покоління« — говорив Жданов — має зміцнити силу й могутність соціалістичного радянського ладу, цілком використати русійні сили радянського суспільства для нового не баченого роквіту нашого добробуту й культури... Для цієї мети нам потрібно..., щоб література наша, журнали наші не стояли осторонь завдань сучасності, а помагали партії й народові виховувати молодь.«

Другий верховод, секретар ЦК ВЛКСМ Михайлов, у сво-

йому виступі на XIII з'їзді ВЛКСМ (12 — 15 грудня 1946 р.) виразно заявив: »Треба визнати, що дотеперішній стан нашої політичної, виховної роботи серйозно відстав від завдань і вимог сучасної обстановки... як на доказ надзвичайної занедбаності ідейної роботи з кадрами можна послатись і на те, що не один, на жаль, комсомольський працівник звихнувся у нас, не знайшовши сили протистояти впливові чужої нам ідеології, потрапляючи в обстановку, яка підточує його партійність, роз'їдає його мов іржа«.

А ось ще одне офіційне ствердження того, що большевицька ідеологія не захоплює молоді:

»Центральний Комітет ВЛКСМ встановив, що за останній час численні комсомольські організації закинули марксистсько-ленінську підготовку кадрів, послабили роботу по політичній освіті комсомольців і молоді. Більшість комсомольських кадрів не веде жадної пропагандивної роботи... Більше того, серед частини керівного комсомольського активу поширене зневажливе ставлення до вивчення революційної теорії (постанова ЦК ВЛКСМ з 22. червня 1946 р.).

І, зрозуміло, така крутійська, прогнила, позбавлена ідейної величі ідеологія як большевицька, не може притягати молоді, яку завжди захоплюють і поривають тільки великі ідеї. Молодь не має поваги до ідеології, основні положення якої так часто міняються, яку, що більше, кожний крок нашої дійсності викриває як ідеологію реакційну, антинародну, як ідеологію оперту на брехні і обмані. Така ідеологія викликає лише огиду в ідейній молоді, нашттовхує її до шукань за справді великою і справедливою ідеологією. Ідеологічна большевицька робота для молоді стала прикрим, змордним, обов'язком, якого вони уникають всіма способами.

Характеристичне в цьому відношенні цілком зневажливе ставлення студентської молоді до марксизму-ленінізму, що його, як відомо, введено як обов'язкову дисципліну в усіх вишах.

Якщо ж ідеться про вплив большевицької ідеології на маси, то він, певна річ, ще менший. Занадто батожить ті маси життя, занадто бичує їх сталінська політика, щоб вони вірили й захоплювалися теоретичним виправданням цієї політики. Війна в цьому напрямі зробила дуже багато. Народ не лише перестав вірити в большевицьку пропаганду, він почав сильніше протиставитися большевицькій політиці.

Коли б ми шукали офіційне визнання факту посилення протилежного наставлення мас, то знайдемо його замаскованим у фразі «боротьба з буржуазними пережитками мас». Це, правда, стара, давно відома вже нам фраза, і коли вона сьогодні знову, більше як будь-коли, пішла в обіг, то це мас свою окрему вимову. І не у відставанні росту свідомости від матеріяльних умов лежить причина існування ще сьогодні цих «буржуазних пережитків», а в тому, що такі матеріяльні умови, які сьогодні існують в ССРСР, завжди породжуватимуть «буржуазні пережитки». Боротьба з цими «пережитками», для сталінських вельмож є перманентна боротьба, бо джерелом їх є ніщо інше, як сталінська політика.

Ідейна гниль сталінської ідеології, факт байдужого ставлення до цієї ідеології партійних кадрів, зневажливе ставлення комсомольської молоді, цілком вороже ставлення народніх мас ясно кажуть, що на большевицькому ідеологічному фронті далеко не все в порядку. Цей фронт, як бачимо, тріщить: він, сміливо можна сказати, провалюється. Кремлівські верховоди зараз поспішно латають і поправляють його та заходжуються біля основної його перебудови.

Перебудовуючи свою ідеологію, сталінські вельможі, як це ми вже зазначили спочатку, офіційно не відпекуються від максистської теорії. Навпаки, вони підкреслено заявляють, що їхня ідеологія — марксистська ідеологія, що вона становить дальший розвиток марксизму. В той же час вони признаються, щоб оправдати надто очевидні суперечності між своєю «теорією» і теорією Маркса, що «окремі положення, висунені в свій час Марксом і Енгельсом, в нову епоху застаріли» і їх прийшлося змінити новими. «Наша країна виявилась би беззбройною перед новими подіями, новими фактами, новим досвідом, коли б большевицька партія не мала мужности замінити застарілі положення марксизму новими, що відповідають зміненим історичним умовам» («Большевик» ч. 14, 46 р.).

Проте, на думку сталінських вельмож (очевидно, розраховуючи на наївних) ці зміни не є ані запереченням марксизму, ані навіть відхиленням від нього, бо, мовляв, «усі корінні положення, відкриті й обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу» (там же). «Внесені ж большевиками зміни, це розвивання марксистської теорії, в якому полягає і полягає творчий дух марксизму» (там же).

На ділі, сталінські вельможі зовсім не рахуються з марксистською теорією. Вони не тільки натягають її, як

пшвець шкіру (так в основному було раніше), а в корені заперечують її (так в основному є в останній час). Зазначимо при тому, що маємо на увазі теоретичні заперечення, бо в практиці большевики заперечили марксизм і порвали з ним вже в самому початку приходу до влади. Це ми показали у вступі цієї статті, розглядаючи відхилення між большевицькою теорією і практикою.

Не вдаючись у теоретичний розгляд питання, чи »всі корінні положення, відкриті і обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу«, ми прямо скажемо, що якщо десь корінці положення Маркса про соціалізм не зберегли своєї сили, то не зберегли її власне в СРСР, в країні »перемігшого соціалізму«, в країні, яка нібито керується марксистською теорією.

Бо ж, наприклад, таке корінне положення Маркса, корінне положення соціалізму, така передумова його виникнення, як знищення експлуатації людини, в СРСР не знайшло свого здійснення. Експлуатація людини здійснюється в СРСР в нечуваних розмірах і найогиднішими методами. Советський робітник — це далеко не те, що визискуваний, але вільний капіталістичний робітник, він більше відповідає безправному античному рабові.

Якщо сьогодні сталінські вельможі ще далі горляють про марксизм, то це тільки з метою маскувати свою реакційність, свій імперіялізм передусім перед чужими, ще не поневоленими Советським Союзом народами. Для внутрішнього ринку, для власних мас, вони випускають зараз новий ідеологічний товар, виготовлений із тих нових »положень«, що їх має »мужність« творити большевицька партія. Які ж це нові положення?

Насамперед, це »теорія« про те, що російський народ є »найвидатнішою нацією з усіх націй, які входять до Радянського Союзу«, що російському народові належить »керівна роль« серед інших народів (Сталін).

Що означає та теорія?

Поперше, вона означає, що сталінські вельможі одверто стали на російському шовінізмові, подруге, що вони тим самим не менш одверто заперечують свій марксизм, бо ж проповідь »вищости і керівної ролі« російського народу — це чисто російська теорія, що, як така, докорінно протилежна і букві і духові марксизму.

Цю расистську теорію виснував під час останньої війни і остаточно офіційно схвалив Сталін 1945 р. (24. 5). Та фак-

тично вона є тільки теоретичне оформлення того, що вже перед тим існувало в житті і до чого кремлівські верховоди довго не хотіли признатися. Адже ж незаперечним фактом є те, що російський народ був тією силою, на яку більшовики сперлися по своєму приході до влади, щоб знову поневолити всі інші народи СРСР. Російський народ, знову вкинутий у важке соціальне ярмо, весь час був і є сьогодні в руках більшовицьких імперіялістів знаряддям їхніх імперіялістичних плянів, знаряддям придушення всіх інших народів. Більшовицькі вельможі, жорстко експлуатуючи російський народ, в той же час залучують частину цього народу до поділу плодами імперіялістичного грабунку і цим шляхом, за допомогою цієї меншости, запрягають російський народ до свого імперіялістичного воза.

Відомо також, що кляса більшовицьких вельмож за своїм національним характером — російська. Те, що в її рядах також є виходці з усіх інших народів, ні трохи не міняє цього факту, бо всі ці виходці, поперше, становлять незначну меншість, подруге, найголовніше, вони цілковито зрусифіковані. Вони не тільки говорять по-російськи, вони по-російськи думають, а вся їхня діяльність — це суцільна зрада власним народам. Коротченко, Гречуха, Тимошенко мають стільки спільного з українським народом, скільки поміщик Родзянко чи капіталіст Терещенко.

Що кляса більшовицьких вельмож — російська, доводить уся її політика. Більшовицькі вельможі чисто російсько зробили Червону Армію. НКВД і НКГБ — опора сталінських вельмож — цілком російські. Росіянами обсажені не тільки керівні пости в адміністрації національних «республік», а і багато підрядних посад. У руки росіян віддано догляд за культурним життям національних «республік». У господарському житті сталінські вельможі так само як і їхні царські попередники, зосередили в Росії всі економічно-промислові центри і далі розбудовують її як метрополію. Національним «республікам» припала колоніальна ролія без сировини і ринків збуту.

Таким чином більшовицькі вельможі своєю політикою весь час ставили і сьогодні ставлять російський народ в упривілейоване становище, в становище панівного народу. До цього вони тільки офіційно не признавалися. Навпаки, вони тільки вголос кричали, що «великоруський шовінізм» так само небезпечний, як і «місцевий націоналізм». Але коли з місцевим націоналізмом вони вели нещадну бороть-

бу, самі в той же час діяли як найзапекліші великоруські шовіністи.

Війна, сильно захитавши ґрунт під сталінськими вельможами, примусила їх відмовитися від всяких маневрів і одверто стати на російському шовінізмі, як на єдиній найнадійнішій опорі свого імперіялізму. Така зміна ліквідувала розрив між ідеологією і практикою в одному дуже важливому місці і дозволила одверто, а тим самим і більш ефективно, роздмухувати шовінізм в російському наріді. І коли сталінські вельможі видають для однієї, меншої, частини російського народу матеріяльні обгризки плодів свого, імперіялістичного грабунку, для другої, більшої частини, вони кидають шовіністичну блекоту і цим шляхом прагнуть сильніше зв'язати з собою російський народ і зміцнити свої ідейно-політичні позиції.

Ставши на російському шовінізмі, сталінські вельможі зовсім не бажають, щоб ця зміна викликала як логічну протидію зріст «місцевих націоналізмів». Навпаки, вони хочуть і далі обманювати неросійські народи або бодай хоч якусь їх частину, щоб цим шляхом полегчувати своє панування над ними. Тому сталінські вельможі сьогодні не говорять просто, що російський народ — панівна нація, якій належить право панувати над іншими народами і душити їх. Вони пом'якшують (російська нація — найвидатніша нація), припудровують (керівна роля), присмачують (благородність російського народу), щоб неросійські народи зразу не зжахнулися від цієї нової теорії, щоб вони не побачили реакційних цілей, що ховаються за нею, щоб вони цю отруйну «теорію» могли легко і без страху проковтнути.

Так пом'якшено сформулована і привабливо видана сталінська расистська теорія для розпалювання шовінізму в російському народі не становить жодної перешкоди, не вносить жодних труднощів до цієї роботи.

Виходячи з положення, що російський народ — «найвидатніша нація», що йому належить «керівна роля» серед інших народів, сталінські вельможі вмовляють в російський народ сьогодні, що в нього «найславніша» історія, «найкраща» література, «найпередовіша» філософія що він «ушаславив» усі народи ССРСР, що він «визволяв» братів слов'ян, «урятував» Європу й цивілізацію, тобто роздмухують шовінізм так само добре, як коли б вони сказали, що російський народ — панівна нація, що йому належить право панувати над іншими народами. Іншими словами, «теорія»

вищости і керівної ролі російського народу дає сталінським вельможам усі можливості деморалізувати і шовінізмом розбещувати російський народ і таким чином повніше ставити його на послуги своїй імперіялістичній політиці.

З другого боку теорія вищости і керівної ролі російського народу розрахована на те, щоб не розбуджувати спротизу у неросійських народів, шляхом прищеплювання цим народам рабської пошани перед російським народом, рабського схилення перед російською історією, перед російською культурою, рабського захоплення російською мовою, плекати в них почуття нижчевартости. Таке почуття нижчевартости в неросійських народів своєю чергою потрібне сталінським вельможам, щоб полегшити русифікацію тих народів, яку сталінські вельможі зараз провадять з особливим притиском.

Сталінські вельможі враховують помилку своїх царських попередників і гітлерівських побратимів, які одверто говорили про свої народи, як про панівні народи. Вони розраховують, що «теорія» вищости і керівної ролі російського народу своєю замаскованістю дозволить їм краще і легше народу своєю замаскованістю дозволить їм краще і легше сифікувати їх, не викликаючи одночасно протидії з їхнього боку.

Друге корінне нове положення большевицької ідеології — це «теорія» великодержавности. Вона полягає в зображенні російської імперіялістичної держави як найвищого добра не тільки для російського народу, але й для всіх інших народів ССРСР. Ця «теорія» як і «теорія вищости і керівної ролі російського народу», не має нічого спільного з марксизмом, вона становить відновлення царської «теорії» «государственности».

Кляса большевицьких вельмож, побудувавши велику імперіялістичну державу, зовсім не зацікавлена сьогодні в «відмиранні» цієї держави, що в її руках є знаряддям гноблення так усіх неросійських народів, як і працюючих мас російського народу, що для неї є засобами захисту її власних клясових інтересів. Навпаки, вона зацікавлена в зміцненні і зростанні цієї держави, але цілком не тому, що існує загроза з боку капіталістичного оточення, а виключно в своїх клясових імперіялістичних інтересах. Зате всі народи ССРСР, працюючі маси російського народу, зацікавлені в знищенні кляси сталінських вельмож, зацікавлені в знищенні держави цієї кляси. Сталінські вельможі знають це.

Свідомі, що годі довго потішати народні маси «відмиранням держави» (бо це відмирання протягнуто аж до далеких часів перемоги комунізму і лише за умов зникнення капіталістичного оточення), вони рішили захопити (певна річ також і залякати), їх величчю, силою, могутністю своєї держави. »Ідею могутньої держави, могутнього ССРСР, вони постановили зробити ідеєю мас, щоб з одного боку, використовувати ці маси для зміцнення власної держави, а з другого, щоб в ім'я високих інтересів цієї держави виправдувати власні злочини і важке становище народніх мас. Ідеєю великої держави вони хочуть заглушити прагнення народів ССРСР до власного життя у своїх вільних самостійних національних державах, прагнення працюючих мас до знищення сталінського соціального визиску. »Ідеєю« великої держави, держави большевицьких вельмож вони хочуть, хоч це і протиприродно, зробити ССРСР спільним для працюючих мас поневолених народів.

Нова »теорія« державности привела до зміни погляду на російську державу царського періоду. Хоч формально і не заперечується клясового характеру цієї держави, присуті їй надається якоїсь понадклясової вартости, бо цю державу роблять ідеалом, найвищим добром і досягненням усього російського народу; що більше, нею також ущаслиблюють і всі неросійські народи. Російську державу роблять сьогодні осередком історичного розвитку народів ССРСР, а російський народ »керівною силою« цього історичного процесу.

Цей новий погляд найсильніше проявляється у питаннях висвітлення централізаційної діяльності Івана Грозного і засновника російської імперії царя Петра І. Діяльність цих найбільших кровожерних імперіялістів, які будували російську імперію в морі крові і на мільйонах трупів, шляхом хижацького поневолення багатьох народів і жорстоким визиском працюючих мас російського народу, апотеозується сьогодні як найбільшу державно-творчу діяльність. Злочини цих народніх катів вважається другорядними, такими, що меркнуть перед таким великим ділом, як російська держава, яку вони побудували. В цих царях, мовляв, найсильніше втілюється і найвищий ідеал (російська держава), який вони передали для майбутніх поколінь як найдорожчий скарб.

Так ідеалізовано зображену російську державу царського періоду органічно пов'язується з большевицькою державою ССРСР. Перша — попередниця, друга — її продов-

ження, розвинення. Обидві ж є чисто російські. Це знайшло, між іншим, також свій вияв у новому державному гімні СССР.

У зв'язку з цим мініяється і погляд на ролю большевицької партії. Роля большевицької партії, як її висвітлюють сьогодні, полягає не в боротьбі проти російської державности, не в знищенні російської держави, а в знищенні поміщицько-капіталістичного ладу, що був причиною поразок Росії, як ладу, який вів Росію до загибелі. Роля большевицької партії полягає у рятуванні російської держави, у її зміцненні і дальшому розвитку. Роля большевицької партії полягає в тому, що вона була найгіднішим спадкоємцем Івана Грозного і Петра I.

Ось як виразно пише про це сьогодні Федосеев:

»За минуле півсторіччя з часу виникнення ідеалізму відбувся корінний перелім в історичній долі нашої країни. На протязі першої половини цього періоду Росія все більше і більше відставала від передових країн світу, все більше попадала в залежність від великих імперіялістичних держав. В короткій історичній строк царська Росія потерпіла дві великі поразки: в російсько-японській війні і в першій світовій війні... Буржуазно-поміщицький лад царської Росії, прирікав нашу країну на застій і відставання. Ні одна з існуючих у Росії буржуазних і дрібно-буржуазних партій не тільки не здібна була показати країні новий шлях розвитку, а навіть і не думала про те, щоб якнебудь серйозно змінити її суспільно-економічний лад... Тільки партія большевиків рішуче розірвала вузькі межі цього буржуазного обр'ю і накреслила світлий шлях розвитку, ідучи яким наша країна могла ввійти в ряди передових країн і поставити перед собою завдання — обігнати в своєму поступовому русі передові країни світу« (»Большевик« ч. 9, 46 р.).

Про період тимчасового правительства Федосеев пише: »Меншовики і есери вели країну до повної катастрофи, прирікали її на дальше відставання від передових країн, на кабальну залежність від імперіялістичних держав. Від цієї ганебної долі врятували Росію большевики, які пірвали робітничу клясу і працююче селянство на боротьбу за побудову могутньої радянської держави« (там же).

Немає потреби наводити будь-яких фактів на доказ того, як большевицька партія зміцнює російську державу сьогодні. Нам аж вуха болять від тієї пропагандивної тріскотні про зміцнювання, скріплювання й розвиток цієї дер-

жави, про те, що своєю перемогою у цій війні большевицька партія зміла ганьбу російсько-японської війни, першої світової війни і т. д.

Зрештою, ми знаємо, що фактично большевицька партія врятувала російську імперію від розвалу, вона зараз розбудовує її, вона здійснює заповіді найбільших російських імперіялістів — «собирателей земли русской». Ми знаємо, що власне большевики врятували імперіялістичну Росію, що в цій Росії нічого не змінилося, крім поневолювачів і експлуататорів та форм гноблення і визиску. На місце поміщиків і капіталістів прийшли сталінські вельможі з їхньою системою гноблення народів і визиску працюючих мас. Російська держава як була організацією гноблення і визиску в царський період, так і залишилася нею сьогодні. В цьому, тобто у врятуванні російської держави, большевицькі імперіялісти тільки довго не признавалися. Вони весь час говорили, що вони знищили російську державу, що держава, яку побудували (СССР) не має нічого спільного з царською Росією, що СССР держава нового, соціалістичного типу. Сьогодні вони призналися в цьому, щоб могли краще розпалювати російський шовінізм, на якому, як це вже нам відомо, вони стали як на єдиній своїй опорі. Бо ж немає сумніву, що тільки російських шовіністів може з'єднати собі большевицька партія, змальовуючи себе ратівником російської держави, так зненавидженої всіма поневоленими нею народами і працюючими масами російського народу. Тому, однак, щоб баламутити бодай декого з тих, хто не ловиться на шовіністичний гачок, кремлівські верховоди змальовують цю імперіялістичну російську державу, як якесь все-народне добро, ідеалізують її, відривають від гноблення і визиску, які вона забезпечувала і забезпечує.

Також нового пояснення набуває ленінізм, ця теоретична основа, рушійна сила большевицької партії.

1924 р. Сталін писав: «... Коли б ленінізм був тільки лише застосуванням марксизму до своєрідної обстановки Росії, то тоді ленінізм був би чисто національним і тільки національним, чисто російським і тільки російським явищем. Проте ми знаємо, що ленінізм є явище інтернаціональне, яке має корінь у всьому міжнародньому розвитку, а не тільки російське («Питання ленінізму» стор. 1). В цьому визначенні Сталін виразно проголошує, що ленінізм — у першу чергу явище інтернаціональне. 1924 р. так про цю справу треба було говорити, і тоді Сталін ще ні словом не згадує

про те, що ленінізм — це досягнення російської культури. Для нього ленінізм тільки тоді був би чисто російським явищем, коли б він був лиш застосуванням до своєї рідної обстановки Росії.

Сьогодні ж підкреслено на кожному кроці наголошується — «вище досягнення російської культури», а одночасно і найвище досягнення світової культури. «Ленін і Сталін дали свої нові, науково обґрунтовані і підтверджені у наслідку практикою суспільного життя відповіді на політичні і теоретичні питання, правильного рішення яких так довго шукали російська література, наука і філософія на протязі 19 ст.

Іменно тому ленінізм становить дійсно вище досягнення російської культури й науки» (П. Т. Йовчук «Ленінізм і передова русская культура 19 века» ст. 26).

Сьогодні ленінізм висвітлюють як національні святощі, як національну гордість російського народу, але рівночасно приписують йому (ленінізмові) «здатність ущасливлювати» собою не тільки всі народи ССРСР а й усі народи світу. «Ленінізм є вище досягнення світової культури, бо революційна робітничка кляса всього світу знайшла в ленінізмі теорію, яка глибоко розкрила закони розвитку сучасного буржуазного суспільства, його перебудови в соціалістичне суспільство на основі советської системи...» (там же).

Ми, що знаємо з практики, як виглядає це соціалістичне суспільство, побудоване на основі советської системи, що живемо в державі, в якій ленінізм є державною ідеологією, знаємо, що подібні до вище наведених теревені про ленінізм — це маскувані сталінського імперіялізму перед народами, які не бачили сталінського соціалізму зблизка, які не зазнали безпосередніх «ущасливлень» сталінської ідеології. Ленінізм — це нова форма російського месіянізму, призначена маскувати російсько-большевицький імперіялізм.

Ясно, що в такій обстановці знайшов для себе вигідне місце і російський патріотизм, але цілком не якийсь соціалістичний, а таки просто шовіністичний. «Соціалістична ідеологія поважає космополітичний погляд на батьківщину» («Учительська газета» ч. 43. 46 р.) — говорять сьогодні сталінські послідовники Маркса, який написав, що «пролетаріату не має батьківщини». Сталінські вельможі сьогодні знайшли батьківщину. Знайшли її в російській імперіялістичній державі. І власне в основу роздмуханого ними па-

тріотизму вони кладуть любов до російської держави з її імперіялістичними походами, війнами і т. д. І як би сталінські вельможі не твердили на словах, що їм чужий шовінізм, на ділі ж їм ніхто не повірить, бо вся їхня політика є суцільним підтвердженням їхнього шовінізму.

Тут треба пояснити ще одне питання, а саме: як розв'язує нова теорія великодержавности питання відношення російської держави до всіх неросійських народів, які, як відомо, були насильно поневолені цією державою.

Адже ж за цією «теорією» російська держава відіграла «історично-прогресивну роль» в історії всіх народів ССРСР. Російська держава не поневолила, а об'єднала всі ці народи навколо великого російського народу. Завдяки тому, що всі ці народи потрапили до російської держави, вони мали змогу повалити під керівництвом російського народу поміщицько-капіталістичний лад і ввійти до складу Советського Союзу. І саме в цьому полягає прогресивна роль російської держави. Ця прогресивна роль така велика, що, за рекомендацією обговорюваної «теорії», не треба звертати увагу на злочини царських імперіялістів (а тим більше большевицьких), бо це, мовляв, справи другорядні.

Не треба багато говорити, щоб довести всю реакційність і забриханість цієї «теорії». Адже ж вона називає знищення незалежності неросійських народів і їх поневолення російською державою, історичне гноблення і колоніяльний грабунок нею — другорядними справами. Значить, знищення Росією Української Козацької Республіки, зруйнування Запорозької Січі, закріпачення нею вільного українського селянства, фізичне винищування українського народу в воєнних походах і на каналських роботах, економічний грабунок України, знищення нашої культури, русифікацію українського народу, тобто справи першої ваги для нас, справи нашого національного існування, мають бути для нас другорядними справами!

І в ім'я чого? В ім'я якого прогресу? В ім'я того, що ми мали змогу в наслідок свого поневолення царською Росією дістатися потім до ССРСР, тобто до нової тюрми народів, в якій Україна, як і всі інші країни, знову опинилася в становищі колонії, в якій український народ, як і всі інші народи ССРСР, національно поневолюють, економічно грабують, фізично винищують, духово русифікують. І власне таке-колоніяльне становище українського народу, сталінська губернія — УССР, має бути для нас нагородою, прогресом,

за всі злочини царських імперіялістів щодо українського народу.

Навряд чи такий прогрес задовольнить неросійські народи. Боротьба, що сьогодні існує, вказує на щось зовсім протилежне. Згідно з цією новою «теорією» сьогодні перебудується історію всіх народів ССРСР. Основне в цій перебудові, як побачимо з двох нижче наведених цитат — зв'язати історію цих народів з історією російської держави в єдине ціле.

»Історія народів ССРСР — це єдиний, органічний процес. Історію окремого народу можна правильно розробити і зрозуміти лише в зв'язку з історією інших народів і насамперед з історією російського народу« («Большевик» ч. 14. 45 р.).

»Найважливішим провідним принципом при розробленні історії КП(б)У є положення про те, що історичний розвиток України, особливо після приєднання її до Росії, становить органічну частину загальної закономірності історичного розвитку дореволюційної Росії. Після перемоги великої жовтневої соціалістичної революції... Україна розвивається в єдиному закономірному процесі розвитку Радянського Союзу...« (К. Литвин — Доповідь на республіканській нараді 24 — 26. 46 р.).

Таке «розроблювання» історії народів ССРСР в органічному зв'язку з історією Росії має на меті перекреслити самостійність історичного розвитку цих народів у минулому і сучасному, та заперечити можливість такого самостійного розвитку в майбутньому, тобто заперечити змагання цих народів до власних самостійних держав, можливість і доцільність побудови таких держав.

Характеристичним щодо цього є розуміння патріотизму, запропонованого сталінськими вельможами неросійським народам. Ось що говорить на цю тему в своїй згадуваній уже доповіді К. Литвин: »Дехто з поетів обмежує українця-воїна почуттям патріотизму тільки до території України. Решта Радянського Союзу для нього наче б то не батьківщина, а чужа земля«. Литвин називає таке почуття національною обмеженістю і вказує, що новий патріотизм «характеризується глибокою любов'ю до своєї нової соціалістичної батьківщини, до радянського ладу... Українець нашої епохи — це насамперед радянська людина, що почуває себе членом великої братньої сім'ї народів«.

Із наведеної цитати виходить ясно, що справжній па-

тріотизм — любов кожного народу до своєї власної батьківщини — сталінські вельможі намагаються підмінити любов'ю до ССР, любов'ю до російської імперіалістичної держави, до колоніяльно-експлуаторського сталінського ладу. Україна для нас — не батьківщина, почуття любови тільки до України — національна обмеженість. Зате любов до російсько-большевицької тюрми народів, до сталінських поневолювачів, — має називатися патріотизмом. Зрозуміло, що цей патріотизм може бути тільки у сталінських вислужників, підлих найманців, яким сталінські вельможі кидають недогризки зі свого столу. Для працюючих народніх має таке почуття «патріотизму» чуже.

Обидві розглянені нами теорії: «теорія» вищости і керівної ролі російського народу і «теорія» великодержавности— становлять основні нові положення перебудованої большевицької ідеології. Ці «теорії», як ми бачимо, нічого спільного з марксизмом не мають, а навпаки, докорінно заперечують марксизм. І тільки в сталінських вельмож вистачає нахабности далі називати себе марксистами і притягати Маркса й Енгельса для підтвердження правильности своїх реакційних теорій.

Факт цієї нечуваної фальсифікації Маркса й Енгельса— така безперечна правда, що немає потреби її доводити. Щоб, одначе, показати всю «забріханість» сталінської «теорії» з цього боку, ми наведемо в цьому місці одну з цитат писань Енгельса. Ф. Енгельс, відповідаючи 1875 р. на небилиці Ткачова про те, що російський народ мало що не вибраний народ соціалізму, що він народ «революціонер інстинктом», тобто на певну форму «теорії» вищости російського народу, писав:

«Російський народ, цей «революціонер інстинктом», піднімав, правда, нечисленні розрізнені селянські повстання проти дворянства і проти окремих чиновників, але ніколи проти царя, крім тих випадків, коли на чолі народу ставав самозванець, що вимагав для себе трону. Останнє велике селянське повстання за Катерини II було можливе тільки тому, що Ємельян Пугачов видавав себе за її чоловіка, Петра III, нібито не вбитого своєю дружиною, а тільки позбавленого трону і закинутого в тюрму, з якої він, одначе, втік. Навпаки, цар є для селянина земним богом: бог високо, цар далеко — вигукує він у розпуці. Що маса селянського населення, особливо від часу звільнення з-під панщини, поставлена в становище, яке все дедалі більше примушує до бо-

ротьби з урядом і царем — не підлягає жодному сумніву, але байки про «революціонера інстинктом» хай уже п. Ткачов розкаже комунебуль іншому» (Карл Маркс, «Избранные произведения» т. II., стр. 548).

А хіба ж сьогодні сталінські вельможі не повторюють у своерідний спосіб того, що російський народ — вибраний народ соціалізму, що він «революціонер інстинктом», коли вони говорять, що російський народ «найвидатніша нація», що в нього «ясний розум, стійкий характер і терпіння», що він перший побудував у себе соціалізм, обдарував ним усі народи ССРСР і збирається обдарувати ним ще й усі інші народи світу? Так, повторюють, до того багато нахабніше і безсоромніше. Це ж для нас ясно, і тому хай байки про «вищість і керівну роль» російського народу сталінські вельможі розказують кому іншому, а не нам, хто щодня відчуває «благородний вплив вищих якостей російського народу» кого день-у-день на кожному кроці практично обсіпують благодатями цієї «безкорисної керівної ролі російського народу».

Правда, зараз стає дедалі трудніше натягати Маркса й Енгельса. Заміняючи положення Маркса своїми, сталінські вельможі виправдовуються тим, що положення Маркса застаріли в нову добу, бо, мовляв, Маркс і Енгельс жили в іншу історичну добу і не могли виробити сталих положень на всі часи. Тому, напр. положення Маркса про те, що соціалізм переможе спочатку на заході, вони змінили на можливість перемогти його в Росії, положення про те, що для перемоги соціалізму потрібна революція у кількох найпереводіших країнах, замінено на можливість побудови соціалізму (зараз навіть комунізму) в одній окремо взятій країні, до того навіть у відсталій країні. На доказ правильності цих нових положень вони покликаються на большевицьку політику, в результаті якої побудовано, нібито, в ССРСР соціалізм.

Та сьогодні вже доводиться замінити не тільки ті положення Маркса, які відносяться до майбутнього, а навіть і ті, які відносяться до сучасної Марксові й Енгельсові доби. Вистачить, наприклад, згадати, що сьогодні сталінським вельможам найбільше доводиться боронити імперіялізм царської Росії власне перед клясиками марксизму, які, як відомо, дуже правильно й глибоко розкрили всю реакційність і хижацькість імперіялістичної політики царської Росії, полі-

тики, яка відбувалася до них, політики, яка велася на їхніх очах.

Очевидно, що така оборона царату від критики Маркса й Енгельса, непосильна для будь-кого. Тому й зрозуміло, що за цю ганебну роботу взявся «найгеніяльніший» Сталін. Він у своїй статті «О статье Енгельса »Внешняя политика русского царизма«, вміщеній у «Большевику» ч. 9. за 1941 р., власне виправдовує імперіялістичну політику царату, применшує російський імперіялізм, роля якого, нібито, в Енгельса перебільшено і помилково оцінена. Сталін применшує відомий погляд Маркса й Енгельса, що російський царат становить останню велику твердиню всієї західньо-європейської реакції, він виступає проти того, що «анексія Елзас-Льотарінгії Німеччиною, як фактор війни, відсувається на задній плян перед прямування російського царату до Константинополя, як більше важливий, навіть вирішальний чинник війни» (Сталін) і т. д. Така переоцінка ролі імперіялізму царської Росії стоїть у зв'язку з офіційним звеличуванням всього імперіялізму, який сьогодні вважається найкращим виявом «вищих» якостей російського народу, який називається «врятуванням» Європи і цивілізації. Ясно, що поруч такого погляду не міг стояти погляд Маркса-Енгельса на Росію, як на останню твердиню реакції, він мусів під натиском Сталіна усунутися покищо на задній плян, щоб згодом щезнути зовсім.

Якщо, отже, Маркс і Енгельс помилялися навіть в оцінці таких сучасних їм явищ, як імперіялістична політика царату, якщо навіть і сюди, до оцінки Марксом і Енгельсом політики російського царату, сталінські вельможі вносять сьогодні корективи, то виникає питання, які ж в такому разі не тільки корінні положення марксизму, а й другорядні зберегли свою силу? У сталінській ідеології жодне положення марксизму — ні корінне, ні другорядне — не зберегло своєї сили. Зате Марксова критика капіталістичного світу цілком актуальна, коли її прикласти до большевицького ладу й політики. Так напр. оцінка Марксом і Енгельсом імперіялістичної політики царської Росії дуже добре підходить і до ССРСР та його політики: положення про додатковий продукт, як джерело прибутку капіталіста й визиску робітника зберігає в ССРСР свою повну силу, а погляд про клясову суть держави, в державі сталінського типу знаходить просто своє клясичне підтвердження.

Таким чином, крутити з марксизмом сталінським вель-

можам щораз важче, бо власне марксизм є тією теорією, яка найсильніше б'є по них самих, яка цілковито заперечує большевицьку теорію і демаскує їхню політику. Марксизм стає сьогодні для большевизму такою ж небезпекою, як колись був для царату. Єдиним виходом для большевиків у їхній «ідеологічній роботі» — взяти на список заборонених усі твори Маркса і Енгельса.

«Теорія» вищости й керівної ролі російського народу та «теорія» великодержавности — це, як ми вже сказали, нові елементи сталінської ідеології, це два основні стовпи цієї ідеології. З них випливають або до них допасовуються всі інші положення цієї ідеології.

Третім основним положенням сталінської ідеології є положення про те, що советський суспільно-політичний лад — це соціалістичний лад, народний лад, лад найбільше життєздатний. Це положення не нове, та зрозуміло, воно мусить лишитися основним положенням у сталінській ідеології, бо власне советський суспільно-економічний і політичний лад є основа большевицької держави, основа упривілейованого становища кляси сталінських паразитів. Відмовитися від такого положення — означало б для сталінських вельмож визнати крах своєї ідеології.

Коли, з одного боку, роздмухуючи шовінізм в російському народі і плекаючи почуття меншевартости в неросійських народів, сталінські вельможі намагаються на цій основі розвинути в цих народах любов до сталінської держави, викресати захоплення її могутністю, то, з другого боку, вони намагаються переконати народні маси, що суцільно-економічний і політичний лад цієї держави найбільш життєздатний, що він «є кращою формою організації суспільства, ніж якийнебудь несветський лад» (Сталін).

Тенденція такого «переконування» ясна — протидіяти прагненням народніх мас знищити експлуаторську систему, сталінський тоталітарний лад, сталінську імперіалістичну державу.

Зараз цією метою (переконувати в життєздатности советського ладу) особливо використовується також перемоги СССР у цій війні. «Війна показала — говорив Сталін у своїй передвиборчій промові — що советський суспільний лад є дійсно суспільним ладом, ладом, що виріс із надр народу, ладом, що користується його могутньою підтримкою, що советський лад становить повністю життєздатну і міцну форму організації суспільства».

Ми не будемо довше зупинятися над нісенітницями Сталіна про те, що війна показала життєздатність советського ладу. Кажемо тільки, що хоч війна і є серйозним випробуванням для кожної держави, вона ніяк не доводить життєздатности якогось суспільного ладу. Адже ж з цієї війни, крім ССРСР, вийшли переможцями також Англія і США, держави з іншим суспільним ладом, але це ще ніяк не підтверджує життєздатности цього ладу. Адже ж царат мав також переможні війни, але вони ніяк не означали, що його суспільний лад був життєздатний, навпаки, лад цей був найбільш гнилий і нетривкий.

Зрештою, для нас менш важливі ці пропагандивні аргументи. Для нас важливі інші твердження Сталіна, а саме, що советський суспільний лад є «дійсно народнім ладом», що він «користується могутньою підтримкою» працюючих мас. Бо ці твердження являють собою ідеологічний інтерес. В цьому місці ми коротко розглянемо питання про те, чи советський суспільно-політичний лад є соціалістичний лад, дійсно народній лад.

Удержавлення всієї промисловости, колективізація сільського господарства надали виробництву ССРСР найбільш суспільного характеру в світі. Та рівночасно з цим, на місце приватної власности не прийшла суспільна власність на засоби виробництва, тобто власником їх не став увесь народ. Засоби виробництва віддані в ССРСР до виключного розпорядження вузької кляси сталінських вельмож, яка займає монопольне становище в керівництві державою.

Такий стан, цілком очевидно, привів не до суспільно-економічної єдности, а навпаки, до різкого роз'єднання і, як це ми вже зазначили на початку цієї статті, до розшарування советського суспільства на клясу експлуататорів і експлуатованих. До першої попала большевицька партія з її отарою наглядачів, до другої — працюючі маси робітників, селян, трудової інтелігенції. Такий суспільно-економічний лад привів до нечуваного зросту експлуатації працюючих, експлуатації найбільшої в світі, до величезної постійної недостачі предметів споживання, предметів першої потреби, до величезної клясової нерівности. Зубожіння працюючих мас впало до рівня далеко нижчого, ніж зубожіння під час криз у капіталістичних країнах. Працюючі ССРСР хронічно не доідають і періодично гинуть від голоду (1921 — 22, 1932 — 33, 1946 р.). Праця для советського робітника є найважчий обов'язок, вона є для нього тягар, але рівночасно

з тим, до краю злиденне економічне становище цього робітника і терористична трудова дисципліна змушують його до найбільших зусиль у праці.

Отже, економічна советська система, ця складова частина, ця основа суспільного советського ладу — не соціалістична, не народня, а наскрізь реакційна, експлуаторська, і, як така, користується не загальною підтримкою, а загальною ненавистю працюючих мас.

Важке становище працюючих мас в ССРСР ускладнює і побільшує та обставина, що працюючі маси не мають жодного впливу на керівництво державою, що вони цілком від того керівництва відсунені і позбавлені будь-яких демократичних прав і свободи. Т. зв. політична основа соціалістичного суспільства — ради, що ніби то, є формою найвищої демократії — це лише демократичні куліси до диктатури сталінської кліки. Народні маси ССРСР не мають своїх справжніх представників у жодному державному органі — від найвищого до найнижчого. Вони не мають змоги вільно вибирати. Вибори в ССРСР — це не вільний вияв волі народу, а насильне примушування працюючих голосувати за сталінських кандидатів, вигідних класі большевицьких експлуаторів. Для нас, громадян ССРСР, це цілком очевидна правда і без доказів. Коли ж хтось має інший погляд на сталінську демократію, радимо йому поцікавитись »останніми виборами« до Верховної Ради ССРСР, особливо їх перебігом у західних областях України, де вони проходили оголено, без усяких демократичних форм, в атмосфері нечуваного в світі терору, насильства, виборчих махінацій і шахрайств.

Таким чином, політична основа советського ладу, як і його економічна основа, є чисто реакційна, антинародня, а тим самим не може користуватися жодною підтримкою народніх мас.

Отже, советський лад — це не соціалістичний лад, бо при ньому існують класи експлуаторів і експлуатованих, існує експлуатація людини, бо працюючі маси не користуються жодними демократичними правами. Тому для працюючих ССРСР советський лад нічим не краща форма організації суспільства, ніж якийнебудь несветський суспільний лад. Працюючі ССРСР не хочуть капіталізму і не хочуть сталінського лжесоціалізму. Вони хочуть і прагнуть до справжнього безкласового суспільства, до дійсно народньої демократії, до вільного життя у власних самостійних дер-

жавах, прагнуть тим самим до знищення сталінських паразитів і їхньої імперіялістичної держави.

Трете, отже, положення сталінської ідеології про соціалістичний народний характер суспільно-політичного ладу советської держави — є так само реакційне і протилежне марксизмові, як і обидва попередні положення.

Дуже важливе місце в сучасній большевицькій ідеології займає положення про «поступовий перехід до комунізму». Виходячи з тверджень, що в ССРСР уже побудовано першу фазу комунізму — соціалізм, сталінські вельможі твердять, що зараз уже відбувається перехід до другої, вищої фази, — розгорнутого комунізму, тобто до побудови такого суспільства, в якому буде здійснено принцип «від кожного за його здібностями, кожному за його потребами», в якому зникнуть різниці між містом і селом, між працею фізичною і розумовою.

Ми полицаємо на боці всякі туманні теревені на тему комунізму, що їх сталінські верховоди плетуть за спроб конкретніше визначити те поняття як напр., що комуна, як сільсько-господарська форма, за комунізму існуватиме тоді, коли в колгоспах буде всього подостатком, «коли при артилях заведуться механізовані пральні, сучасні кухні, ідальні і т.д.» (Сталін). Твердження про перехід до комунізму — реакційне і позбавлене будь-якого ґрунту вже тому, що не може бути ніякого переходу до комунізму, коли в ССРСР не побудовано жодного соціалізму. Коли в ССРСР немає суспільної власності на засоби виробництва, коли існує жаклива експлуатація людини, коли не здійснений принцип розподілу за працею (від кожного за його здібностями, кожному за його працею) — не може бути й мови про якийнебудь перехід до комунізму.

Про поступовість переходу до комунізму сталінські вельможі говорять як про особливість цього переходу, яка відображає «нові закономірності розвитку... соціалістичного суспільства». Перехід до комунізму тому, мовляв, поступовий, що «за переходу від соціалізму до комунізму не може бути соціальної революції, бо немає «конфлікту між продукційними силами і виробничими відносинами», бо «немає таких клас, які б потрібно силою усунути зі шляху поступового розвитку суспільства» («Молодой большевик» ч. 3 — 4, 46 р.). Не важко побачити, що за тим говоренням про «поступовий перехід» криється страх сталінських вельмож перед революцією. Щоб боротися проти нової револю-

ції, зверненої цим разом проти них, вони твердять, що за переходу від соціалізму до комунізму, тобто за того стану, який існує сьогодні в ССРСР, соціальна революція непотрібна і неможлива. А тим часом воно якраз навпаки. Саме сьогодні радянський лад, **більше ніж який інший, вагітний соціальною революцією**, бо, поперше, протиріччя між суспільним характером виробництва і формою володіння засобами виробництва зросло в ССРСР більше як деінде, подруге, експлуатація працюючих мас в ССРСР — найбільша в світі, потрете, ССРСР є така кляса — кляса сталінських вельмож, яку треба насильно усунути зі шляху розвитку суспільства, почетверте, в ССРСР є такі сили, що проведуть соціальну революцію — працюючі маси робітників, селян, колгоспників, трудової інтелігенції, **поп'яте, в ССРСР соціальна революція скріплюється національними революціями поневолених народів ССРСР**. Поневолені народи й експлуатовані працюючі маси ССРСР вже сьогодні вступили на шлях революційної боротьби за знищення сталінських вельмож. І хоч боротьба ця ще не охопила всіх, вона постійно поширюється і буде поширюватися. Організовані сили революції зростають і будуть зростати, і вони неминуче доведуть революцію до перемоги.

В загальному, «теорією про поступовий перехід до комунізму» сталінські вельможі хочуть виправдати свій соціалізм. **За соціалізму, мовляв, ще не можна всього мати**, за соціалізму ще не всього побороти, та за комунізму все це буде зроблене неодмінно.

Цією «теорією» вони також маскують свій імперіялізм свої приготування до нових імперіялістичних загарбань. Незвичайно вимовна з цього погляду четверта п'ятирічка, яку, як відомо, оголошено як новий великий крок на шляху до побудови комунізму. В дійсності ж нова п'ятирічка цілковито скерована на підготовку до нової війни. Як і в усіх попередніх п'ятирічках, у ній розбудовується коштом виробництва засобів споживання в першу чергу важка індустрія, транспорт, розбудовується нова велика база військової промисловости на Сибіру. Протягом нової п'ятирічки ще посилюється експлуатація працюючих, а забезпечення працюючих предметами першої потреби, що повинно бути найосновнішою ознакою переходу до комунізму, відстає, як і дотепер.

Комунізм сталінські вельможі уявляють собі сьогодні не як лад, що забезпечить усі потреби працюючих, комунізм

вони уявляють собі як радянська влада плюс атомова бомба, які б їм забезпечили неподільне панування над світом.

Дальшого «розвитку» в новій ідеології набуває «вчення про ролі большевицької партії», яке становить також основний елемент цієї ідеології.

Ось як висвітлюється ролі цієї партії: «Світ не знає іншої політичної партії крім партії Леніна-Сталіна, яка відіграла б таку виняткову ролі так у розв'язанні соціальних завдань всередині країни, як і в розв'язанні загально-національних, загально-народних завдань, захисту державної незалежності країни, захисту свого народу від зовнішньої агресії».

Радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні. В керівній і спрямовуючій діяльності нашої партії, в її самовідданій боротьбі за справу народу — величезне джерело сили радянської держави, її перемоги над ворогом і дальшого зміцнення військово-економічної могутності нашої батьківщини» («Пропагандист» ч. 10. 45 р.).

Як бачимо з наведеної цитати, **большевицьку партію змальовується такою силою**, що, якщо б її не стало, то, можна б подумати, що в СРСР постала б порожнеча і **все життя провалилося б кудись у безодню**. Партія виявила великі організаторські здібності, вона розв'язала соціальні питання (як, — ми вже знаємо), захистила від зовнішньої агресії — значить існування партії для рятунку працюючих мас СРСР доконче потрібне. Без неї вони були б безпорадними дітьми, без неї вони були б приречені на загибель. Та такі теревені нам добре відомі. Всі експлуататори, які були й є на світі, діяти і діють за таким принципом, щоб виправдати своє паразитарне становище в суспільстві. Всі вони для затьмарення свідомості мас говорили і говорять їм про свою велику організаторську ролі, про розв'язання великих соціальних завдань, про розвиток країни, про оборону від зовнішньої агресії. Але завжди за цими фразами крилися їхні власні класові інтереси.

Вчення про ролі большевицької партії саме і переслідує виключно такі класові інтереси. Воно має своєю метою зміцнення позиції сталінських вельмож, виправдання їхнього упривілейованого становища, становища експлуататорів у соціальному суспільстві. Тим самим воно має метою також зміцнення большевицької держави, бо фактично «радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні», бо советська держава — це організація класового панування сталінських

вельмож над мільйонами працюючих експлуатованих мас і поневолених народів. Тому, хто бореться за знищення сталінських паразитів, той бореться і проти советської держави. Хто б'є по большевицькій державі, той б'є по сталінських вельможах. Світ не завалиться, коли не стане большевицької партії, завалиться тільки СРСР, а це власне є в інтересах усіх поневолених народів і працюючих СРСР.

Нова большевицька ідеологія, основні елементи якої ми розглянули, — це чергова спроба сталінських вельмож рятувати свої ідейно-політичні позиції. Щоб довести роботу перебудови ідеології до кінця, тепер створено за наказом Сталіна Академію Суспільних Наук, на яку власне покладено завдання виробити на ґрунті цих основних положень, які ми розглядали, струнку, завершену, «науково обґрунтовану» ідеологію.

Крім цього Академія Суспільних Наук має завдання підготовляти працівників для центральних партійних установ, ЦК компартії, союзних республік, райкомів, обкомів ВКП(б) та кваліфікованих викладачів для вишів, теоретичних працівників, науково-дослідницьких інститутів.

Це друге завдання Академії Суспільних Наук стоїть у зв'язку з загальними заходами партійних верховодів у напрямі внесення порядку в партійне навчання, піднесення теоретичного рівня партійних кадрів і вишколу нових кадрів, поліпшення масово-політичної роботи, а, головне, усунення ідеологічної плутанини і засвоєння партійними кадрами нової ідеології. З цією метою створено тепер єдину централізовану систему партійного навчання. При ЦК ВКП(б) засновано вищу партійну школу, яка має підготовляти партійних і советських робітників республіканського масштабу. При ЦК компартій Республік, крайкомах і обкомах створено партійні школи з дворічним навчанням. До цих шкіл приймають тільки членів ВКП(б) (до 40 років).

Великий натиск покладено на самостійне і гуртове вивчення лєнінізму, в першу чергу історії ВКП(б), як також на відвідування т. зв. вечірних університетів марксизму-лєнінізму.

Це саме зроблено і в комсомолі. »Під особливу відповідальність перших секретарів забезпечити докорінне поліпшення керівництва політичною освітою комсомольців і молоді, організувати контроль за політичною самоосвітою керівного комсомольського активу, подати якомога найбільшу допомогу комсомольцям, які самостійно вивчають теорію

й історію большевицької партії» (постанова ЦК ВКЛСМ з 22. 8. 46 р. «Молодий большевик» ч. 7. 46 р.).

Дуже багато уваги приділяється тому, щоб піднести рівень викладання марксизму-ленінізму в вищих школах і зацікавити тим студентську молодь, а також тому, щоб піднести рівень преси і лекційної пропаганди.

Та всі ці зміни в большевицькій ідеології, всі радикальні організаційні заходи не врятують сталінської зігнилої ідеології. Ця ідеологія, скріплена російським шовінізмом і енкаведівськими багнетами, не зміцнює тим своєї сили, якої у неї немає. Вона безсила в зустрічі з прогресивним, вона боїться прогресивного. Зокрема вона безсила в ударі з ідеологією українського національно-визвольного руху, ідеологією, що проповідує побудову відносин між народами на принципі справді вільних і самостійних національних держав кожного народу, що всередині власної нації бореться за знищення всякої експлуатації і побудови дійсно безкласового суспільства, ідеологією, що вимагає справжнього залучення народніх мас до керівництва державою, ідеологією, що прагне поставити на належну висоту людину й забезпечити їй усі демократичні права, ідеологією, що коротко схоплюється в словах «Воля народам і людині!»

БЕДІВНІК

У. Кужіль

НАУКОВІСТЬ ДІАЛЕКТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ

Величезний розвиток науки в ХІХ і ХХ ст. підносить її на небувалий досі п'єдесталь. Кожний наочно переко-нується в її небувалих спроможностях щодо найглибшого опанування й найширшого використання сил природи. Отже, не диво, що наука стає авторитетом і для ляків-нетям, і що кожна теорія у якійнебудь ділянці стає для них без-дискусійною, якщо її обґрунтовують науковими аргумен-тами.

В боротьбі ідей, світоглядів відомий факт посилення на науку, щоб тим самим зміцнити своє становище. Наука — це зброя, і вона, вміло використовувана, запевнює великий відсоток успіху. Це чудово зрозуміли большевики і цілком-вжито використали аргумент «науковості» для свого світо-гляду, щоб отуманити безкритично, однобічно освіченого советського громадянина. Адже відомо, що жоден радян-ський громадянин не має можливості прочитати джерель-них, наукових книжок і пізнати інші ідеології. Правда, є в Советському Союзі наукові книжки, але всі вони запрова-лені марксизмом і не передають оригінальних думок і аргу-ментів світових учених і філософів. Знаючи, що наука сьо-годні є беззаперечним авторитетом для всіх, що інтелекту-альний рівень пересічної людини не спроможний критично-сприймати «наукове» обґрунтування діалектичного матеріа-лізму, большевики жонґлюють словами «наука», «науко-вість»: «Вже в час свого народження марксизм зміцнив себе самообманом, що він є єдино науково-можливий світогляд, міцно обґрунтований безсумнівними вислідами природознав-ства. Безтурботно відносячись до логічних труднощів і легко обминаючи їх у своєму викладі, матеріалізм, здавалося, ви-ходив із самих фактів і усував усі непорозуміння. Марк-систський соціалізм уже тоді нескромно назвав себе науко-вим соціалізмом, на відміну від усіх інших соціалістичних

напрямів, для зазначення своєї наукової обґрунтованости. Він удав з себе світогляд, що спирається тільки на тому, об'єктивне існування чого можна ствердити органами чуттів і досвідом, тобто на позитивній науці. І що ж такому авторитетові, як науковій теорії, може протиставити советський громадянин, що не має змоги прочитати нічого іншого, як тільки останній вислів советської філософської думки — 6 розділ IV глави »Історії ВКП(б)« — про »Діалектичний та історичний матеріалізм«. Перед наукою лякові (нетямі) доводиться схилити голову. Але, якщо не взяти до уваги, що йому, бідолашному, протягом багатьох років утовкмачують таку фразу, як »щоб не помилитися у політиці... і т. д., треба застосовувати наукову діалектичну методу, яка дозволяє зробити єдиноправильні висновки«, — то й не диво, що політична мудрість большевицької партії здавалася йому необмеженою. Нею ж бо керувала тільки наука. Кожен закон став незаперечним; держава, сперта на такій науковій ідеї, непоборна.

Матеріялісти покликаються тільки на досвід органів чуттів і на позитивне знання. А хіба ж досвідні науки вказують нам походження і причини буття? Зовсім ні! Вони нам показують тільки самі факти і явища, що за чергою наступають одні за одними, досліджують їх і стверджують певну закономірність між ними. Одначе, дослідні науки нічого не говорять про перший початок діючих причин, про реальність наперед накресленого плану розвитку явищ. А тим часом матеріялісти без найменшого вагання покликаються на ці науки, щоб розв'язати проблеми, які взагалі не належать до їхнього обсягу. І чи не маємо права сказати, що матеріялізм висловлює засаду, але ту засаду обґрунтовує такими доказами, які нічого не доводять.

Жоден учений досвідної школи, тобто жоден об'єктивний учений не заперечить, коли скажемо, що за сьогоdnішнього стану науки ніякі позитивні дані не дозволяють робити такі висновки, які матеріялізм робить про субстанцію і про перші причини явищ природи; що вже за своєю природою досвідна наука не може займатися такими питаннями, як субстанція і перші причини явищ природи; що наука подає нам дійсність, сьогоdnішній стан, нарешті, факт, а не початок речей; що ото безпосереднє »яким способом« та найближчі причини речей — це те найбільше, що наука може дати; що з моментом, коли матеріялізм стає виразною і доктринальною негацією метафізики (в науковому розумінні цього терміну, як

науки про основні тями — субстанцію, буття і т. д.), вже цим самим стає іншою метафізикою, цебто береться, використовуючи дані досвідної науки, стверджувати те, чого вони в себе взагалі не включають.

Це, поперше, а, подруге, чи наука може висувати догматичні твердження про майбутнє і відгадувати незмінні наслідки причин? Матеріалізм залюбки спирається на позитивне знання, але рівночасно відкидає його скептичну обережність і таким чином вироджується у природничо-науковий догматизм, який у неспросліджених наукою питаннях спирається тільки на віру і в її догми наказує вірити кожному. Коротко переглянувши історію науково-природничих світоглядів, зараз побачимо, яка нестійка їхня догматичність.

Первісна людина, поставлена перед лицем природи, яка, судячи поверхово, здавалася їй такою ж химерною, як і вона сама, уявляла собі її за своїм образом. Вона почала приписувати цей, як їй помилково здавалося, хаотичний безпорядок всесвіту вибрикам і пристрастям богів або добродійних чи злочинних духів. Щойно по багатьох дослідах виявився великий закон причиновости, а згодом відкрито, що він панує над усією мертвою природою. Стверджено, що причина, відокремлена в своєму діянні, завжди викликувала той самий наслідок. Коли щонебудь діялося, воно не залежало від химерної волі надприродних істот, а просто впливало, як наслідок незмінних законів, з безпосереднього стану речей. А цей стан речей своєю чергою мусів бути невідклично викликаний якимсь попереднім станом і т. д. назад аж до безконечности, отже цілий хід випадків був наперед визначений станом, у якому перебував світ у перший момент свого існування. З хвилиною, коли це усталено, природа могла йти тільки наперед визначеним шляхом до призначеної мети: іншими словами, акт створення не тільки покликав всесвіт до життя, а й накреслив крім того всю його майбутню історію. Щоправда, людина не переставала вірити в свою здібність впливати на хід випадків актами власної волі, але тут керував нею радше інстинкт, ніж логіка, наука чи досвід. Від цього часу всі випадки, давніше приписувані діянно надприродних істот, були віднесені на карб закону причинности. Остаточне признание цього закону за керівну засаду природи було тріумфом 18. ст., великого сторіччя Галілея і Ньютона. Стверджено, що небесні явища були вислідом загальних законів механіки, що комети, дотепер уважані за провісників занепаду імперій або смерти королів,

рухалися просто за формулами загального закону тяжіння. З цих понять виплинуло прямування до уявлення всього матеріального світу, як машини. Цей напрямок постійно зміцнювався, аж поки, нарешті, не досягнув найвищої точки в другій половині 19 ст. Здавалося, що треба ще тільки більше зусиль у напрямі пізнання світу, і цілість мертвої природи об'явиться нам, як бездоганно діюча машина.

Все це, очевидно, мусіло в значній мірі вплинути на вивчення значення людського життя. Кожне поширення закону причиновості, кожна перемога механістичної інтерпретації природи щораз більше утруднювала віру в свободу волі, бо якщо вся природа підпорядковувалася законам причиновості, то чому ж життя мало б бути винятком. З цих понять узяли свій початок механістичні філософські системи 17. і 18. ст. ст., а також ідеалістичні теорії, що як природня реакція, виникли після них. Одначе, аж до початків 19 ст. можна було вважати життя чимсь відмінним від мертвої природи. Тоді саме відкрито, що живі клітини складаються з тих же атомів, що й мертва матерія, а це довело до висновку, що розвитком цих клітин керують, певно, ті самі закони природи: насувалися питання чому атоми, які входять до складу наших тіл, мозків, не мали б підлягати законам причиновості. Почали не тільки припускати, а просто безоглядно твердити, що життя є також чисто механічне явище. Говорили, що уми такого, нпр. Баха, Ньютона, чи Михайла Ангела різнилися тільки в ступені складності від друкарського пресу, свистка чи тартаку, їхньою функцією було виключно стисле реагування на зовнішні поштовхи.

Калейдоскопічне переставлення наукових понять прийшло разом зі зміною сторіччя. 19 ст. дало науці час переконатися, що деяких явищ, а передовсім радіоактивності і тяжіння не можна вяснити механістичним способом. Теоретики не переставали дискутувати про можливість побудувати машину, яка могла б віддати зворушення Баха, думки Ньютона, або надхнення Михайла Ангела, але всякі спроби в цьому напрямку не довели ні до яких результатів.

В останні роки минулого сторіччя проф. Плянк дав певну спробу вяснення тих явищ радіоактивності, яких до цього часу не можна було вяснити. Ці перші спроби згодом розвинулися в новітню «теорію квантів», яка являла собою одну з панівних засад сьогоднішньої фізики. Однічасно зазначила вона кінець механістичного віку науки і початок нової ери. Первісна теорія Плянка ледве насувала припущення,

що природа поступає малими стрибками й коливаннями, подібно до вказівок годинника. Одначе, щойно 1917 р. Айнштайн довів, що створена теорія, заложена Плянком, веде до багатьох революційних висновків. Виявилось, що ця теорія просто скинула закон причиновости з його становища, коли він, здавалося, керував ходом явищ природи. Давня наука самовпевнено сповіщала, що природа може поступати тільки одним шляхом, визначеним від початку віків аж до їх кінця, через безперервний ланцюг причин і наслідків: по стані А невідступно настає стан В. Одначе, нова наука зуміла сказати нам покищо ще більше як те, що по стані А може наступити стан В, але однаково добре й стан С, D, або незчисленна кількість інших станів, може вона, щоправда, сказати, що більше імовірним є, що наступить стан В, С і D, але саме тому, що послуговується категоріями ймовірности, не може передбачити з цілою певністю, який стан наступить після попереднього.

Як бачимо з цього короткого огляду, наука не в силі дати нам відповіді на питання, що відносяться до основних філософських проблем. Образ світу, який вона нам подає, міняється з кожною добою епохальних відкриттів у природознавстві, і вона не змогла ствердити, чи кожний з цих образів є наближенням до об'єктивного образу світу, чи це образ світу, огляданий із щораз іншої точки зору. Ні один з учених, що пережили останні 30 років, не настроений занадто догматично як до майбутнього напрямку ходу науки, так і до напрямку, в якому лежить об'єктивна правда. Отже не можемо ніяк сказати, щоб сьогоднішня наука мала нам сповіщати велику новину; радше навпаки, треба б ствердити, що науці не вільно нічого передбачати і сповіщати: отже, річиче науки занадто часто завертало в своєму ході.

Такий стан науки, такі її спроможності і на цій основі різко виступає використання большевиками її авторитету. Створюючи обман суворой науковости большевицького світогляду, заставляють не обізнаних зі станом і можливостями науки звичайних людей беззастережно вірити політиці, побудованій нібито на точних і стислих науках.

Щоб розглянути ближче, що власне в большевицькому світогляді згідне з позитивним знанням, а що являється тільки гіпотезою, а то й довільним висновком, не опертим ні на яких наукових даних, розглянемо в розділ IV глави «Історії ВКП(б)» про «Діалектичний і історичний матеріалізм». Якраз цю працю Сталіна треба взяти до уваги тому,

що вона має окреме значення у советському світі. Влада вручає цю книгу офіційно, як джерело філософської большевицької мудрости, робітникам і професорові університету. Подає вона єдиноправильно інтерпретацію і виклад усього філософського марксистського вчення. Зрештою, після останньої філософської праці «Матеріалізм і емпіріокритицизм» Леніна з 1908 р. нічого нового в тій ділянці не з'явилося. Сучасна большевицька філософська думка повторює тільки старі загальники і на всі боки вивертає цитати з Енгельса чи вищезгаданого «Матеріалізму і емпіріокритицизму».

А згідно з діалектичним методом усе в світі змінне, кожна категорія дістає інакше означення у новій добі, створеній епохальними науковими відкриттями. Такої перевірки основних понять і зміни їх визначення в зв'язку з новими науковими досягненнями не було. Навпаки, всякі спроби в цьому напрямку були засуджені як ухили, а їх авторів названо ворогами народу. Ось так большевицька філософська думка закріпилася і крім голословних тверджень, що нові наукові відкриття підтверджують їхні тези, не знаходимо на це ніяких доказів.

Поперше, що вражає у згаданій праці Сталіна, і у всіх писаннях большевиків — це своєрідна термінологія, не прийнята ніде в науковому світі, а то й суперечна підставовим поняттям цілого наукового світу. Увесь виклад Сталіна про діалектичний метод побудований на протиставленні його метафізиці. Метафізика має від поаристотелівських часів точно визначене значення. Це наука про питання, на які не дає відповіді сучасне природознавство, тобто про буття, основну субстанцію, яка творить світ і т. д. У большевиків до тями «метафізика» загнуто гамузом усі теорії, філософські системи і т. д., які не погоджуються з марксистською діалектикою. Мало цього, в марксистському протиставленні метафізики і діалектики большевики намагаються створити уявлення, що всі філософські системи до них були крайньо абсурдні, не наукові, що всі розглядали світ як систему відокремлених незалежних одно від одного явищ. У такому зіставленні увесь світовий доробок людської філософської думки не має ніякого зв'язку з наукою. Твориться уявлення, що перша наукова інтерпретація і розуміння всесвіту починається від них. Але ж хто власне з філософів новітньої доби заперечив змінність речей, співзалежність явищ природи і т. д.?

Сталі фрази «в протилежність метафізиці» — це ніщо інше, як створювання вітряків і донкіхотської боротьби з ними, це подавання всієї немарксистської філософії в карикатурі для тимбітьшого зазначення своєї геніяльності за визначення законів розвитку природи.

Подруге, ненаукова і неповажна рекомендація діалектичного методу як єдинодоцільної рецепти для правильної розв'язки всіх питань від дрібних політично-суспільних щоденного життя до основних філософських. Забувають, що метод — це ще не все. Тим же самим діалектичним методом дійшов Гегель до апотеози пруського імперіялізму. До чого доводить доктринерське застосування методу, прегарно ілюструє історія, яка трапилася власне Гегелеві. Він, користуючись своєю діалектикою, встановив, що не можливе існування більшої кількості планет понад відкриту вже в його очах (?). Одначе, відкрито ще одну — Нептуна. Збентежені асистенти несміливо звертають увагу професорові, що його теорія не згоджується з дійсністю і дістають знаменну відповідь: «Тим гірше для дійсності». І тим гірше для сьогоднішньої дійсності, що вона не вкладається у рамки і не розвивається згідно з 6. розділом IV глави «Історії ВКП(б)». І власне характерне в большевицькому світогляді нагинання явищ природи, а передусім суспільно-політичного життя до апріорного методу досліджування.

Дві перші властивості діалектичного методу не є винахід марксизму. Не його заслуга у встановленні цих двох загальноновідомих і загальноновизнаних законів природи про взаємозалежність явищ і їх змінність у часі й просторі. Не так просто виглядає твердження про стрибкоподібне походження явищ. Поперше, визначення тями стрибка не точне. Яка потрібна швидкість для того, щоб перехід одного стану в другий можна було назвати стрибкоподібним? Стрибок у визначенні марксизму — тьма відносна. Абсолютного стрибка в явищах природи покищо не спостерігаємо, бо такий мусів би впроваджувати якісну зміну в часі рівняння — 0. Сталін окреслює стрибкоподібний перехід як процес, за якого «зміни наступають не поступово», а «швидко, раптом». Що це значить швидко, раптом? Це тьма теж суб'єктивна. Скажімо, для людини, що живе пересічно 50-60 років, час явища, яке проходить «швидко» буде, припустім, година, хвилина. І для іншої істоти, яка живе 7 років, або як травневий хрущ 1 місяць, — це «швидко» у відношенні до людського буде 1/10 чи 1/1 000 цієї години, хвилини. В такому

разі поняття стрибок — не об'єктивне поняття, отже не властиве для всієї природи, а тільки припасоване до людського думання, до людської тями часу. Може й знайдеться деяка кількість явищ, що переходять з 'одного якісного стану в другий дуже швидко, але рівночасно наведемо мільйон прикладів, де цей перехід триває довго і власне паралельно з кількісними змінами йдуть якісні зміни. Але перед цим треба розглянути приклад кипіння води, як зразка стрибкоподібного процесу. »Так, пр., — пише Енгельс — температура води не має спочатку ніякого значення щодо її краплинно-плинного стану, але за збільшення або зменшення температури води настає момент, коли цей стан скупності змінюється в одному випадкові в пару, в другому — в лід». Явище подане невірне. Загально відомо, що вода перемінюється в пару при кожній температурі. Вода у відкритій посудині, в нормальній хатній температурі вже випаровує. Зі збільшенням температури води вона парує швидко, тобто кількість води, яка перемінюється в пару за одну секунду зростає зі зростом температури. При температурі кипіння ця швидкість випаровування є найбільша, але не має ніякого стрибка. Скорше наочний паралелізм — з кількісним побільшенням руху молекул води, тобто зі зростом температури води, одночасно йде прискорення парування. Де ж тут швидкий і раптовий перехід? То правда, що деякі явища в природі відбуваються хутко, або, як каже марксизм, »стрибкоподібно« (напр., деякі якісні зміни в атомах), але величезна більшість змін у природі відбувається поволі і рівномірно з кількісними змінами. Якщо довжина світляних хвиль зростає поволі, то якість, тобто колір світла, змінюється теж рівномірно й поволі. Як бачимо, тьма марксистського стрибка — це мішанина наївних спостережень з ще наївнішими узагальнювальними висновками.

Характеризуючи марксистський філософський матеріалізм, Сталін пише: »Світ і його закономірності цілком пізнавальні, наше знання про закони природи, перевірене досвідом, практикою, стає достовірним знанням, що має значення об'єктивної правди«. А як висновок з цього твердження приходить »наукове« вияснення основ суспільного життя і непомильність партії, яка спирається на тих же »наукових« положеннях. Злочинна діяльність большевицької партії і всі її штучні, протиприродні суспільно-політичні експерименти заставляють ближче проаналізувати наведені положення. При тому треба зазначити, що не будемо розглядати

питання про первинність чи вторинність матерії, про рацію матеріалістів чи ідеалістів у питанні основної субстанції чи буття. **Це справа віри, бо наука досьогодні ще не спроможна відповісти на всі ці питання.** Йдеться про те, щоб ясно усвідомити собі, чи большевики не надуживають можливостей науки і чи не використовують її авторитету для надавання ознак правильності тільки своїм божевільним теоріям. Становище большевиків у повищому питанні коротко схарактеризоване вже словами Сталіна. Щоб вирішити цю проблему, ми повинні дати відповідь на такі два питання:

1. Чи можливе об'єктивне пізнання природи людиною?

2. Чи на основі досьогодні відкритої закономірності можна будувати догматичні теорії про майбутнє природи і суспільства, чи тільки висувати т. зв. робочі гіпотези з усіма необхідними застереженнями?

Людина пізнає і досліджує явища природи за допомогою своїх органів чуттів, це вже заперечує об'єктивність того пізнання, бо будова відповідних органів чуттів заздалегідь визначає ступінь і якість того пізнання. Всі зовнішні поштовхи проходять крізь відповідні органи, крізь систему нервів і щойно тоді доходять до людської свідомости. Перехід вражіннь крізь усю ту апаратуру змінює їх відповідно, даючи враження барви, ступеня твердості, форми і т. п. З розвитком науки виникають удосконалені прилади, що доводять, нпр., обмеженість людського зору і дають йому можливість оглядати біле світло сонця, розщеплене на спектральний образ, але цей спектральний образ є знову ніщо інше, як зовнішній поштовх, який входить до нашої свідомости крізь цілу систему даного органу чуття. Отже, з того факту, що людина пізнає світ своїми чуттями, виходить, що її уявлення про світ суб'єктивне і залежить від тих же чуттів. Слепа людина має інший образ світу, а істота, що мала б ще інше, незнане нам чуття, створила б ще інший образ природи. Отже, котре з цих пізнань назвемо об'єктивним? Всі змагання до дослідження природи субстанції будуть доти безплідні, доки ми не будемо мати зовнішньої підстави порівняння. Бувши тільки мінімальною частиною світу, годі поглянути на нього з далекої перспективи, схопити цілість проблеми. Хіба ж нам відомо, що на тих далеких небесних тілах, що їх не можемо бачити навіть крізь найбільший телескоп, не діють інші закони, відмінні від тих, що ми їх відкрили для доступного телескопові світу. Зрештою перегляньмо науку, чи вона досі дала нам якунебудь

основу для пізнання субстанції, чи тільки описувала й досліджувала закони, що керують змінами субстанції і таким способом витворюють явища зовнішнього світу. Прикладом тут може бути наступне: що дала нам уся наукова праця про суть світла? Спершу прирівнювали й зображували його в формі маленьких частинок — корпускулів, пізніше — в формі хвиль і остаточно прийшли до висновку, що не наближалися до розкриття природи світла, а тільки прирівнювали його поведінку раз до руху корпускулів, а раз до руху хвиль. І сьогодні наука не може передбачити, котру з форм прибере світло в своєму діянні. Чи ж вислів — світло поводить себе, як хвилі на поверхні води, нпр., за обминання скелі — говорить нам щонебудь про суть світла, про основну субстанцію, з якої воно складається? Усі ці корпускулі і хвилі — це тільки символи для висловлення ступня їх пізнання і порозуміння між людьми для обговорювання їх і пояснювання їхньої дії. Хронологічно корпускулярна теорія йде попереду хвилевої. Спочатку здавалося, що ця остання точніше вяснює поведінку світла й подає вяснення у тих питаннях, в яких не давала собі ради корпускулярна. Одначе, згодом виявилось, що одна й друга доповнюють одна одну, у деяких випадках краще вяснення подає корпускулярна, а в інших — хвилева. Отже, хвилева теорія, як пізніша, зв'язана з часом дальшого і всебічного розвитку науки, повинна була дати образ світла, посунений на шляху пізнання в бік абсолютної істини. Тим часом стверджено наявність подвійної поведінки світла (виразно підкреслюємо: поведінки, а не суті).

Електрона ніхто не бачив, його спостережено тільки в русі, в дії; спостерегли його поведінку і поведінку ту прирівняли до спостережених звичайно нашими чуттями природних явищ. І коли наука піде далі, досліджуючи електрон, вона винайде докладніші формули для визначення його поведінки, але це не будуть формули, що визначували б суть електрона. Бо що далі йдемо, то більше переконуємося, що матерія не те, за що ми її вважаємо. Розбиття атома тільки розвіяло наше дотеперішнє уявлення про матерію і дало нам новий образ, але чи наблизений до об'єктивної істини?

Механічна концепція всесвіту — це за словами марксизму, відносна істина, істина, яка спирається на тогочасному рівні людського знання. Кожна наступна відносна істина йде шляхом поступу й удосконалення до абсолютної істини.

Але що ж бачимо в дійсності? Наступні теорії, чи то теорія квантів, чи система Айнштайна, дають новий образ всесвіту, але побудований не на удосконалених механістичних засадах, а на цілковито відмінних до попередньої доби в науці положеннях. Але чи ж усі закони Ньютона не були перевірені експериментально? Однак бачимо, що й Айнштайн також експериментально виявив деякі відхилення у законі тяжіння й установив нові, що спиралися на теорії відносності і взагалі заперечували існування сили ньютонського тяжіння. Ті символи, якими означували поведінку поодиноких явищ природи, популяризаційна наука прийняла за форму явищ для кращого і прогляднішого їх вияснення. Таке спопуляризування бачимо в будові образу всесвіту марксистським світоглядом. Він являє собою викінчену систему, де немає ніяких відхилень, усе відбувається за відомими причинами і передбачуваними наслідками. В наслідку дістаємо прозорий зрозумілий образ, але невірний.

Тяма часу досі була для нас така зрозуміла і безспірна, що ніхто не сумнівався в її об'єктивності і не припускав можливості змін. Цей ньютонський час належав до категорії абсолютних тям, незалежних від матерії, простору; час рівномірно і безперервно йшов уперед. За такого розуміння часу можливо прийняти закон причинності. Якщо час іде уперед, тоді причина може попереджувати наслідок. Усі закони перевірені дослідом, побудовані на повичому розумінні часу. Але приходить Айнштайн, і в його теорії відносності час — уже тьяма відносна, залежна від простору й матерії і тісно з ним зв'язана. І знову деякі формули фізики на довжину тіла в спокої і на довжину того ж тіла в русі підтверджуються досвідом. Багато досвіду над електроном в русі теж підтвердили відносність тьями часу. Отже, наївне ньютонське розуміння часу, як абсолюту в Айнштайна вже є сучасним змінним. І одна й друга тьяма часу давала те, що експериментальні наслідки, отже краще, чи більшч приближена до абсолют

Ось ще одно питання для розуміння науки на підставі даних, які вона дає наступний стан явищ, ставити питання у кожній ділянці? Це твердження бачування базувалося на законі панування у науці в механістичній
»Якщо стан якоїсь системи в дані

самим визначені всі стани тої системи, попередні й наступні». Звідки взялася ця засада? Спостережено її за діяння кожної машини, кожного мірничого інструменту. Від електричного струму до відхилення вказівки на амперметрі — все було пов'язане ланцюгом причин і наслідків. Те саме спостерігалось і в астрономії. На підставі обраховування положення і швидкості планет у даний момент астроном обраховує положення і швидкість у довільний час і таким чином визначає момент затемнення сонця і місяця. І дійсно в цих ділянках засада причинності була стверджена, доведена законами механіки і перевірена досвідом. Але виразно треба зазначити: в тих ділянках. Ті ділянки — макроскопічний світ, тобто світ тіл, багато більших від атомів. Але зі спостережених фактів засади причинності в явищах фізики й астрономії у макроскопічній скалі передчасно вивели необгрунтовані узагальнення і засади причинності, які охопили цілий всесвіт, цілу природу, органічну й неорганічну, а також навіть людину і її суспільне життя. Бо відомо, що вірне в одній ділянці явищ природи, не мусить справджуватися в інших ділянках. Детермінізм продістався з клясичної фізики і до філософії і став фундаментом матеріалістичних світоглядів 19 ст.

Сьогодні мусить настати перевірка його положень, бо позитивна наука, ригористично підходячи до досліджуваних явищ і до ставлених висновків, ствердила, що в мікроскопічному світі, тобто в світі атомів, електронів, квантів, — не діє засада причинності. Наступний стан системи можна визначити тільки більшою або меншою ймовірністю, та й більше нічого. Чому так? Бо неможливо виконати в мікросмосі основної передумови засади причинності, а саме: неможливо визначити докладного стану електрону в довільний момент. Стан кожного тіла, а також і атома чи електрона, визначає його кожночасне положення і гін (маса помножена на швидкість). А власне неможливо рівночасно визначити швидкість і положення атома й електрона. Ту »засаду визначальности« відкрив і обгрунтував фізик Гайзенберґ.

Клясична фізика завжди мала до діла з величинами, можливими до змірення, і про такі тільки й говорила. З відкриттям електрону фізика спромоглася також виміряти швидкість і положення. Але окремо в одному моменті швидкість, а в другому положення. І так до 1927 р. вважали атом і електрон за фізично-вимірні одиниці. І саме

IV, а саме: чи може одні має, визначувати непомітні передбачити можливість переміщення, що це означає. Закон цей момент знаний.

Гайзенберг довів, що говорити про визначення стану електрону в відповідний момент, тобто рівночасно його швидкість і положення для того самого моменту, є наукова неможливість. Для докладного вияснення досвіду, що його провів Гайзенберг, треба було ближче дослідити теорію квантів. Тепер можна тільки сказати про його суть. Отже, за експериментів у макроскопічному світі послуговуємося чуттями зору, дотику, слуху і т. д. В мікроскопічному, зате, лише зір можемо застосовувати за дослідів, вживаючи, щоб побачити положення електрону, якогось ультрамікроскопу («мікроскопу Гайзенберга»): щоб побачити цей електрон і означити його положення, треба його освітлити. Квант світла, падаючи на електрон, змінює його швидкість. Тому для визначення швидкості електрону користуємося слабшими проміннями світла, поштовх яких не впливає значно на зміну руху електрону, але зате освітлення цими проміннями не дасть виразного положення електрону. Звідси повстало славне твердження Гайзенберга про «засаду невизначальності». Її величину означає т. зв. «стала паялька», дуже маленьке число, але яке наочно показує, що всесвіт не точна машина, як думали механісти, бо між його найменшими частинами немає абсолютно докладно визначених сполучень. У фізичних дослідях ustaleno, що саме спостереження порушує стан спостережаної системи. Очевидно; якщо світло падає на великий спостережаний об'єкт, воно не викликає в ньому помітних змін, але цілком протилежне відбувається у випадку спостереження електрону. Тоді за визначування положення тратить своє значення визначена швидкість і навпаки. Наведеного факту не можна змінити. Фізика цікавиться тільки тим, що можна спостерігати (але нами — людьми), але не займається тим, що мало б спостерігати надлюдське ество більш досконале, з іншими можливостями способів пізнання. Тому питання, як стоїть справа «в дійсності» (в метафізичному сенсі) з тими електронами — чи «справді» електрони це рухаються означеними шляхами, з означеними швидкостями, — не є наукове питання і не має ніякого означеного сенсу. Тому даремні були б передбачування про майбутні стани. Що вийде з певного, не досить означеного стану — ми не в силі сказати. Засади причинности не можна застосовувати в світі атомів, електронів і фотонів. Вона виявляється непридатною. Процеси мікросвіту, які спостерігаємо, підпорядковуються засаді невизначальности Гайзенберга, вони індетерміністичні.

Не в людській силі лежить передбачити поведінку даного атома або електрона.

Якже ж це діється, що в світі, складеному власне з атомів, панує такий чудовий порядок: що множеством атомів керують закони, від яких немає ухилів. Не думаймо, що в мікросвіті панує хаос. Закони квантової механіки, які в ньому керують, справді індетерміністичні, але з докладністю вказують ймовірність перебігу даного процесу. Виявляють їх за допомогою диференціальних рівнянь. Окремий одиничний процес, нпр., вислання світла атома може в дану хвилину відбутися або ні. Природа допускає тут певного рода довідність, немов дає атомові різні можливості. Котра з тих можливостей настане, невідомо: відома тільки правдоподібність настання. Тому в гурті атомів керує закон, який говорить не більше як те, що та чи інша подія настане з величезною ймовірністю. Масові процеси, систематичні, підлягають законові причинности, і в них проявляється порядок природи. Якщо маємо до діла з атомами й електронами в великих масах, то математичний закон середніх вартостей накидає нам детермінізм, якого не могли ствердити фізичні закони. Поняття це можна вияснити за допомогою аналогічної ситуації у макроскопічному світі. Коли підкинемо копійку, ніколи не можемо бути певні, яким боком вона впаде до нас. Одначе, кинувши мільйон тонн копійок, знаємо з великою ймовірністю, яку не тільки в практичному житті, а й у науці приймаємо за певність, що 500 000 тонн копійок впаде на один, а 500 000 тонн копійок на другий бік. Можемо цей досвід повторювати скільки разів захочемо і майже завжди з однаковим вислідом. Це «майже завжди» замінює собою давне механістичне «завжди», і можемо вважати його законом причинности: в дійсності — це тільки наслідок математичних законів випадку. Число копійок у мільйоні тонн, одначе, ніщо в порівнянні з числом атомів навіть у найменшій частині матерії, на якій фізики минулої доби могли провадити свої досліди. Отже, тепер стає ясно, яким чином омана детермінізму ввійшла до науки.

В багатьох інших ділянках спостерігаємо певного роду випадковість у черговості явищ, випадковість, яку можна було визначити теж тільки законами теорії ймовірности. Напр., відомо, що радій та інші радіоактивні речовини розпадаються просто з бігом часу на атоми олива й гелію, отже маса радія постійно зменшується, поступаючись місцем масі олива й гелію. Закон, що виказує швидкість цього за-

никання, гідний уваги: кількість атомів радія зменшується точно так само, як кількість вояків у відділі, виставленому на сліпий крісовий вогонь. З цього бачимо, що для кожного атома радія він не має ніякого значення: вмирає він тому, що якимсь таємним способом призначення постукало в ворота його існування.

У висновку можемо на підставі сьогоденного стану науки здати собі справу, що являє собою діалектичний матеріалізм у галузі природознавства. Раніше, ніж перейти до виявлення необґрунтованості і безсенсовності т. зв. діалектичного методу, необхідно ствердити незаперечний факт, що жаден учений поза Советським Союзом не цікавився цією «теорією». Різні вчені, філософи з різними світоглядами схвалюють одні й заперечують інші теорії, але ніхто з них не витрачає часу на обговорювання марксистських наївних філософських абсурдів. Аналіза большевицької писанини на філософські теми показує, що маємо там до діла з хаотичним конгломератом нічим між собою не пов'язаних афоризмів. Закони розвитку окремих поодиноких явищ природи узагальнюють, без жадної підстави, на цілу природу. Говорять про знані вже сотні років, давно відкриті факти й наукові тези і бомбастично твердять, начебто Маркс і Енгельс були якимись винахідниками і новаторами. Ніяке «положення» марксистської балаканини в ділянці філософії природи не впливає із сучасного стану науки, навпаки, вся їхня «теорія» ясно суперечна найновішим, експериментально й теоретично обґрунтованим висновкам фізики. Одну ще справу треба пригадати, а саме: філософський марксизм твердить категорично, що в розвитку науки нема жадних незмінних догм, але чомусь свою теорію вважає за непорушну. Вони говорять, що в розвитку кожної наукової теорії виникають необхідні в перший момент суперечності, які й кладуть кінець тій теорії. Чому ж би марксистська ідеологія мала бути вічно незмінна і досконала? Вони не хочуть бачити того, що спостерігає кожний об'єктивний читач уже з самого початку, читаючи їхніх авторів, а саме: вони не бачать, що вся їхня теорія — це одна велика суперечність.

Яке ж значення має для нас це з'ясування собі правдивої вартости марксистського матеріалізму, як науково обґрунтованого світогляду? Значення це величезне. Бо якщо найважливішою заслугою Маркса було перенесення положень діалектичного матеріалізму з явищ природи на суспільне

життя у вигляді історичного матеріалізму, то однакову вартість має вчення історичного матеріалізму про суспільне життя, як і вчення діалектичного матеріалізму про неорганічну природу. Тобто має вартість фантазії. Це виrozumований образ розвитку суспільства, яким його хочуть бачити, але яким він не є. Цілий діалектичний та історичний матеріалізм — це абстрактно побудовані системи, до яких на силу вишукувати підтвердження у природі і суспільстві. Всі сумні, просто трагічні наслідки такого шукання підтвердження у суспільно-політичному житті маємо змогу оглядати в цілій їх ширині в Союзі.

З М І С Т:

	Стор.
1. Вступ	5
2. П. Полтава: Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу	25
3. О. Горновий: На большевицькому ідеологічному фронті	82
4. У. Кужіль: Науковість діалектичного матеріалізму	125

Цена 8-11М.

